

Dragan Radulović

Vitezovi ništavila
ili
Đavo u tranzicionom Disneylandu

Riječ uz hrvatsko izdanje „Vitezova ništavila“

Kada su mi ljudi iz Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske ponudili da u okviru svoje izdavačke djelatnosti obnove izdanje „Vitezova ništavila“, jer je ono crnogorsko iz 2005. godine odavno iscrpljeno, pristao sam bez ustezanja. U nekoliko navrata, različitim povodima, potvrdili smo međusobno povjerenje, i smatrao sam prirodnim da Zajednica, ako već to želi, kao jedan od suizdavača mojih knjiga u Hrvatskoj – objavi i ovaj katalog groteski. Naposljetku, to može biti dobra prilika da još jednom razmislim o svojoj knjizi, da je pažljivije pročitam, i da ispravim greške koje budem uočio, a kojih, po pravilu, u svakom tekstu uvijek ima više nego što bi pisac želio da ih bude. Unio sam nekoliko stilskih i pravopisnih ispravki, i to je bilo sve. Čitajući tekst, shvatio sam da bi ovu knjigu trebalo napisati iznova, uz uvažavanje svega što se u međuvremenu dogodilo, ali za takav poduhvat prosto nemam volje. Zanimaju me druge stvari. Odolio sam iskušenju da katalog dopunim novim likovima, iako su me mnogi dobronamjerni čitatelji nagovarali da to uradim, iz razloga što smatram da je razuđenost „vitezova“ u tranzicionom Disneylandu priča bez kraja. Uostalom, katalog je vrsta otvorenog teksta, shodno čemu onaj ko želi, neka u vlastitoj mašti – ili na hartiji, ako je već dokon? – dopisuje i prekraja po mjeri vlastite volje i dara. Što god čitatelj učinio, pisac mu neće zamjeriti, bar to je sasvim izvjesno.

Književni kritičari koji su podrobnije pisali o mojim knjigama, i u svojim tekstovima upoređivali roman „Auschwitz Café“ sa katalogom groteski koji se nalazi pred čitateljima, bili su u nedoumici da li je katalog uvod ili appendix romanu, očigledno zbunjeni semantičkom povezanošću ta dva djela, ali ništa manje i razlikom koja se u sferi estetskog može lako uočiti? I pored toga što volim da razmišljam o literaturi, pogotovo onoj koju sam pišem, ne bih se upuštao u rješavanje pomenutih nedoumica. Izuzev opaske, da „Vitezovi“ mogu

osvijetliti poneko od mračnih mjesta iz „Auschwitza“, iako im to nije bila prvobitna svrha.

Bilo kako bilo, ispostavilo se da je ovaj katalog groteski moja najkomunikativnija knjiga, jer su u njemu opisane perverzije „tranzicionog Disneylanda“ veoma bliske čitateljima; na žalost, odavno su dio našeg svakodnevnog iskustva. I možda je barem u tom pogledu opravdano likove kataloga smatrati nekakvim „svjedočanstvom vremena“, uz naglasak, dakako, na pojam „svjedočanstva“, jer o „vremenu“, iskren da budem – ne znam dovoljno...

U Budvi, 9. aprila 2009.

Autor

Uvodne napomene

Osnovna pretpostavka ovog kataloga groteski, ili ako vam je draže, ovog vašara ljudske nedovršenosti, jeste tvrdnja da je u postojećem svijetu čovjek mrtav i da ga nikako ne možemo vaskrsnuti. Poslije uspješno izvedenog ubistva Boga kao i poslije sistematskog uništenja svake racionalne legitimacije vlastitog postojanja, to je sasvim razumljiv kraj i, ako ćemo pravo, sudbina kakvu je homo humanus odavno zaslužio. Ono što preostaje, *reliquiae reliquiarum*, jesu tek fenomeni različitog i nedefinisanog ontološkog statusa, bića bez utemeljenja čije je postojanje moguće identifikovati u rasponu od prizora do nakaze, da navedemo samo osnovnu podjelu unutar kataloga.

Blagonakloni će čitaoci, vjerujem, pronaći koju riječ razumijevanja za čovjeka, te će, dobri kakvi već jesu, oštro osuditi namjeru autora da sve što postoji predstavlja u krivom svijetlu i prikazuje sa njegove nakaradne strane. Svijet nije sekularizovani pakao, kazaće, i plodovi ove primijenjene demonologije ne pripadaju tako uzvišenom biću kakvo je ljudsko. Autor je podlegao štetnim uticajima vremena u kojemu živi, povikaće glasno, očigledno je tranzicioni Disneyland ostavio svoj pogubni pečat i na njegovu dušu. A zar je moglo drugačije, upitaće autor rezignirano, i to će biti sve što će dozvoliti sebi da izgovori u svoju odbranu. Odavno je shvatio da ne vrijedi raspravljati sa takozvanim optimistima, pogotovo da to ne vrijedi činiti sa optimistima po službenoj dužnosti kakvih danas ima najviše. Ovaj svijet je oduvijek vapio za sopstvenim opravdanjem, no koji god pisac smatra da je banalna apologija svijeta njegovo intelektualno utočište i oslonac, eto mu ga tamo. Samo neka se docnije ne žali kada ga taj isti svijet sažvaće i ispljune kao neslanu komadinu mesa budući da bolje od toga nije ni zaslužio.

Pisac ovog kataloga u svojoj naivnosti smatra da je, nakon svih u prošlosti obavljenih zadataka i odigranih uloga,

posljednje dostojanstveno stanovište onoga koji sebe još uvijek razumijeva kao misleće biće – da inficira ljude skepsom i pesimizmom. No, kako je zdravi razum u stvari mišljenje dominantne grupe, tako je u njemu najmanje zdravlja i razuma, a najviše sile. A svaka je sila po pravilu bez milosti i pameti! Zbog toga, o pesimizmu, zdravom razumu i sili – ni riječi više!

Nema teksta bez interteksta, staro je pravilo književne teorije. Stoga ni tekst koji se otvara pred čitaocem nije jednoliko siroče bez sijenke. Od pregledane literature, dakako one koja mu je bila dostupna i od koristi, autor izdvaja samo nekoliko uzora koji su značajnije uticali na uobličavanje njegovog pogleda: Teofrastove *Karaktere* kao precizan dokaz da je ljudska priroda u svojoj gnijlosti nepromjenljiva, *Primjere čojstva i junaštva* Marka Miljanova Popovića – knjigu koju je autor kataloga pročitao u malo iskošenijem ključu nego što je to uobičajeno u Crnoj Gori iz razloga što ga ništa nije toliko nagonilo na razmišljanje kao činjenica da je stari crnogorski serdar za potrebe svojega djela morao na raznim stranama i pod lupom tragati za primjerima „čojstva i junaštva“. Očigledno zbog toga što ljudi i junaka na jednom mjestu nije bilo dovoljno, iako su, istini za volju, i njegovi kriterijumi bili preoštri. No, kako god, izvjesno je da crnogorsku slavnu prošlost valja sagledavati sa više skepticizma jer je ne sačinjavaju samo junaci i moralni nadljudi, mnogo je više bilo podmitljivih glavara i popova koji su sirotinji davali novac na kamatu. Taman koliko i danas što ih ima, kazali bi cinici, jer ovaj naš svijet ipak nije pao s neba. Od uzora katalogu još valja pomenuti dramu Miroslava Krleže *Gospoda Glembajevi*, preciznije scenu u kojoj zgađeni Leone promatra obiteljsku galeriju portreta glembajevskih predaka i tužan reflektira o razornoj količini „mutnog u nama“. Tako je moguće da i naše tranziciono plemstvo uskoro bude portretisano i izloženo po zidovima svojih porodičnih dvoraca. Uz malo mašte lako ih je zamisliti: biće to lica uglednih

građana, oštre fizionomije bivših razbojnika koji su jednako uspješno prali nečistu prošlost i prljavi novac. Dakako, na radost svojih potomaka, jer pored naslijeđenog bogatstva, oni o mutljagu svoje porodične prošlosti neće razmišljati. Posebno vrijedan izvor obavještenja neophodnih za valjano uobličenje likova bili su tekstovi objavljavani posljednju deceniju i po štampi, jer je njihova precizna jednoznačnost dragocjeno i nezaobilazno svjedočanstvo opštega posrnuća.

I nipošto ne na kraju, kao snažan podsticaj za pisanje ovog kataloga groteski, autor izdvaja knjigu francuskog filozofa Denisa de Rougemonta *U zagrljaju Đavla*. Iako je knjiga pisana za vrijeme Drugog svjetskog rata i objavljena daleke 1944. godine, pred našom publikom se pojavila tačno na vrijeme – u osvit balkanske kasapnice 1991. godine „kada su generali rigali na Grad mržnju iz podruskog kluba književnika“, kako je prevodilac Frano Cetinić naveo u posveti svog prijevoda dubrovačkom pjesniku i žrtvi granatiranja Milanu Milišiću, po nacionalnosti Srbinu, ako je naposljetku ikome više stalo do toga koje je ubijeni pjesnik nacionalnosti bio!?

Pisac zna da je prosto nemoguće zahvatiti svu baroknu raskoš kreitura koje egzistiraju u tranzicionom Disneylandu. Cvijet viteštva koji je predstavljen u katalogu tek je neznatni dio infernalnih slika naše stvarnosti i to iz samo jednog razloga – njihova demonska priroda je neuhvatljiva i u neprestanom preobražaju. Oni mogu biti sve, a da stvarno ne budu ništa. Njih ništa ne obavezuje. Njima je svejedno. (A da zlo bude veće – kao da je i nama postalo svejedno, kao da smo i mi oslobođeni svake odgovornosti). Dakle, vitezova je u našem svijetu mnogo više nego što ih je navedeno u katalogu, što je sasvim razumljivo, jer ako je vjerovati podacima u knjizi *De Praestigiis Daemonum* („O demonskim obmanama“) koju je daleke 1563. godine objavio znameniti ljekar i demonolog Johann Weyer, podacima čiju istinitost još niko nije osporio, onda Đavolje kraljevstvo broji 72 princa i 7.405.926 demona

koji su raspoređeni u 1.111 legija od kojih svaka ima tačno 6.666 slugu... Zbog toga, katalog koji se otvara pred čitaocem jeste – i to jedino može biti! – samo beznačajna čestica teksta o demonskim preobražajima našega vremena.

P.S.

Osnovna razlika između prizora i nakaza je u sljedećem: prizori se još uvijek sjećaju svoje izgubljene duše, dok su nakaze čvrsto ubijeđene da dušu nikada nijesu imale. Razlika je samo na prvi pogled aksiološki bitna, jer je istraživanje nedvosmisleno pokazalo da je ultimum putovanja svakog prizora da se jednoga dana preobrati u nakazu.

Novinar

U suštini žalosna pojava, bez obzira da li poslove obavlja za vlast ili opoziciju. Kada mu zazvoni mobilni telefon on ustaje od stola, bez riječi isprike prekida već započetu konverzaciju i udaljava se nekoliko metara kako bi neometan razgovarao sa svojim „izvorom od povjerenja“. Tokom razgovora izbjegava gestikulaciju, a da bi spriječio slučajno prisluškivanje on zaklanja usta slobodnom šakom i malčice krivi glavu. Kada obavi razgovor, ljudima za stolom samozadovoljno saopštava ime svog sagovornika: po pravilu je to neko uticajan iz svijeta visoke politike ili businessa, čovjek običnim smrtnicima nedostupan. Sve značajne ljude državnog aparata poznaje intimno, sa njima redovno srkuće jutarnju kafu i pijucka viski, ali, za razliku od drugih, on njih poznaje još od ranije, još od vremena kada su ti ljudi bili niko i ništa, „obični gubitnici bez gaća na guzicu“, kako ih novinar slikovito opisuje, skoro im tepajući.

Jedino što o sebi bez oklijevanja može reći jeste da je važna ličnost, da njegovo mišljenje uvažavaju centri moći i da se niti jedna politički značajna odluka ne može donijeti prije nego što neko iz vrha vlasti pažljivo ne sasluša što on misli o tome. Novinar smatra da je to uspjeh koji neprekidno mora naglašavati jer ljudi su po prirodi zaboravni, pogotovo kada je riječ o njegovoj vrijednosti. Negdje je čuo ili pročitao (iako sve manje ima vremena za čitanje!) da on kao novinar predstavlja glas javnosti i da je njegova uloga od značaja za razvoj demokratije – što je činjenica koja ga posebno raduje i koju u razgovorima redovito ističe. Odavno već ne vodi računa pred kojim ljudima to čini, jer on ne strahuje od moguće provjere, navikao se na neuhvatljivi život u laži.

Iako je potkupljiv za sitne pare, njegova je omiljena priča ona o časti i poštovanju novinarske etike. Rado citira misli Marka Miljanova, ali kao većina Crnogoraca to čini selektivno,

nikada ne pominje ono što bi kritički mogao primijeniti na sebe. Što, dakako, ne doživljava kao protivurječnost, jer sebe ne uspijeva da vidi. Njegove su oči uvijek usmjerene tamo gdje treba, ali o tome gdje treba ipak ne odlučuje samostalno. I zbog toga je srećan jer ga unaprijed i na drugom mjestu određeni smjer pogleda oslobađa potrebe da misli.

Svoje tekstove piše s namjerom „da im reče“, a najveća mu je pohvala kada od čitalaca (ljudi sličnih njemu, dakako) čuje: „e vala majstore, svaka ti čast, ovako ih niko nije nagrdio do sad“. Ne zamara svoj intelekt istraživanjem podataka, on zna da postoje analitičke službe u policiji koje će taj naporni posao obaviti umjesto njega, a u njihov profesionalizam ima beskrajno povjerenje. Njegova je samo klevetnička forma i jezik – zdrav, „narocki“, svima razumljiv, jezik iz njegovog sela. Posebno ga uznese neočekivani sijev deseterca u tekstu jer on voli da stihoklepa i rimuje, doživljava to kao posebnu odliku svog novinarskog stila po čemu je, najzad, i prepoznatljiv u medijskom životu Crne Gore. Za njegovo se britko pero čulo izvan domaje, „čak u Biogradu“, naglašava novinar, ne bez ponosa u glasu.

Nekoliko puta u karijeri tužili su ga zbog klevete i blaćenja, izvodili pred sud i prijetili kaznom. Međutim, od presude redovno nije bivalo ništa jer je uvijek vodio računa da ima dobru zaštitu. Zapravo, uvijek je i napadao samo one koji ne mogu da uzvrate; to je uostalom oduvijek bila mjera njegove hrabrosti. Tužbe oštećenih ljudi po pravilu predstavlja kao organizovani napad na slobodu misli i govora, a u njihovoj pozadini prepoznaje niske, isključivo političke motive. To su neprijateljske aktivnosti usmjerene protiv svega što je zdravo i napredno u našem društvu, ljutito komentariše.

Pomno je pratio „događanje naroda“, prisustvovao je zbivanjima iza scene (i danas, za kafanskim stolom, rado preporučava političke pikanterije iz tog vremena), ali se konačno proslavio tek u „ratu za mir“. No, za razliku od svojih maloumnih

kolega koji su, bez obzira na sve vojne poraze, nastavili da duvaju u ratnohuškačku tikvu, on se na vrijeme prestrojio i postao vodeće pero demokratskih procesa. Sa istim žarom nekadašnjeg naciste, on danas piše hvalospjeve o poštovanju ljudskih prava i medijskih sloboda kao i o potrebi da se izvrši dekontaminacija javnog diskursa društva „jer to Evropa izričito zahtijeva od nas“, kako u svojim tekstovima često naglašava taj samonabijedeni tumač evropskih interesa u regionu. Prilagodljiv je i to je njegova možda najbolja osobina. Majstor je autodizajniranja i mnogo energije ulaže u održavanje lažne predstave o sebi, ali kako od toga živi – on ne pita za cijenu.

Član je nekoliko novinarskih i književnih udruženja, nosilac je više ratnih i mirnodopskih pohvala i odlikovanja, ali mnoga od tih odličja u međuvremenu su izgubila na cijeni i on vješto izbjegava da ih navede u biografiji – to više nije lukrativno. U mladosti je objavio dvije knjige stihova i izvjesno vrijeme života proveo zanesen mišlju da će od sebe nekako uspjeti da napravi pjesnika. Srećom, ubrzo je shvatio da od toga nema ništa, da je vlastitu poetsku snagu već iscrpio u te dvije sveščice, shodno čemu je zauvijek napustio literaturu i posrnuo u novinarstvo. Na pitanje znatiželjnika zbog čega je prestao da piše poeziju, on odgovara nadmeno: „shvatio sam da postoje značajnije stvari u životu“. I zaista: raspad zemlje, moralni i društveni kolaps, odbrana ugroženih interesa nacije, sve je to zahtijevalo njegov angažman, i svemu je on dao svoj prepoznatljivi doprinos.

Napustio je literaturu, ali ne i udruženje književnika jer kada mu se slučajno dogodi da pogrešno procijeni smjene političkih garnitura i za kratko vrijeme ostane bez uredničkog posla, on zamaše sa one dvije zbirčice i kao punopravni član književnjačkog ceha kidiše na sve strane da mu nova vlast obezbijedi kakav posao, odgovarajući njegovom društvenom značaju, razumije se. Povoljna okolnost jeste da ne ostaje dugo bez rabote, najviše mjesec-dva, dok odnosi snaga ne dođu na

svoje mjesto, dok ponovo ne postane upotrebljiv i od koristi.

Živi sa porodicom u očevoj kući i sanja da nekako zakuči stan u jednom od elitnih zdanja gradskog centra: zaslužio je veli, i to poodavno. Histerična žena ga neprekidno maltretira i vrijeđa, a dvoje musave, punoljetne djece, inače propali studenti i lijenštine, skoro da ne obraćaju pažnju na njega, „samo traže pare, pare, pare...“, govori novinar rezignirano. A on više ne zna kako da dođe do para, čini mu se da je sve isprobao, a uzalud. U početku je pisao po narudžbini, brljao po komandi i za pristojnu nadoknadu, no ubrzo je shvatio da novac može uzeti i za nenapisani tekst samo ako je novinar pametan. Kada namiriše kakvu pronevjeru, a hvala Bogu tendera i privatizacije kod nas ne faliva, on se direktoru određenog preduzeća obrati zahtjevom za bespovratni kredit uz obrazloženje (usmeno, dakako!) da je mnogo bolje da ga iskreditiraju sa hiljadu-dvije eura nego da on objavi seriju „razaračkih tekstova“. I direktori plaćaju, što je to za njih samo da maknu bijedu s vrata, da im se ime ne valja po novinama u negativnom kontekstu. Ali kada ga zaista pritisnu dugovi, kada mu novac postane bolno neophodan (a tada kao za inat nijedne afere nema na vidiku), on zareda od firme do firme i skuplja novac za knjigu. „Vidite, potrebno mi je 3000 eura, a do sada sam uspio da prikupim 2500. Eto, mislim da ćete mi vi pomoći tih 500 što mi fali“, obraća se sponzoru umilnim glasom. To što knjigu nije napisao niti u bliskoj budućnosti namjerava da je napiše, ne uzbuđuje ga uopšte. Njemu je potreban novac, a cilj opravdava sva sredstva, naučio je odavno.

U rijetkim trenucima iskrenosti pred samim sobom, on zamišlja da je visoki vladin službenik, ministar ili bar direktor televizije. Tada ga obuzima neka unutarnja radost, potpuno se rasplinjava u sanjarenju, svi njegovi jadi nestaju bez traga. „Zbogom bircuzi i jeftina pića, zbogom sitne pare i društvo gubitnika, sada je vrijeme za veliki business“, govori sebi tiho, šapuće u pola glasa i već sijeda u službenu limuzinu: mekana

koža zadnjih sjedišta miluje njegovo namučeno tijelo, a iz frižidera u automobilu vadi bocu skupocjenog konjaka i otpija gutljaj... Nažalost, njegove snove prekida sirova realnost, neko potpuno beznačajan ga poziva preko mobilnog zbog čega je mrzovoljan i brzo okončava razgovor. Zatim pokušava iznova da oživi raspršeni san i da ga dosanja, ali mu to ne uspijeva. Psuje, očajnički psuje sudbinu i sve one funkcije koje su mu u životu izmakle za dlaku, bar je on ubijeden da je bilo upravo tako: za jednu malu, najmanju od svih malecnih dlaka koje postoje na ovom svijetu.

On pripada redu nakaza. I nema mu pomoći.

Novinar, početnik

Umnogome sličan svom duhovnom ocu iako to ni za živu glavu ne bi priznao – još je mlad i misli da je neuporedivo bolji igrač, zapravo da je igrač kakvoga majka još nije rađala, bar ne na ovim prostorima. Ali, proći će ga. Prvo političko sjebanje u redakciji i odaće se lakim narkoticima, ionako je sklon tome, od slabog je materijala.

Od škole nema mnogo, tek srednju (a za razliku od svog starijeg kolege, nije ni pokušao da studira), no zbog toga je završio ubrzani kurs „Kako da postanete novinar savremenog doba“ (pod pokroviteljstvom jedne strane organizacije zadužene od Evropske unije da poboljša i unaprijedi kvalitet novinarskog kadra u nesretnim zemljama tranzicije) i zadovoljan je postignutim. Neko mu je na redakcijskom sastanku jednom skrenuo pažnju da novinar mora neprekidno da se obrazuje i čitanjem knjiga izgrađuje svoj stil i tako mu je postao vječni neprijatelj. On u slobodnom vremenu izbjegava sve što makar izdaleka liči na knjigu, samo igra kompjuterske igrice, sluša muziku i mašta o tome kako će jednoga dana da osnuje kakvu nevladinu organizaciju za praćenje rada medija.

U međuvremenu tezgari za sitne honorare, po redakcijskom zadatku obilazi zelenu pijacu i upoređuje cijene. U anale crnogorskog novinarstva, televizijskog posebno, biće zabilježen po pitanju koje je uputio preprodavcu na pijaci: „Kako vam se danas kreću jaja, gospodine?“ ali i po odgovoru koji je od šaljivdžije dobio: „Hvala na pitanju: dinamično!“ Međutim, ne uzbuđuje se zbog toga. On je cool. Još uvijek se nada, a to je za svaku pohvalu.

Pisanje ga brzo umori, stoga taj dio novinarskog posla izbjegava kad god može. Za njegovu majstorsku ruku je čunta od mikrofona i kamera koja pomno bilježi i najmanji trzaj na sago-vornikovom licu. Prirodno je talentovan za brbljanje i ubijeden je da je to sasvim dovoljno, u čemu možda i ne griješi.

Iako nije pošteno ni počeo da se bavi novinarstvom, on već razmišlja kako će ga napustiti. Prije nego što osnuje vlastitu NGO, okušao bi se rado kao PR menadžer neke od već postojećih. Nije bitno što zamuckuje kada razgovara sa ozbiljnim ljudima, svejedno je što su njegove rečenice blijede i u neredu, što je u nesporazumu sa padežima, što ne zna crnogorsku ijekavicu, što... Ništa od navedenog nije bitno, on je prirodni talenat i treba ga podržati da što prije napusti novinarstvo.

I pored toga što posjeduje sve neophodne preduslove za nakazu, tek je prizor. Ali, to je olakšavajuća okolnost samo na prvi pogled.

Prosvjetni radnik

Čudan je to svat, sluđena žrtva eksperimenata nadležnog Ministarstva: koliko dugo svjesno biće može da izdrži u nestabilnim životnim uslovima. Čuo je od nekoga, ili pročitao u novinama, da se ti eksperimenti izvode pod pokroviteljstvom EU i njenim novcem u čemu vidi jasan znak đavoljeg prisustva i sasvim dovoljno razloga da postane paranoik, ako to već nije. Najzad, činjenica da je čovjek paranoik ne znači nužno i da ga niko ne goni.

Plaši se računara. Niti ga sebi može priuštiti, niti bi ga koristio i da može. Po svaku cijenu namjerava sačuvati svoju samobitnost i metafizičku originalnost, potpuno je siguran da internet nije ništa drugo do tajno oruđe Novog svjetskog poretka kojim „vladari iz sijenke“ namjeravaju otrovati njegov intelekt. A on svoj intelekt brižljivo čuva od zagađanja, napaja ga na čistim izvorima narodnog duha i napasa na zelenim livadama rodnog kraja. Ponekad, u rijetkim trenucima nemilosrdne samokritičnosti, tješi samoga sebe kako bi sve ipak bilo drugačije samo da mu je platica veća bar za 100 eura, ali to traje kratko jer i sam je svjestan da se ništa promijenilo ne bi, da je svaka promjena izvan granica njegovog bića. No, zbog tog nepovjerenja u mogućnost promjene nije mu se čuditi, jer samo on zna koliko je u svojoj karijeri nadživio različitih reformi školstva od kojih su sve bez izuzetka bile grandiozno zamišljene da bi se ipak na kraju pretvorile u svoju nakaradnu suprotnost. Zna to i Gospod na nebu (onaj bez svog miljenika na zemlji!), ubijeden je prosvjetni radnik dok patosom starozavjetnog proroka zaziva potpuni kolaps obrazovnog sistema. „Na djelu je planetarno zaglupljivanje, urota protiv čovjeka i obrazovanja“, bijesno uzvraća na svaki pomen savremenih dostignuća u pedagogiji.

Razočaran je u život, ne vjeruje više nikome i često pada u stanja duboke depresije koju bezuspješno nastoji ublažiti alkoholom.

Na granici je samoubistva, ali tu granicu ne prelazi, u posljednjem trenutku otkriva dovoljno dobar izgovor da nastavi svoj život. Kaže sebi da posao koji obavlja ipak ima nekog smisla, da se među njegovim đacima vjerovatno krije kakav budući naučnik, slikar ili pisac, uspješan poslovni čovjek, jednom riječju normalno ljudsko biće željno znanja – obmanjuje se! – i zbog jedne takve duše nastavlja sa predavanjima, izvlači iz već iscijedenog sebe posljednje iskrice energije i čudi se odakle mu.

On voli da objašnjava, da ukazuje na eleganciju naučnog dokaza, da nadahnuo i vješto analizira složenu filozofsku teoriju: neprekidno piše po tabli, crta, računa i izvodi formule, tako da na kraju časa već ne liči na ljudsko biće. Umrljan je i nikakav, nagutao se prašine od krede, kašlje i promuklim glasom pita ima li što nejasno. Ne napušta ga nada da će mu jednom neko od njegovih učenika postaviti pravo pitanje o razloženom problemu, da će u tom pitanju naslutiti trag razumijevanja i, što je najbitnije, intelektualne radoznalosti. Iako ne pamti kada mu se to dogodilo posljednji put i da li mu se uopšte dogodilo, njega nada ipak ne napušta. Poslije dobro održanog časa, dok puši u zbornici i bez užitka ispija šoljicu bljutave kafe, par minuta osjeća neko mutno i neodređeno zadovoljstvo i na tome se sve okončava. Već sljedeći čas je umoran, otaljava predavanje i svako malo pogleduje na sat. On ne pita za kim zvono zvoni, odgovor mu je odavno znan.

Iako je najadaptivnija kreatura od svih koje bitišu u tranzicionom Disneylandu, prosvjetni radnik još uvijek ne razumije zbog čega je njegov položaj u društvu tako beznačajan. Ponižava ga saznanje da je svaki razbojnik sa ulice građanin sa više autoriteta i dostojanstva nego što ga on sebi može priuštiti. Shvata da je znanje, u odnosu na drogu i oružje, izgubilo svoju cijenu i možda je jedini koji iskreno žali zbog toga. Svjestan je da na osnovu svog položaja nikome ne može reći: „uči, biće ti bolje“, jer u tom slučaju rizikuje da mu neko od slobodnijih

učenika uzvratiti: „jeste, pa da mi bude kao vama, da radim za 400 eura plate“. Kako ne zna što bi na to odgovorio, on se ustručava da ikoga uputi na knjigu. Pred kraj završnog razreda maturante ispituje o njihovim planovima za budućnost: da li su odlučili šta će i kuda dalje, fakultet ili posao, želio bi da sazna. Posljednjih godina sve češće čuje da je zanimanje kriminalca veoma primamljivo njegovim učenicima. Na takav odgovor on se samo nasmije i pokuša da objasni kako u tom poslu nema kasnih početaka, a da su oni sa svojih osamnaest godina već dobrotno zakasnili. „Ta su radna mjesta, dame i gospodo, već zauzeta. Dok ste vi svoju dragocjenu energiju prividno trošili na školsko obrazovanje, neko drugi je savladavao osnove zanata ili u popravnom domu sklapao poznanstva koja će mu docnije koristiti u poslu. Najzad, zbog kriminala ljudi idu na robiju“, iznosi na kraju svoj najjači argument. Ali učenici mu ne vjeruju da iko zbog kriminala može biti kažnjen, i možda su u pravu, jer u to ne vjeruje više ni on sam.

Zazire od političkog izjašnjavanja jer njegovi su stavovi toliko konzervativni da se mnogi od njih nalaze na samoj ivici rasizma zbog čega mu se ne isplati da ih javno iskazuje – doživio bi osudu čak i od istomišljenika. Iako rado ogovara vlast, čini to površno i bez preciznih argumenata, na nivou bulevarske štampe, riječima koje nikoga ne obavezuju i koje, ako zatreba, kasnije može lako opovrgnuti. Naziva to „kritikom svega postojećeg“, sjeća se svoje marksističke mladosti. Ne usuđuje se da ozbiljnije razmišlja o društvenoj stvarnosti, izbjegava da se zagleda u jamu u kojoj se nalazi, uplašen je da među mnoštvom krivaca ne prepozna i sopstveno lice. Intimno, još uvijek se divi najpoznatijem stanovniku Scheveningena, divi mu se još više od kada je protiv njega pokrenut proces, oduševljen je njegovom herojskom odbranom pred međunarodnim sudom, ali to ne pominje nikome. „Pušti vraga!“, odmahuje rukom.

Vješto izbjegava sva nastojanja znatiželjnika da saznaju

njegovo „pravo mišljenje“ makar to bilo i o vremenskoj prognozi za sutra, jer on nije zadužen da iznosi mišljenje, on je pobogu prosvjetni radnik, odgovara samodopadno, a u stvari tek prikriva činjenicu da već odavno nema svoje mišljenje ni o vremenskoj prognozi, a kamoli o nečemu bitnijem. Nekada je imao, tješi se, ali kada je to bilo nije u stanju da kaže, ne sjeća se više. Sada on brine o svojoj kori hljeba, kloni se sindikalnih aktivnosti i ustručava od svake pomisli na iskušenje štrajka. „Veži konja gdje ti gazda kaže.“, njegov je moto.

Uveče, kada poslije napornog dana dođe kući, uključi televizor i odgleda dnevnik, pojedje nešto i onako zdruzgan čuti. Na hladna pitanja svoje supruge kako je proveo dan on odgovara preko volje, mrmlja nešto i romori, prosto mu je već postalo neprijatno da upotrebljava riječi. Iako je na putu do kuće sebi čvrsto obećao da neće razmišljati o potrošenom danu, on u sjećanju detaljno prebira po njegovim ostacima i gnuša se nad samim sobom. Prije nego što zaspi u mlitavom vremenu iščekivanja sna, čini mu se da naslućuje onaj jezivi trenutak u svom životu kada je sve krenulo naopako. Sebe je nekako ubijedio da tek pošto precizno identifikuje i prihvati taj trenutak unutrašnjeg raskola, nešto se u njegovom životu uopšte može promijeniti. No, upravo kada pruži ruku prema njemu i ponada se da će ga uhvatiti, trenutak žudnje se razlaže u tami, a prosvjetni radnik počinje da luta kroz maglu razočarenja dok ubrzo ne potone u zasluženi san. I tako svako veče, čini mu se bez izuzetka, uzalud iščekuje trenutak mističnog otkrovenja koji će njegovom osakaćenom životu dati nekakav smisao i opravdanje, koji će biti pouzdana osnova za „novi početak“; i to čini on, koji u mogućnost početka već odavno ne vjeruje.

Premda izgleda kao čovjek koji je zaboravio svoju dušu, to je samo privid, jeftini trik automarketinga. On se još uvijek sjeća svoje izgubljene duše samo nema hrabrosti da to sebi prizna i da se ponaša s tim u skladu. Dakle, prizor.

Businessman, sitni

Počeo je karijeru kao policajac, ali je blagovremeno shvatio šta se događa: upoznao je ljude, bio na pravom mjestu u pravom trenutku i iskoristio priliku. On zna da se prilike samo jednom ukazuju i ako ih čovjek ne iskoristi tada, neće više nikad. Nekoliko puta je bio zadužen da službenim vozilom prati konvoj, odradio je posao kako treba i stekao ugled među dobrostojećim ljudima. Pročulo se za njega: veoma brzo počeo je da dobija poslovne ponude izvan službe, dobro plaćen honorarni rad u civilu, slobodno vrijeme koje je iskoristio na pravi način. Uskoro je napustio policiju, osnovao vlastitu agenciju, postao je čovjek-firma, ali nije zaboravio svoj nekadašnji život pa je sačuvao poznanstva sa ljudima iz službe. On bar zna da policajac, svještenik i komunista nikada nijesu bivši, i to mu saznanje uliva sigurnost.

Poslije izvjesnog vremena napušta rizične poslove, a stečeno bogatstvo ulaže u gradnju stanova za prodaju i tako ga legalizuje. Pere novac, svoj i svojih kompanjona, čini to elegantno i brzo, bez tragova. Počinje da vjeruje u svoju poslovnu dovitljivost, ubijeden je da mu se ništa loše ne može dogoditi, smatra da je Bog napokon pogledao i na njegovu stranu. Postao je neko te više nije bitno što je ništa.

Odavno već nije podstanar, ni sam više ne zna što sve posjeduje. Njegova žena ubrzo otkriva blagodeti novca koji se troši u ogromnim količinama i nemilice, zbog čega mu velikodušno prašta maloljetne ljubavnice i česta poslovna putovanja. Ona ga razumije i podržava, ubijedena je da dokle god su sinovi kraj nje i on tu negdje pod nadzorom, njihov brak je siguran. Jednom riječju, porodična idila: zajedno izlaze na večere u ekskluzivne restorane, pokazuju se u pravom svijetlu i uživaju u zavirljivim pogledima običnih smrtnika. Sada su građani od ugleda, niko se više ne sjeća prošlosti, ona je zauvijek izbrisana magičnom krpom.

Razmišljaju o budućnosti svoje djece, obezbjeđuju im časove stranih jezika i maštaju o tome kako će ih poslati na školovanje u inostranstvo: Švajcarska, možda Engleska, Italija ili Njemačka, u svakom slučaju ozbiljne poslovne škole jer porodično bogatstvo valja proširiti. Ulažu u vrijeme koje dolazi, sanjaju o sopstvenoj imperiji, oni znaju da budućnost pripada ljudima koji je čuju kako korača i zbog toga pažljivo osluškuju tamu u kojoj žive. Srećni su, zadovoljni i čude se ljudima koji to nijesu: to su neupotrebive lijenštine, dosadne sebi i drugima jer „ne može se ništa bez rada, prijatelju moj“, kako često govore i businessman i njegova lady Macbeth u jedan glas.

Pred svake izbore, businessman odvaja znatan dio novca za finansiranje političke partije; čini to dragovoljno jer zna šta je dobar poslovni potez. „Ne valja biti sebičan“, tvrdi, „čovjek mora misliti i na opšte dobro.“ Poslije pobjedničkog slavlja, uloženi novac se brzo isplaćuje, on dobija nove poslove i priliku da uveća svoje bogatstvo. Gospode, obraća se svom zaštitniku na nebu u trenucima iskrenosti, kako je život lijep. I jednostavan, ne propušta kroz uzdah da naglasi.

Sunovrat je počeo neprimjetno, businessman jednostavno sopstvenu nezajažljivost više nije mogao da nadzire i drži pod kontrolom. Istovremeno počinje više različitih poslova, gradi stambene zgrade za koje unaprijed zna da ih nikada neće završiti, iste stanove prodaje po nekoliko puta različitim ljudima ne obraćajući pažnju kome to čini i da li mu neko od prevarenih može nauditi. Uzima novac od zelenaša zatim ga drugim nesrećnicima daje pod kamatu, vrti, burgija, preliva iz ništa u koješta i divi se vlastitom smislu za posao. Još uvijek mu uspijeva da održi privid uspješnog čovjeka, još uvijek je njegov život na visokom nivou iako glavobolje postaju sve razornije, a telefonski pozivi na koje se ne usuđuje da odgovori sve češći. Na pitanja svoje supruge što se to događa na poslu, odmahuje rukom, trenutne poteškoće, kaže, ništa ozbiljno, prebrodićemo. Da bi joj to i dokazao kupuje nova kola, luksuznija od prethodnih, ili

otvara još jednu agenciju za prodaju nekretnina, ili porodično putuju na odmor u Maroko, Egipat, Tunis...

Jednog popodneva nepoznat čovjek dolazi kod njih doma, svog poslovnog saradnika je tražio u kancelariji, kaže, nikoga nije bilo tamo, stoga je odlučio da ga sačeka u njegovoj kući. Odbija ponuđeno piće, uljudno se osmjehuje djeci i strpljivo čeka sedam sati u njihovoj dnevnoj sobi. „Pozdravićete ga“, kaže na odlasku. Businessman toga dana nije došao svojoj kući, a njegova Lady je doživjela svoj prvi nervni slom. Bio je to početak kraja jedne surove tranzicione bajke kojeg, po vlastitom tvrđenju, ničim nijesu zaslužili.

Uznemiravanja postaju bezobzirnija, a prijatnije sve grublje. Pokušava da se za pomoć obrati svojim kompanjonima, ali niko od njih ne želi da razgovara s njim. Ne poznaju ga više, odjednom su postali nedostupni, izvan dometa. Svi ga zaboravljaju ili bježe od njega, ako ga već ne jure zbog prevare. Da bi vratio dugove i zaštitio porodicu od povjerilaca koji ga progone, businessman je prvo prodao vozni park firme, jahtu, gliser, zatim poslovni prostor u centru grada u kojemu se nalazila njegova agencija za nekretnine, potom građevinske mašine, na kraju kuću, sat od 25.000 eura, umjetničke slike, nakit svoje gospođe... „Gnjido nesposobna!“, vrišti na svoga muža Lady Macbeth dok poput sablasti hoda neuglednim stančićem u koji su se preselili, zapuštena je i neuredna, a tamni kolutovi ispod očiju jasno svjedoče o dubini pada. „Nikada se nećeš izvući“, vrišti neutješna, „Bankrotirao si, gnjido! Uništio si budućnost naše djece! Sada su poput oca, niko i ništa.“ „Nijesam to učinio sam“, uzvraća joj muž, „Pomogla si mi u tome, droljo jedna prljava“, kaže joj businessman. Tako počinje porodična svađa koja, po pravilu, okončava tučom i razbijanjem ono malo namještaja koji nijesu uspjeli da prodaju.

Počeo je da se opija. Kupi u prodavnici flašu jeftinog pića i odlazi u jednu od svojih nezavršenih zgrada gdje pije do besvijesti. Tamo ga jedne večeri pronalaze utjerivači dugova,

čeličnom sajлом vezuju mu stopala i vješaju ga o gredu plafona. Pod batinama obećava da će prodati stan, to mu je još jedino preostalo, obećava da će vratiti novac koji duguje. „Sa kamatom“, naglašavaju utjerivači, a on nemoćno potvrđuje: „sa kamatom.“

Tako i čini. Za desetak dana je prodao stan, ali nije imao hrabrosti da o tome obavijesti porodicu, odgađa to za jednu od boljih prilika. Međutim, novac ipak nije predao utjerivačima, ta količina para za njega je bila iskušenje kojemu nije mogao odoljeti. U toj gomilici novca koju drži u rukama prepoznaje šansu za novi početak, samo ako pametno odigra, a odigraće, drugog izbora nema. Oblači svoje jedino pristojno odijelo, ostavlja pismo ženi u kojemu joj pokušava objasniti što je uradio, ne brine za nju i djecu, neka žive kod đeda i babe, neka njegovi roditelji vraćaju dugove ako žele, njemu je postalo svejedno. Sa 40 000 eura u džepu businessman odlazi u Srbiju, planira da se poveže sa prijateljima, tamo još uvijek ima dobrih veza, iskoristiće ih. Kao prosječni, maloumni Crnogorac smatra da u Srbiji nema prevaranata i lupeža njegovog ranga, zbog čega je ubijeden da je upravo njemu sudbina odredila da ih prosvijetli i nauči novim načinima muvanja. Dok sluša uspavljujuće kloparanje voza na liniji Bar – Beograd, on mašta o tome kako će poslije dva-tri obavljena posla ponovo „stati na noge“, kako će otkupiti kuću i vratiti dugove, a sebi svečano obećava da će u novom životu biti oprezniji, da će igrati na sigurno, bez i najmanje mogućnosti promašaja. Po dolasku u Beograd, na trafici kupuje karticu za mobilni i dva vaučera, odsjeda u hotelu „Slavija“ i odmah se javlja svojim poznanicima. Nestrpljiv je da počne. Iste večeri po njega dolaze utjerivači dugova, premlaćuju ga i odvođe u nepoznatom pravcu. Iako postoje ljudi koji tvrde da nije ubijen već da su ga svojim očima vidjeli kako klošari po Beogradu i povremeno radi za šankom u jednoj diskoteci, niko ozbiljan u te priče ne vjeruje.

Nakaza. No, da li je samo on kriv zbog toga?

Intelektualac, državni

Dugo mu ništa nije bilo jasno, a onda je, u trenutku iznenadne lucidnosti, shvatio da nije jedini čovjek kojemu treba objašnjenje društvene zbilje i da je to u stvari posljednja šansa koja mu se u životu ukazuje. Zbog toga su njegove demonske transformacije više nego dragocjene kao prilog opštoj historiji balkanskog beščašća.

Poslije iskustva propasti socijalizma odlučio je da prihvati nacionalistički diskurs, ali ne zbog toga što je u budućnost te priče vjerovao, koliko iz razloga čiste računice: njegov dosadašnji naučni rad je beznačajno prepisivanje te ako se pomoću politike ne izbori za svoje mjesto u društvu – ostaće ono što je oduvijek bio: intelektualna i finansijska ništarija ili, drugim riječima: glupan bez pare u džepu. Njegova magistarska titula lijepo zvuči, no ako bude pametan mogao bi i doktorirati, ubjeđuje samoga sebe. Potrebno je samo da govori i piše ono što vlast želi da čuje i u ovoj zemlji bez budućnosti, njegova je budućnost sigurna.

„Još je Tales govorio da filozof može da se obogati kad god hoće, samo što bogatstvo nije ono što filozof želi“, tješio se javno naš državni intelektualac (koji umišlja da je filozof!), dok je tajno mjerkao tokove ilegalnog novca oko sebe i nagađao da li će im ikada pristupiti sa kanticom u rukama, jer on za razliku od Talesa ipak žudi za opipljivijim vrijednostima u životu. On više nema nikakvih iluzija o mudrosti i srećan je zbog toga. Napokon je slobodan.

O, blagoslovljene li su dubine njegova posrnuća, njegova pada! Postao je trgovac ljudskim mesom, iako to još uvijek odbija da prizna. On je kurvino kopile i diči se time, jer – *to ne može biti svak*, kako glasi stih jedne, davno zaboravljene pjesme iz njegove radno-akcijaške mladosti.

Znamenitu *Osmu sjednicu* nije razumio na pravi način i blagovremeno, zbog čega je morao ići na popravni. Ali, kada

se „dogodio narod“ u Crnoj Gori već je bio budan i na pravom mjestu: kao član protestnog odbora vodio je računa da se na mitingu u Titogradu mikrofona ne dočepaju neprijatelji „bratstva i jedinstva“, dokazani protivnici samoupravnog socijalizma i ekstremni elementi koji žele da ponište „tekovine NOB-a“, kako je bilo napisano u befehlu iz Beograda (jer kako se Crna Gora u toj igri već odavno nije pitala „svojih gaća“, prirodno je bilo da mu naredjenja stižu sa strane). Zanimljivo, nije primijetio da su glavni govornici na mitingu upravo bili „ekstremni elementi“ i „protivnici bratstva i jedinstva“, to mu je promaklo. Međutim, zadatak na čije je ispunjenje posebno bio ponosan jeste smišljanje politički zapaljivih parola. Sa još nekoliko crnogorskih intelektualaca (tri propala pjesnika, dva novinara i jednim profesorom književnosti u srednjoj školi), uz bocu vinjaka i mineralnu vodu osluškivao je treptaje sa političkog Olimpa i pretakao ih u jezgrovite banalnosti „iz glave cijela naroda“: „Dolje foteljaši“, „Pada vlada usred Titograda“, „Ua, jagnjeće brigade“ i tako dalje i tome slično... Odradio je povjerenu rabotu kako je bilo predviđeno i time se na pravi način preporučio svojim budućim naredbodavcima.

„Ko nas može, ko nas smije, rastaviti od Srbije“, bio je njegov usklik sljedećih godina. Sve do „rata za mir“ i napada na Dubrovnik. Tada je prvi put, malčice, posumnjao u ispravnost ciljeva srpskog nacizma, ali to je učinio duboko u sebi, krijući, jer nije zaludu Andrić napisao „u ćutanju je sigurnost.“ Nije namjeravao dopustiti da ga sumnja – koliko god neznatna bila! – skrene sa puta koji donosi novac i privilegije. Ali sve je to razumljivo i ljudski, odveć ljudski, kazao bi Nietzsche! Naš je državni intelektualac već bio u godinama kada se greške ne praštaju, drugim riječima njegove greške više nijesu mogle biti zalog za budućnost, jer on je svoju budućnost odavno potrošio. I nije imao čemu da se nada izvan poslušnosti.

„Iz dubine vičem k tebi, Gospode!“, prelazilo je preko njegovih usana u rijetkim trenucima jezive iskrenosti dok je

još bio ubijeden u posebnost vlastite boli. Tačnije, obraćao se Gospodu u trenucima iskrene zabrinutosti za svoju sudbinu, jer zlobnici su sve češće pominjali njegovu odgovornost za ideološko opravdanje krvoprolića koje se odvijalo na terenu.

„Gospode! čuj glas moj. Neka paze uši tvoje na glas moljenja mojega. Ako ćeš na bezakonje gledati, Gospode: ko će ostati?“, govorio je nešto kasnije, poslije iskustva Bosne, u formi skrušenosti i molbi koju niko nije želio saslušati, a najmanje od sviju – Bog. Kako se zajednička domovina teško rušila u krvi (iako su govorili da je to kula od karata koja će se raspasti sama od sebe!), kako je „vječnaja pamjat“ postala svakodnevni napjev, tako se naš intelektualac napokon prisjetio da je četnik hrvatska riječ iz XIX vijeka, a ustaša srpska iz XIX stoljeća. No, tada je moj burazere već bilo dockan: hulje su se odatno već dohvatile noža i mekanih dječijih vratova. Zbog već poslovičnog kašnjenja Minervine sove, on se nije usudio da taj trenutak istine prizna ikome, a najmanje od svih sebi. Zapravo, to i nije bio trenutak istine, to nije bila nikakva istina, tješio se docnije. Samo treptaj njegove napaćene duše uzrokovan trenutnim zastojem na frontu ili napredovanjem neprijateljskih snaga. Pomno je pratio „razvoj situacije“ na bojištu smatrajući, kao svaki Crnogorac tih dana, da je rođeni strateg i vojskovođa – onaj pobjedonosni, naravno. Gubitnici su trebali biti s druge strane.

Zgražavao se nad primitivizmom zločinaca. On „lijepa duša“, on apstraktni humanista, dokazani prijatelj svih ljudi, pogotovo onih sa kojima ne dijeli isti jezik i nebosklon (Svoje bližnje on u stvari mrzi, iako toga nije svjestan.). Zgražavao se, ali duboko u sebi i krijući. Vodio je računa da se njegovo gađenje ne primijeti, pazio je da kakvom neodmjerenom riječju ne podrije „ratne napore“ svoji sunarodnika. Najzad, nije njegovo da javno iskazuje svoju sumnju, njegovo je da sačuva neophodnu intelektualnu distancu. To je uslov odgovornog promišljanja društvene stvarnosti, govorio je u svoju odbranu.

Njegovi javni nastupi iz tog vremena jednoga će dana poslužiti kao školski primjer intelektualne prostitucije: barokna raskoš grubih zamjena teza koje su žrtvu očas pretvarale u zločinca, banalna politička eristika namijenjena već ionako sluđenom puku bila je njegovo najubojitije propagandno oružje. Zbog apologetskog žara kojim je izgovarao stavove o „potrebi konačnog zaokruživanja nacionalne teritorije“, o „nesebičnoj podršci ratnim naporima“, o „neizbježnosti da u ratu ako treba – a izvjesno je da treba! – žrtvujemo i milion sunarodnika samo da se već jednom, definitivno, ispravi istorijska nepravda avnojevskih granica“. Zbog njegove ubijeđenosti u ispravnost cilja, dakle, kao i riješenosti da tom cilju podredi sve, ponajprije mutnu predstavu intelektualne odgovornosti, teško je prihvatiti činjenicu da se on ikada iskreno zgadio nad sobom, da ga je ikada bilo iskreno stid. Iako sada, poslije svekolike propasti, on tvrdi da se oduvijek zalagao za multi-kulti, da je ostao „dosljedan sebi i svom humanističkom opredjeljenju“, ali da to niko nije bio u stanju pročitati na pravi način, shodno čemu sa indignacijom odbija svako naknadno tumačenje svojih stavova od strane političkih protivnika i „ličnih neprijatelja“, kako ne propušta da naglasi, jer po njegovom mišljenju to su „ili crnogorski gadluci, ili tek nesporazumi.“

Navikao na česta gostovanja u političkim emisijama na televiziji, ulogu nacionalnog proroka igrao je sa puno darovitosti i glumačkog nadahnuća što mu, po vlastitom priznanju, „nije bilo odveć teško“, jer on intimno nikada nije bio nacionalno opterećen čovjek, preciznije: on je biće bez nacionalnog identiteta, bez identiteta uopšte, ako ćemo pravo. Kao nagradu za svoje usluge dobio je titulu doktora nauka (napokon je odbranio tezu u krugu svojih istomišljenika i naredbodavaca iz Beograda), a odmah poslije tog događaja primljen je za redovnog profesora na skoro osnovanom Filozofskom fakultetu u Nikšiću (i pored najbolje volje, oni koji su mu udijelili titulu doktora nikada

ga stvarno ne bi priznali za ravnopravnog kolegu, najviše što bi u Srbiji dobio jeste mjesto vanrednog profesora u Prištini). Ali ono što je najbitnije, njegove političke gazde u Crnoj Gori zaposlili su mu sina u službi nekog Ministarstva i obećali mu veliki stan u zgradi zaslužnih građana. Zadovoljan je. On je uspješan čovjek, smatra, ostvareni naučnik i predavač. Jedino što povremeno narušava njegovo samozadovoljstvo jeste poražavajuća činjenica da ga više niko ne poziva da gostuje u razgovorima na televiziji, da nikome više nije stalo do njegovog mišljenja. A šteta je, veli, jer on bi još puno toga imao da kaže, „sada je u najboljim godinama za intelektualca“, kako tuži nad svojom sudbinom taj na pravi način nikada iskorišćeni kadar.

Valja imati na umu da je državni intelektualac bez ikakve državotvorne svijesti, a upućen je na Crnu Goru samo prvog u mjesecu, kada treba primiti platu. Njegov državotvorni san ostvaruje se na drugom mjestu. To što se ostvaruje u obliku noćne more, najmanja mu je briga. Uopšte sebe ne smatra odgovornim, naprotiv: krivi su političari koji nikada do kraja nijesu saslušali ono što je on govorio. A on je uvijek govorio što treba. I u pravo vrijeme.

Nakaza. Bez prava žalbe!

Intelektualac u usponu, analitičar

„Zašto sada napadamo vlast?“, postavljao je pitanje svojim istomišljenicima devedesetih godina i odmah na njega sam odgovarao: „Da bismo je kada dođe vrijeme uspješnije branili!“ On je već tada znao da se vlast na ovim prostorima u suštini nikada ne mijenja, da se mijenja samo politika. I to saznanje je osnova njegove karijere.

Iako je magistrirao (prava, političke nauke ili ekonomiju, za njegovu sortu svejedno je) on se ne bavi naučnim radom niti razmišlja o doktorskoj tezi: jednostavno, ne privlači ga zamisao da najbolje godine života straći na gluposti. Srećom, nije opterećen ideološkim nasljeđem, podjednako su mu odbojni srpski nacional-socijalizam kao i liberalna demokratija. Njegova pamet mu govori da više nikakve ideje ne postoje, tačnije da su sve ideje u opticaju i podjednako valjane, a da je jedina razlika među njima ona koja počiva na principu upotrebljivosti. Postao je pragmatista, rortyjevac-mafijaš što je – kako se na kraju ispostavlja – sasvim očekivani nekrolog za jednog bivšeg omladinskog funkcionera Saveza komunista Jugoslavije (Najzad, u pravu je Rorty: sve se ideologije po pravilu svode na retoriku!).

Nije uspio da pronade svoje mjesto među „mladima, lijepima i pametnima“, ali ne zbog toga što su mu navedeni kvaliteti nedostajali već iz razloga mnogo prostijeg: u vrijeme njihovog osvajanja vlasti sa ulice, bio je na studijskom boravku u SAD-u, dakle propustio je priliku da bude „prvoborac“. Po dolasku u domovinu pokušao je da se „stavi na raspolaganje“, ponudio je usluge intelektualnog konsaltinga svim potencijalno zainteresovanim stranama, i bio je ne malo iznenađen njihovim odbijanjem. Veoma pristojno, pažljivo biranim riječima ali i nedvosmisleno stavili su mu do znanja da je u njihovom feudu on potpuno beznačajna pojava, da takvih imaju na stotine u skladištu, zbog čega bi najpametnije učinio ako se posveti

knjizi i nauci ili kakvim slično budalastim stvarima u kojima je najbolji. Najzad u tome poslu neće imati ozbiljnije konkurencije jer se u Crnoj Gori samo budale i nesreće knjigom zanimaju. Neka se okane ćoravoga posla i politike, govorili su mu dobronamjerni savjetodavci. A on ih je slušao i klimao glavom već čvrsto riješen što će i kako dalje, jer da se okane politike – nije mu bilo ni na kraj pameti, odmah je vidio gdje leži novac.

Počeo je da piše političko-ekonomske analize na temu domaćeg nacizma, prevodio ih na engleski i odmah distribuirao svjetskim časopisima – nije očekivao da će biti publikovane, ali se nadao da će neko na osnovu tih tekstova pogledati u njegovom pravcu. Redovno je obilazio redakcije opozicionih listova u zemlji, objavljivao ponešto, kretao se u pravim (diplomatsko-obavještajnim) krugovima i veoma brzo sklapao odgovarajuća poznanstva. Od toliko postavljenih udica na parangalu, mislio je, nešto jednom mora da zagriže. Samo neka on bude strpljiv, tješio je sebe u trenucima malodušnosti. Na kraju će ipak sve doći na svoje zasluženno mjesto.

Odlučujući preokret dogodio se na jednom od bezbroj seminara u Budimpešti, u taverni hotela „Hungaria“. Dok je naš analitičar sam za stolom uživao u čaši kajsijevače, prišao mu je čovjek i uljudno ga zamolio za dopuštenje da mu se pridruži. Poslije desetak minuta neobaveznog ćaskanja prešli su na posao: čovjek je bio dobro upoznat sa nevoljama koje pod diktaturom trpe „slobodni i demokratski mediji“, progoni novinara, ucjene, otkazi, fizičko maltretiranje, nedostatak štamparskog materijala, očajničke borbe za dobijanje televizijske frekvencije, sve on to zna, a što je najbitnije voljan je da pomogne. Međutim, on to ne može da učini sam i njemu je potrebna pomoć da bi pomogao. On nudi vrijeme, ali ne bilo kakvo već najispunjenije od svih mogućih vremena, kazao je dobročinitelj.

Analitičar je bio dovoljno priseban da ne postavlja pogrešna

pitanja, a da istovremeno pruža prave odgovore i posao je sklopljen. „O detaljima ne brinite“, kazao je čovjek. „To ćemo rješavati u hodu“, nasmijao se zadovoljan obavljenim zadatkom. Nasmijao se i naš analitičar, srećan što je sve prošlo lako. Bio je to njegov prvi ugovor. Docnije će ih biti još, ali ovaj je bio prvi. Zbog toga je odlučio da naruči još jednu kajsijevaču, i da ovaj tren potpunog ispunjenja konzervira u svom sjećanju, zauvijek. Samo klik unutrašnje blende i fotografija je sačuvana za vječnost.

Vrijeme – to bljutavo vrijeme ljudskog života! – će proteći u nepovrat, a naš će se analitičar u trenutku tame sjetiti romana koji je čitao u mladosti, *Doktor Faustus*, knjigu jednog Nijemca koji je u izgnanstvu, pod stare dane, pisao svoje, možda, životno djelo. Sjetit će se, intelektualna protuha naša, svojih razmišljanja o ugovoru koji se piše i potpisuje krvlju. Sjetit će se svojega čuđenja zbog čega se to Mannov đavo predstavlja kao ironični gondolijer, sklon cinizmu i dijalektičkom nadmudrivanju, obučen u šarene krpice epohe, bez repa, kopita i račvastog jezika. Zbog čega to čini tako jednostavno, bez vatre pakla i smrada sumpora za sobom? U času samozadovoljstva i sebičnosti, pomisliće nesreća naša domaća da to gondolijer čini iz ljubavi prema njemu, da je ta zavodljiva barkarola izuzetak od utvrđenih pravila službe, ispjavana samo radi njega. Tada će, jado naš, pomisliti dvije-tri utješne misli o svojoj važnosti, polaskaće samome sebi i tako ohrabren biće voljan da obavi sve što gondolijer bude zahtijevao od njega. Pa što košta, da košta. A neće ga koštati ništa, osim ono malo preostale duše, od koje se ionako već oprostio.

Poslije Budimpešte naš je intelektualac napokon osjetio čari karijere u usponu: svima je bio potreban, svi su od njega zahtijevali pomoć, činilo se da nijedna važna rabota ne može biti obavljena bez njegove podrške – postao je bitan. Izoštrio je svoj kategorijalni aparat kritikujući primitivizam dominantnog nacizma, dakako sa pozicija „borbe za demokratiju i ljudska

prava“, sa pozicija „uvođenja evropskih standarda u balkansku krčmu“, kako je često volio da naglasi, iako je i do danas ostalo nejasno o kakvim je to standardima bilo riječi, da li se to odnosilo na sterilisanje koljačkih instrumenata prije nego se pristupi ručnoj radinosti na terenu, to niko ne zna pouzdano.

Njegove izjave i intervjui stranim medijima čije kopije pažljivo čuva u ličnoj dokumentaciji, predstavljaju dirljivo svjedočanstvo građanske hrabrosti i intelektualnog poštenja, zbog čega nije isključeno da u jednoj od budućih reformi školskog sistema nađu svoje mjesto u udžbenicima. Kao primjer na kojemu će djeca učiti kako se valja suprotstavljati nakaradnoj vlasti i boriti za svoje mišljenje.

Nekoliko puta je bio pozivan na glasovite „informativne razgovore“, ali se uplašio samo prvi put, dok još nije znao da će se to na kraju pretvoriti u dobrovoljni rad za dva gospodara. Zbog jedne gluposti, koja nije vrijedna pomena, vlast je čak ozbiljno razmišljala da protiv njega podigne optužnicu zbog „ugrožavanja ustavnog poretka“, ali su dalekovidni ljudi na vrijeme odustali od toga, jer ko zna kada će im njegove usluge zatrebati, procijenili su. Dokazao je da je dobar sluga, a takvi su u svim vremenima od posebne vrijednosti.

Javnost za njegovo ime doznaje tek poslije glasovitog rascjepa u vrhu „jedne, jedinstvene i nepodijeljene partije“, kako su parmenidovski govorili njeni istaknuti članovi u doba najžešćih unutarodbojskih ratova. Svojim izjavama bez rezerve je podržao stranu za koju je pretpostavio da će pobijediti, (ili su mu to šapnuli iz inozemstva, ostaje nepoznato). Podršku je pružio odmah i javno, bez oklijevanja tako karakterističnog za crnogorsku inteligenciju. „Pogriješio je“, govorili su po skupštinskim kuloarima njegovi protivnici. „Prevario se u procjeni i slomio vrat“, pečatili su zlorado njegovu političku sudbinu. „Da je bar sačekao još koji dan. Još uvijek se ništa ne zna, sve opcije su u igri“, mudrovali su kafanski glupaci kao iskreno zabrinuti za njegovu budućnost.

Na ta prazna umovanja crnogorskih dokonjaka naš je analitičar odmahivao rukom i tajanstveno odgovarao: „U Crnoj Gori se nikada ništa ne zna, ovdje su uvijek sve opcije u igri. Upravo zbog toga je opasnost veća, ulog ozbiljniji, a izazov prosto neodoljiv“.

Nepotrebno je napominjati da nije pogriješio u procjeni. Zbog nesebičnog angažmana u teškim vremenima ponuđeno mu je mjesto u Vladi, ali ga analitičar vješto izbjegava. Učtivo se zahvaljuje na ukazanom povjerenju, no smatra da više može pomoći „našu stvar“ kao spoljni saradnik, kao nezavisni intelektualac koji će po potrebi odapinjati strijele na sve što bude dozrelo za likvidaciju. Sa dopuštanjem najvišeg mjesta osniva nekolike NGO, razvija business i učvršćuje svoje kontakte sa inostranstvom. Gorljivo se zalagao za referendum na kojemu će se građani izjasniti o državnom statusu Crne Gore, međutim, poslije prvog signala sa strane da od referenduma nema ništa, on mijenja priču i naglašava potrebu da „ozbiljno razmotrimo političku realnost, mi politički-realno misleći ljudi“. Ideja zajedničke države postaje mu iznenada više nego prihvatljiva jer to je najzad i najkraći put u Evropu. Gostuje na televiziji, u političkim emisijama objašnjava svoje stavove, prividno kritikuje vlast, a u stvari vješto odrađuje apologetski zadatak. Njegova NGO postaje vrelo inicijativa koje će sasvim izvjesno donijeti blagostanje ovom posrnulom svijetu i on je ponosan zbog toga.

Intimno, očekuje da će ga nagraditi ambadorskim mjestom u jednoj od zemalja engleskog govornog područja, ali za to je još uvijek rano, tvrdi. To će doći kao kruna jedne uspješne karijere. Ima vremena. Ne opterećuje se koja će ga država postaviti na to mjesto: Srbija, Crna Gora, Kosovo ili sve tri zajedno... Njemu je svejedno. Neka o tome drugi razmišljaju.

Nakaza. Ali, neko mu je u prolazu jednom dobacio da mu ta titula lijepo pristaje i on se od tada ne buni previše.

Uostalom, zašto bi to činio!? To je pjena dana.

Političar, veteran

Ponekad, onako umoran i sit svega, posmatra kroz blindirani prozor svoje luksuzno opremljene kancelarije ljude koji hodaju ulicom u centru grada i pita samoga sebe: da li njegov život još uvijek ima nekoga smisla ili je to samo tlapnja, fikcija koju oblači za posebne prilike, pred izbore ili posjetu kakvog službenika iz Evropske unije našim sirotim krajevima? Srećom, na to pitanje izbjegava direktan odgovor, ljutito odmahuje glavom i rastjeruje zle misli. On ima prečega posla nego da razmišlja o svom životu. On briguje više brige, vodi računa o našim životima, jer sudeći po svemu – mi smo očajno nesposobni za tako ozbiljnu rabotu kao što je preuzimanje odgovornosti za vlastito postojanje. Što on poštuje. Uostalom, ta ontološka nesposobnost podanika temelj je njegove vladavine i zašto je onda ne bi poštovao. Toliko luksuza sebi uvijek može dopustiti.

Iako je preživio sve i svašta i dalje je ostao svakome čudu naredan. Smatra da ga ništa ne može iznenaditi. Vidio je sve. On bar poznaje ljude, bolje, ubijeden je, i od njih samih. Vidio je crve, i ljude koji se u crve pretvaraju pod njegovim nogama. Vidio je i ljude koji ljudi ostaju bez obzira koliko ih čvrsto gazio. Ali takvi su, srećom, beznačajni po broju i političkom uticaju te ih bez razmišljanja ostavlja za sobom. Oni mu ne mogu nauditi. Blejanje usamljenih ovaca koje čuje u torini za koju sebe smatra odgovornim, ne predstavlja mu nikakvu opasnost. Ta disharmonija na farmi nesumnjivo doprinosi idealnoj slici koju o sebi izgrađuje: zaštitnik je prava na slobodu mišljenja i govora, pobornik miroljubive koegzistencije političkih neistomišljenika, a multikonfesionalnost i multikulturalnost njegove su omiljene riječi za govorne vježbe pred kamerama. Čini mu se da to radi već jednu vječnost. A vječnost ga nadahnjuje.

Stvarnost je prosti materijal njegove igre, nešto gnjecavo

i bez oblika, mrtvilo kojem tek on udahnuje život. Pih, stvarnost – gadljivo odmahuje rukom! Odavno je shvatio da se ona proizvodi po volji čovjeka koji posjeduje moć. Ali to saznanje je privilegija rijetkih. Rulja je još uvijek ubijeđena da stvarnost postoji nezavisno od njenog uticaja. U toj vrsti naivnog realizma i ne griješi siroti puk, jer stvarnost je za narod uistinu nešto nedohvatno i nesaznatljivo, tek nijema apstrakcija koja ga troši i pretvara u ništa i koja zauvijek ostaje u dometu izabranih.

„Kada naučiš kako najlakše skuvati žabu, ali pod uslovom da ona to ne primjeti“, obraća se svom šefu kabineta, a zapravo „malome od palube“, u rijetkim trenucima nadahnute iskrenosti, „tek onda si na pola puta do saznanja tajne vladanja“. Smiješi se diskretno, tek uglom usana jer je tokom godina shvatio kako je smijeh punim ustima sloboda koju sebi ne može dozvoliti, ili je sebi dozvoljava isključivo u društvu bliskih prijatelja. No, kako stvarnih prijatelja nema već samo poslovne saradnike čiji je glavni cilj da mu neprimjetno dođu glave – on se jednostavno ne smije. To je cijena moći, tješi sebe. Nešto je prosto morao žrtvovati na putu do cilja. A cilj je uvijek samo jedan: potpuno ostvarenje vlastitih mogućnosti! To što u njegovom životu ljudskih mogućnosti skoro da i nema, ili, ako ih ima, onda su po svojem karakteru jezive i monstrozne, činjenica je koja ga uopšte ne zabrinjava – o tome neka brinu drugi ako ih je volja. Njegovo je da ih ostvari, bez obzira na cijenu. Uostalom, tu cijenu uvijek plaćaju nepoznati ljudi. Njegovo samoostvarenje plaća onaj prosti višak bez lica, banalna gomila mesa koja pred svake izbore sebi laska da nešto vrijedi i znači, a u stvari predstavlja samo teret životu, голу čovječtinu čije je postojanje bez ikakve svrhe i opravdanja izvan zaokruživanja odgovarajućeg rednog broja na glasačkom listiću. „Uostalom, šta hoće taj narod?!“, ljutito prska pljuvačkom po polituri svog radnog stola kada ga ujutro iznenadi vijest o novom štrajku glađu u nekom kolektivu koji

radnicima posljednjih tri godine nije isplatio zaradu. „Misle li oni da je put u Evropsku uniju i evroatlantske integracije lak i jednostavan? Misle li oni da su tranzicioni procesi bezbolni? Da ćemo uspjeti da demokratizujemo društvo preko noći, tek tako?! Činom odluke! E to ne može. No neka drže što su uhvatili jer i to što su uhvatili mnogo je više od onoga što zaslužuju. Ako neće, onda neka krepaju, ko im jebe mater glupavu! Uostalom, nijesu ni radili, pa na osnovu čega onda očekuju da im se novac isplati.“

Pošto se izvrišti u samoći svoje kancelarije zgrožen opštim nerazumijevanjem rulje, polako ujednačava disanje i počinje da smišlja neku aferu kojom će bar za tren skrenuti pažnju ovih vječito gladnih nesretnika sa kore hljeba koju nemaju. Najzad, ko im je kriv: vikali su „hoćemo hljeba“, dok su ga bacali u kontejnere. A ta se bahatost plaća, i to skupo. Ipak, nije on čovjek bez srca, smisliće im neku afericu za jednokratnu upotrebu. Čisto radi igre, neka se još koji mjesec zamajavaju.

Tako od mjeseca do mjeseca, od godine do godine... I nakupilo se pristojno vrijeme na vlasti. Bogu velikome hvala, kako političar ne propušta da naglasi, jer smatra da ovo što se njemu u životu dogodilo čisti je dokaz Božjeg postojanja. Iako je poznato da Bog ima čudan smisao za humor, to saznanje ga ne zabrinjava – ubijeđen je da će uvijek biti u Njegovoj milosti.

Nikada nije bio u opoziciji niti namjerava da bude. Ako jednom više ne bude na vlasti, bataliće politiku i ostatak svog života provešće na dugom odmoru u nekom od hotela na Djevičanskim ostrvima, ili tu negdje u blizini novca koji je na vrijeme sklonio. Ali, pssst! O tome nerado misli, jer je ubijeđen da će uz nesebičnu pomoć svojih dobromislećih prijatelja iz inostranstva – vječno biti na vlasti ili bar pri njoj, tamo gdje je najtoplije. Ministar, doministar, potpredsjednik, tajni savjetnik za ovo ili ono (kao da je uostalom bitno?!), to su njegove funkcije. Nikada prva linija fronta, nikada potpuna

osvijetljenost – polutama i mutljag, to je njegov prirodni ambijent, u takvoj životnoj sredini njegove plivačke sposobnosti dolaze do izražaja.

Član je nekoliko Upravnih odbora (aluminijum, električna energija, telekom) predsjednik je par Sportskih društava (fudbal, rukomet, odbojka i šah dakako) na osnovu čega mjesečno dobija neku kinticu. Ali to je njegov džeparac, to je sitniš koji potroši na reprezentaciju: jastog ovdje, viski tamo, prstaci na buzaru, arhivsko vino... Mora se. Od toga se novca ne školuju njegove djevojčice u Rimu niti pazare u Fendijevom butiku na Španskom trgu – za te svrhe otvorio je posebne fondove. Morao je. Njegove djevojčice ipak zaslužuju najbolje!

Ne shvata zašto ga novinari prozivaju, zbog čega ističu nesrazmjeru koja postoji između njegove plate i života kojim živi: „Da nema ženine plate – krepali bismo od gladi!“, ljutito naglašava. „Moja porodica živi od 900 eura kućnog budžeta, vozim raspali opel, a moje dvije djevojčice su zahvaljujući svojem znanju dobile stipendiju u inostranstvu i ja tu nemam nikakvog troška. Često pozajmim novac od prijatelja da bi ih posjetio u Rimu! O tome treba da pišete, a ne o zlonamjernim glasinama koje šire protivnici Crne Gore, demokratije i evroatlantskih integracija“, vrišti nezadovoljan medijskim slobodama u domovini. „Ne postoji čovjek na zemaljskom globu koji može reći da je meni uplatio jednoga centa. Dječja suza nije moje čistote!“, naglašava. I tu je potpuno u pravu – sve transakcije su obavljene preko posrednika, a bogatstvo čije blagodeti uživa fiktivno pripada nekome drugo, ne njemu. Ako ga ipak jednoga dana istražni organi pritisnu – iako ne vjeruje u tu mogućnost, ali hajde, bar teoretski... ako ga ipak jednoga dana upitaju – kazaće da je taj novac državni, da je bio namijenjen Crnoj Gori u slučaju da sirotica jednom postane suverena država, a da ga je on samo čuvao do tog trenutka opšte sreće i narodnog zadovoljstva. Političar je ipak majstor svojega posla i učiniće sve da ga ne uhvate sa teglom džema u rukama.

A suverena Crna Gora? A referendum? Risto vs. Miraš, CANU vs. DANU? Pitanje jezika? Srbija do Tokija... I tako dalje i tome slično. Što s tim? Naravno, ništa! To su priče za neupućene u tajnu metodologiju neprimjetnog kuvanja žabe, dakle za rulju bez gaća.

Nakaza. Ali uz našu nesebičnu pomoć.

Businessman, krupni

U mladosti je izvjesno vrijeme proveo radeći na naftnim platformama u Sjevernom moru kao prosti fizikalac, bio je građevinski radnik u Švedskoj, godinu dana je radio u Australiji, docnije se malo bavio šanerisanjem po Italiji, bio je u Francuskoj, a ni Njemačku nije zaobišao... Vidio je svijeta i od svakog jezika naučio po nekoliko kolokvijalnih rečenica, za zlu ne trebalo mislio je, jer nikada čovjek ne zna šta mu sve u životu može biti neophodno.

Vrzmajući se po inostranstvu upoznao je zanimljive ljude, našijence dakako, koji su obavljali diskretne poslove za DB. Bilo je to avanturističko vrijeme njegovog života: osamdesete godine, drug Tito je upravo umro i zemlja se polako pripremala da potone u mrak, a emigracija je sve agresivnije dizala glavu. Emigracija, hmmm. I danas se njegovim licem razlije smiješak zadovoljstva na pomen emigracije. Da nije bilo četnika, balista i ustaša, ko zna gdje bi on sada bio. Ovako, imao je više sreće no pameti: odradio je nekoliko ozbiljnih poslova za domovinu (motivisan isključivo patriotsko-finansijskim razlozima), stekao je ime i ugled u određenim krugovima, a jedno ble-savo ranjavanje poslužilo mu je kao prihvatljiv izgovor da okonča svoju karijeru plaćenika i povuče se iz posla. Iako je povremeno osjećao strah da će ga jedne večeri neko sačekati u stanu i naliti vrelim olovom, svejedno da li će to biti čovjek iz službe ili autorizovani predstavnik organizacija koje je krvavo zadužio svojim radom u inostranstvu – to se ipak nije dogodilo. Ubrzani raspad zemlje angažovao je i službu i emigraciju podjednako, a on je bio dovoljno oprezan da ne privlači pažnju na sebe. Od pošteno zarađenog novca otvorio je kafić u centru grada, malo potom i butik ekskluzivne garderobe i bio više nego zadovoljan postignutim. Uvijek je bio pametan momak i držao je jezik za zubima. A to su u njegovom poslu najcjedenije osobine.

Iz bivšeg života zadržao je samo dvije navike: jednu ispod pazuha (Sig Sauer 9mm) i drugu, u futroli na desnoj cjevanici (Zbrojevka 6.35mm). Za zlu ne trebalo, mislio je. Jer on dobro zna da zlu uvijek nešto treba.

Vrijeme čovjeku priređuje najneprijatnija iznenađenja, neko mu je davno rekao tu banalnost, ali je on tih nekoliko riječi upamtio poput najveće mudrosti. Jednog sparnog popodneva u njegov kafić ušla su dva tipa i odmah s vrata odmjerili ga od glave do pete (sjedio je sam za stolom do prozora). Iako su ga prepoznali – vidio je to u iskricama njihovih očiju – bili su dovoljno lukavi da glasno od konobara zatraže da im pokaže gazdu. Dok su prilazili njegovom stolu za trenutak je pomislio da je kucnuo čas konačne naplate dugova iz prošlosti, čvrsto je pribio leđa uza zid i malčice pomjerio svoju jaknu u stranu da bi lakše izvadio oružje... Srećom, do obračuna nije došlo: umjesto olova, tipovi su mu uručili poslovnu ponudu. Od onih koje se ne odbijaju.

Govore u ime čovjeka kojemu obaveze istaknutog javnog radnika ne dopuštaju da se bavi gomilanjem novca, ali koji smatra da bavljenje „opštim dobrom“ nije otežavajuća okolnost zbog koje bi sebi uskratio nešto od lagodnosti koju novac omogućava. „Postaćeš ugledan poslovni čovjek“, rekli su mu. „Tvoje je samo da radiš ono što ti budemo kazali, da novac redovno uplaćuješ na račune koje ti budemo dostavili, da ne postavljaš blesava pitanja i da nikada – ali, podvlačimo: nikada! – ne pomisliš na prevaru. Ako sve bude išlo kako je dogovoreno, ne brini: imaćeš toliko novca da ga ni tvoji unučići ne mogu potrošiti. Međutim, ako nešto pođe naopako...? E u tom slučaju, prijatelju, nećeš poživjeti dovoljno dugo da bi žalio zbog toga.“

Pristao je na sve što su tražili od njega i veoma brzo na poslovnom nebu iznad Montenegra zasijala je nova zvijezda. Ranih devedesetih godina u modi je bio šticung: na kursnoj razlici između propadajućeg dinara i njemačke marke,

zahvaljujući blagovremenim informacijama, ali i ogromnoj količini bezvrijednih dinara kojom je bio redovno snabdijevan od svojih mentora, za kratko vrijeme stvorio je ogromno bogatstvo. Istina, nije sve bilo njegovo, tek manji dio kolača, ali je i taj manji dio bio ogroman. Nezamisliv! Pored šticunga, šverc nafte i naftinih derivata pokazao se kao veoma unosan posao: proboj „nepravednih i ničim izazvanih sankcija Savjeta bezbjednosti UN“ bio je u stvari *par excellence* patriotski čin, novac je tu bio tek uzgredna pojava, tek neznatna nagrada za trud i rizik. Rizik kojega u stvari nema, jer sve je unaprijed bilo dogovoreno. Pomoć su mu pružili drugari iz Malesije, dobro povezani sa mafijom u Skadru i tone goriva neprekidno su se slivale u Crnu Goru preko Skadarskog jezera. Gospode, kakvo je to vrijeme bilo, za jedno veće čovjek je mogao postati milioner. Ili plutajuća lešina, ukoliko nešto zajebe, jer to ipak nije bio posao za svakoga. Povremeno se sjeti nekolicine optimista koji su barčicama samoinicijativno prelazili granicu natovareni buradima benzina, zamišlja koliko je bilo njihovo iznenađenje kada su shvatili da to ne ide tako, da bez adekvatne povezanosti sa pravim ljudima oni mogu biti sitni preprodavci na ulici, ali prevoznici goriva i snabdjevači – ne mogu nikako. Pametni bi shvatili i poslušali odmah, a glupi i pohlepni još uvijek „spavaju s ribama“ poput nesretnog Luce Brazzia u Coppolinom filmu.

Šticung i nafta nijesu bili dugoga vijeka, i ubrzo ih je zamijenio šverc cigaretama. Svjetska je to priča u kojoj sirota Crna Gora ne igra posebno značajnu ulogu, glavni igrači su SAD i Evropska unija, međutim to nije bio razlog da ne uvažava količinu novca koju je smaknuo petljajući oko aerodroma, organizujući transport za Hrvatsku, Bosnu, Srbiju, ali i za Italiju, Austriju, Francusku. Postao je poslovni čovjek od međunarodnog ugleda, istina među razbojnicima i mafijašima sličnim sebi. Ali ugled je ugled, tješio se, što o tome znaju ove domaće nesreće i bezgaćnici. Ništa!

Da bi proslavio prvih sto miliona eura zarade organizovao je glamuroznu zabavu u dvorištu svoje vile: skupocjena jela i pića, dame u večernjim haljinama a gospoda u odijelima, draga i poznata lica sa malih ekrana: političari, novinari, poslovni ljudi, radnici u kulturi, dileri drogom i oružjem, trgovci ljudima i ubice – elita društva u nastajanju! On obilazi svoje zvanice i upućuje im riječi dobrodošlice, a iz svakog pokreta koji učini isijava sigurnost čovjeka koji zna šta je uspjeh i kako se do njega stiže. Te večeri on trijumfuje, uživa u potpunom priznanju kojim ga nesebično obasipaju njegovi gosti, ubijeđen je da je ostvario sve što čovjek u svom vremenu može ostvariti – i srećan je, neopisivo je srećan zbog toga.

Nekoliko dana poslije zabave (pošto se otriježnio i nekako dozvao sebi od kokainskog utruća) on odlučuje da je vrijeme da legalizuje svoje bogatstvo. U razgovoru sa stručnjacima za finansijski konsalting zaključuje da će najbolje biti ako osnuje banku, jer ništa tako umilno ne pere novac kao bankarski posao, naglasili su mu eksperti. „Innominato Bank“ već je smislio i naziv, dok zadovoljno trlja ruke, ubijeđen da živi u najboljem od svih mogućih svjetova. U čemu možda i ne griješi.

Dopustili su mu da osnuje banku, položio je potrebni depozit, uplatio sve neophodne dažbine, zaposlio je nekoliko diplomiranih majmuna da rade za njega i – počeo. Mjesec, dva, tri, godina – mašala! Para paru stiže... Nekoliko puta, na zahtjev svojih „prijatelja“, on je taj koji kupuje socijalni mir u domovini i spašava čapru nalogodavcima. Kada crnogorski gladnovi i lijenštine (koji sebe još uvijek nazivaju radničkom klasom) izađu na ulice i zaprijete totalnom blokadom gradskog saobraćaja, njegova banka im diskretno isplaćuje zaostale plate i tim novcem odgđa erupciju socijalnog nezadovoljstva. Tako jednom, tako dva put, deset puta... Njegovi „prijatelji“ postaju nezajažljivi, i on odlučuje da ih zaustavi. Kako sve ima svoje granice, ni njegova dobra volja nije izuzetak, a finansijski je dovoljno ojačao da odbije poslušnost, kuražio je

sebe. Malo će biti ljuti na njega i to je sve, jer ubrzo će pronaći novu muzaru. Lešinari i paraziti, uzvikuje u svojoj kancelariji dok pod dejstvom kokaina skuplja hrabrost za predstojeći obračun sa dojučerašnjim kompanjonima. „Pokažite malo zahvalnosti, gospodine“, uljudno ga opominje glas koji dopire iz telefonske slušalice. „Bez naše pomoći ostali biste nepopravljiva nikogovina, zar je moguće da ste to zaboravili?!“ U tom trenutku nastaje fatalna greška u komunikaciji: ma ko je nikogovina, oca ti očina!? Ko je nikogovina, đubre jedno smrdeljavo? Punite mi u prkno! Malo sam vam zaradio, a!? Mrš, i da me više nijeste zvali. Je li vi jasno, majmuni!? Je li vi jasno!?

Bilo im je jasno. Nekoliko mjeseci nijesu ga zvali niti opominjali niti mu na bilo koji način prijetili. Izgledalo je kao da su ga zaboravili. I upravo kada je pomislio da je napokon slobodan i svoj na svome, „prijatelji“ su odlučili da zaigraju bilijar njegovim mesom. Businessman je pronađen na stolu u svojoj kancelariji, raščerečen, sa bilijarskom kuglom u grlu i štapom koji mu je cijelom dužinom bio nabijen u prkno. Ostalo je nejasno da li su ga prvo natjerali da proguta kuglu pa mu onda natukli štap u prkno, ili su mu prvo instalirali štapić pa mu potom tisnuli kuglu, ili su – što je takođe moguće – to učinili simultano. No bilo kako bilo, jedno je sigurno: prije nego što su ga ubili u tom neoliberalnom performansu na crnogorski način, natjerali su ga da potpiše nekoliko dokumenata koji svjedoče da je svoju pokretnu i nepokretnu imovinu dobrovoljno prenio na drugoga čovjeka. Čovjeka poslušnijeg nego što je on ikada bio, iskreno se nadaju njegovi bivši „prijatelji“.

Nakaza, koja je dobro znala kako se tikve sade. Iako je na trenutak zaboravila s kim to čini.

Goldengirl, vještica crne ekonomije

Diplomirala je ekonomiju najvišom ocjenom, još kao studentica bila je zvijezda „nove crnogorske doktrine u ekonomiji“, ali joj ni na kraj pameti nije bilo da svoje znanje uloži u spašavanje već posrnule privrede: „Nema tu hljeba“, govorila je rezignirano: „samo zaludno gubljenje vremena“. Zaposlila se u jednoj od bezbroj agencija za finansijski konsalting i svojinske transformacije privrede, ali to „u jednoj od bezbroj“ ne znači u bilo kojoj. Naprotiv, itekako je povelu računa gdje će početi svoju karijeru. Njen mentor sa studija preporučio je pravim ljudima, pri tom je naglasio njenu pouzdanost i talenat, „to je devojka koja obećava“, kazao je profesor, „naša devojka“, nije propustio da naglasi njenu podobnost i tih nekoliko riječi – naposljetku se ispostavilo – bile su sasvim dovoljne da „devojci“ obezbijede unosan posao i mjesto u društvu.

Agencija u kojoj radi navodno pripada istaknutoj ličnosti iz vladajućeg establišmenta, ali ona tu ličnost nikada nije upoznala niti vidjela i opravdano sumnja u istinitost te tvrdnje. Najzad, nije ni bitno kome agencija pripada sve dok mlada lavica poput nje tu može mlatnuti dobru paru. A može – dokazala je to nebrojeno puta – više nego dobru!

„Ni matematika nije egzaktna nauka, a kamoli ekonomija“, govorila je, „tako da se na kraju cijeli problem svodi na pronalazak odgovarajućeg modela interpretacije; jer činjenice su nijeme, a riječi kojima će progovoriti zavise isključivo od cilja koji smo ranije sebi postavili da ostvarimo pomoću njih. I ni od čega više!“ No koliko god da su ciljevi bili raznovrsni, njih su uvijek određivali interesi onoga ko ima novac – a to pruža izvjesnu sigurnost u ovom inače potpuno nesigurnom svijetu, zaneseno je tvrdila Goldengirl.

Ona je stvarala argumente koji su dokazivali da će određeno preduzeće nestati sa privredne mape ukoliko ga za sitne novce

ne kupi upravo ta, jedna jedina i neponovljiva osoba, koja je već nameračila da ga posjeduje. Posebno se proslavila procjenama nekoliko objekata turističke privrede, tačnije vještinom da za običan lopovluk ponudi finansijske razloge koji su dovoljno ubjedljivi za upravu i radnike, a istovremeno toliko čvrsti da bez ikakvog straha mogu biti iznijeti pred bilo koji sud na provjeru. „Politička podrška za privatizaciju je svaka-ko nužan uslov, ali ne i dovoljan“, govorila je. „Istina je da nema kupovine sve dok se ne obezbijedi saglasnost vlasti, ali je takođe istina da sve češće po našoj zemlji vršljaju timovi revizora iz inostranstva, te da im se pored novca i nešto od dobro sročanih papira mora ponuditi kada vam zakucaju na vrata“, ubjeđivala je svoje potencijalne klijente. Govorila je tiho i nena- metljivo, tonom osobe koja je sigurna u uspjeh zajedničkog poduhvata, ali kojoj je ipak svejedno šta će naposljetku biti klijentova odluka. Ona ima posla preko glave, tako da jedan honorar manje ne čini posebno bitnu razliku u njenom životu.

Ubrzo je otkrila da posjeduje talenat za ubjeđivanje ljudi u to šta je njihov stvarni interes i vremenom je na sebe počela da preuzima ulogu pregovarača, posrednika između uprave preduzeća i sindikata radnika na jednoj strani i budućeg gazde na drugoj. Počela je da uživa u tome, nije se više zadovoljavala samo da utvrdi postojeće stanje i predloži odgovarajući model privatizacije – sve više je privlačio ulazak u direktni sukob interesa, tačnije: bila je privučena onim ushićenjem koje osjeti u trenutku kada sve zainteresovane strane, sve koliko ih god ima u poslu, na kraju ubijedi da su na dobitku. A to je moguće postići samo dobro osmišljenom manipulacijom, nikako drugačije.

No kako se manipulacije vremenom neminovno pretvore u dosadu, tako je i ona osjetila potrebu da promijeni posao. Svakog dana joj je postajalo mrznije da se bavi privatizacijom ionako propalih preduzeća, više nije uživala u smišljanju bajkolikih laži koje su dovoljno ubjedljive da opravdaju

svakakvu budalaštinu, sve joj je to odjednom postalo mučno i lišeno izazova. Napokon je kucnuo čas da sve ono što je naučila iz oblasti crne ekonomije primijeni u velikoj igri. Svakom ćelijom mesa osjećala je spremnost za velike poduhvate. A osjetili su to i drugi.

Za večerom u restoranu „Mlini Gospodnji“, nezvaničnom sastajalištu eksperata iz različitih oblasti, (koji nijesu imali ništa zajedničko osim ljubavi prema nezakonito stečenom novcu i prezira za one ljude bez dovoljno riješenosti da ga na takav način steknu). Za večerom, dakle, dok je slušala samohvalisanje svojih drugara i uživala u ribljim specijalitetima kuće, dobila je poslovnu ponudu. Ozbiljan posao, naglasio je njen budući poslodavac. „Za Vas?“, upitala je čovjeka, polako postajući svjesna sreće koja joj se osmjehuje. „Dijelom i za mene, ali najviše za poslovne prijatelje čiji identitet iz razumljivih razloga neću otkrivati“, odgovorio je čovjek pružajući joj svoju vizit-kartu. „Javite mi se sutra. Najkasnije do podneva.“

U deset sati sjutradan, đevojka je već bila u kancelariji svog budućeg poslodavca i pijuckala espresso. Razgovarali su kratko o poslu koji treba obaviti: „Gospođice, predstavljam grupu poslovnih ljudi, koji su zainteresovani za vaše usluge“ obratio joj se posrednik. „Razumijete nas, ne želimo više da na dosadašnji način poslujemo u ovoj zemlji. Budućnost našeg novca, svakim danom postaje sve neizvjesnija. A vas smo izabrali zbog toga što ste mladi, perspektivni i da budem iskren: zbog toga što se do sada nijeste previše kompromitovali. To nam uliva sigurnost da ćete posao obaviti kako dolikuje osobi pred kojom je budućnost: bez suvišnih pitanja, dakle“, čovjek se nasmijao, a njegov osmijeh je prihvatila i đevojka, saučesnički. „Vremena je malo, stoga da se prvo dogovorimo o vašem honoraru. Pretpostavljam da je 0,25% od ukupne sume sasvim prihvatljivo?“ Kada je čula o kojoj je sumi riječ, đevojka je odmah počela da smišlja najbolju strategiju. „Nije

problem“, rekla je. „Osnovni princip je odavno razrađen, razlika je samo u modalitetu izvedbe.“ Čovjek je nezainteresovano slegnuo ramenima, njega je zanimalo samo da što uspješnije i brže opere tih 100 miliona eura, nikakvi principi i modaliteti. Neka se pametnjakovići brinu o modalitetima, njemu se živo jebe za njih. „Osnovaćemo nekoliko offshore kompanija“, govorila je đevojka nadahnuto. „Ali ne na Maršalskim ili Kajmanskim ostrvima, ili na Kipru ne daj Bože. Ta su mjesta odavno provaljena. Izabraćemo neko diskretnije ostrvo, jedan još uvijek neizvikani raj za poreske obveznike. Ostrvo Niue na primjer, Caicos ili Beliza, iako ni Svalbard Jan Mayen nije loš izbor... U svakom slučaju upoređićemo razlike u njihovim poreskim stopama i na osnovu toga odlučiti koje je najprihvatljivije.“ A onda, kao da se nečega iznenada sjetila: „Imaju li vaši poznanici kakvu firmicu u zemlji?“ Čovjek je ćutke odmahnuo glavom. „Znači, i to moramo. Dobro, onda nešto eksport-import, vidjećemo šta. U svakom slučaju fiktivni gazda će biti neko ime sa spiska skoro umrlih. Neko koga rodbina nije još odjavila“, zapisala je đevojana u svoj notes. „Neophodne su nam dvije. Frutex i Mutex, ime kompanija nije bitno, pretpostavljam.“ Čovjek je klimnuo glavom saglasan da ime kompanija uopšte nije bitno. „Evo kako ćemo: Mutex po uvećanoj fakturi uplaćuje novac za uvoz robe našoj offshore kompaniji, recimo 2 miliona za robu koja vrijedi, recimo ne više od 150.000. Zatim, naša offshore kompanija sa svog računa plaća izvozniku iz treće zemlje stvarnu cijenu robe. Za transakcije korišćićemo jednu od najboljih banaka iz domovine, najpoželjnije onu koja u svom trezoru, umjesto novca i hartija od vrijednosti, čuva drogu... Lako ćemo sa njima postići dogovor o proviziji. Dalje, nastalu razliku od 1.850.000 zadržavamo izvjesno vrijeme da bi je potom u ime neke fikcije uplatili Frutexu, a ta firma će svu lovu docnije provući kroz svoje papire. Platićemo nešto poreza, čisto da ovim nesretnicima u domovini zamažemo oči. Ono što naposljetku preostane je potpuno čist novac s kojim poslije činimo što nas je volja.

Istu stvar ponovimo onoliko puta koliko je potrebno. Na kraju likvidiramo sve četiri kompanije i *ciao!*“

Poslodavac je malo razmišljao o svemu što je upravo čuo, a onda se nasmiješio: „A uvezena roba, što ćemo s njom?“, upitao je. „Prodaćemo je, naravno. I još zaraditi na njoj“, odgovorila je Goldengirl samouvjerenom i nastavila da objašnjava svoju strategiju: „Uvozićemo robu kod koje je carinska stopa znatno niža od poreza na razliku između nabavne i prodajne cijene. Isplatiće nam se da fiktivno prikažemo veću uvoznju fakturu, čak da na to platimo i veću carinu, ali je razlika između te uvećane cijene i prodajne cijene manja, shodno čemu je i osnovica za plaćanje poreza manja, dakle plaćamo manji porez. A možemo i da ne platimo tu fiktivnu vrijednost uvoza već da ga kasnije u knjigovodstvu otpišemo kao neku modifikaciju inostranog dobavljača... To su već nijanse, vidjećemo.“ Čovjek je shvatio da je unajmio pravu vješticu crne ekonomije i bio je veoma zadovoljan. „Kada će sve biti gotovo?“, upitao je na kraju. „Hmmm... Najviše za mjesec dana. Odgovara li vam vrijeme?“, upitala je poslodavca oprezno. Čovjek je klimnuo glavom. Rukovanjem su zapečatili dogovor.

Od zaradenog novca (250.000 eura) kupila je poslovni prostor u centru grada i u njemu otvorila vlastitu agenciju za finansijski konsalting. Dobro joj ide. A na vizit-karti kojom se predstavlja zainteresovanim strankama, ispod imena vlasnika navedene su i djelatnosti kojima se bavi njena firma: „svojijska transformacija, uvođenje nelegalno stečenog novca u legalne finansijske tokove, falsifikovanje poslovnih dokumenata, dvojno knjigovodstvo, osnivanje offshore kompanija...“

Vještica je za sada nedefinisanog ontološkog statusa: davno je prestala da bude prizor, a potencijale nakaze još uvijek nije uspjela da razvije u potpunosti. Međutim, hoće uskoro. Ovo je njeno vrijeme. Život je pred njom.

Pisac zakona

On je osnovnu mudrost tranzicionog Disneylanda na vrijeme naučio: prsti se ližu od slasti, pička od strasti, a guzica zbog novca ili vlasti. Inače, veoma je ponosan na vlastitu sposobnost učenja. On uči brzo, temeljito, a pamćenje mu je fotografsko. Ljudi za njega još uvijek govore da boljega studenta prava nije bilo u generaciji. Za razliku od svojih kolega kojima je bio cilj samo da što prije završe studije i dočepaju se diplome bez obzira na znanje koje će ponijeti u svijet, on je iskrenom ljubavlju volio nauku, za njega pravo nije bilo zbir praznih zakona već sama suština društva, najintimniji prikaz života jedne političke zajednice, njen krvotok... Čitao je stručnu literaturu na engleskom i njemačkom jeziku, njegovi seminarski radovi bili su nadahnuto pisani, a nemilosrdnom oštrinom iznijetih primjedbi često je znao da iznenadi svoje profesore i da ih u docnijoj raspravi zabavi o jadu. Bilo kako bilo, predviđali su mu blistavu budućnost na fakultetu. Međutim, od te blistave budućnosti nije bilo ništa, posrnuo je u politiku kao u porok. Đavo je na kraju ipak došao po svoje. Ali tu nema mjesta iznenađenju, jer Đavo nikada ne propušta da dođe po ono što mu stvarno pripada.

„Zovite mi Pisca zakona“, zarežao je jednoga jutra The Big Giant Head na svojega Šefa kabineta. „Neka odmah dođe. Imam posao za njega.“ Šef kabineta je istog časa poziv prenio Piscu zakona i ovaj se za nepunih pet minuta našao pred vratima najznačajnije kancelarije u državi. Već zadihan i znojav od trčanja uza stepenice, Pisac zakona je stajao pred vratima zbnjeno čekajući da mu se disanje uravna jer nije namjeravao da razgovara sa The BGH isprekidanog daha i mucajući. Bilo bi to samo dodatno poniženje, suviše opterećenje ionako jasnog položaja koji zauzima u državnoj hijerarhiji. „Bože, što li sad hoće“, pomislio je Pisac zakona dok je otvarao vrata kancelarije i odmah padao ničice da bi svoje tijelo prosuo po uglačanom

mermeru kancelarije kao na dvoru vizantijskog cara, proskineza burazere. „O, Zvijezdo evroatlantskih integracija... O, Prvi čovjeku... O, Nezaobilazni partneru u regionu... O, Nesebični vodo... O, Svjetlosti koja nam obasjava put u budućnost... O, nebosklonu nad našim glavama...“, nabrajao je glasno Pisac zakona sve titule kojima je moguće oslovit Veliku Glavu, a istovremeno biti siguran da to obraćanje neće izazvati bijes. The BGH je sačekao nekoliko minuta dok Pisac zakona nije iscrpio svoj repertoar, da bi naposljetku rekao: „Potrebno je da napišeš zakon. Potpuno novi i do sada nepoznat u našoj domaji. Zakon o porezu na ekstra-profit. Shvataš?“ Pisac zakona je klimnuo glavom iako mu ništa nije bilo jasno. „Oni smradovi iz svijeta mi neprekidno dosađuju: te ovo, te ono... Kao da ja ne znam kako mi je! Znam, ne boj se. I to dobro! Zbog toga ćeš ti smisliti zakon. Ali povedi računa da ne pretjeraš. Ostavi dovoljno prostora da može biti izvdavan. Želim u njemu dovoljno rupa da bih na osnovu njihovog postojanja mogao zatvoriti usta našim poslovnim ljudima kada počnu da se žale. Dakle, tvoj zadatak je da napišeš zakon koji će zadovoljiti svačiji interes: i moj, i njihov, i Evropske unije, i svačiji... Možeš li to?!“ Pisac zakona je klimnuo glavom da može. „E, odlično onda. Neka bude gotov do podneva da bi ga ovi iz protokola još koliko je danas poslali Skupštini na usvajanje i završili s njim“, rekao je The Big Giant Head zadovoljan postignutim dogovorom, da bi potom umornim pokretom ruke otpustio Pisca zakona iz svoje kancelarije.

Pošto je zatvorio za sobom vrata, Pisac zakona je pogledao na sat – bilo je 9:46. Hm, uzdahnuo je: vremena za rad imao je svega oko sat i po, ne više. Ali uspjeće on, hrabrio je samoga sebe. Jer da nije sposoban, ne bi ni bio tu gdje je!

Dok je ubrzano hodao prema svojoj kancelariji, koja je bila smještena dva sprata ispod zemlje, smišljao je svoje novo remek-djelo: Zakon o ekstra-profitu. Polako se u njegovoj svijesti uobličavalo to malo čudo pravne vještine: odmah na samom početku, u članu 1 treba da bude napisano sljedeće:

ovo je „jednokratni porez na ekstra-profit ostvaren za vrijeme trajanja sankcija Savjeta bezbjednosti OUN u periodu od 30. maja 1992. do 01. novembra 2000. godine, bez ispitivanja porijekla tog profita“. Čim je „jednokratni“, mislio je Pisac zakona, to će odmah podgrijati entuzijazam ovih – korupciji inače sklonih – „poreskih obveznika“ da će ako uspiju da „srede još ovaj put“ nakon toga biti mirni pred zakonom zbog načina na koji su stekli svoje bogatstvo. Čim je porez jednokratni to otvara prostor za korupciju i podmićivanje nadležnih državnih službenika od strane moćnika: bilo da se smanji iznos poreza, bilo da se ospori osnov za njegovo primjenjivanje, bilo da se u potpunosti izbjegne primjena ovog zakona na njih, koji su nedodirljivi za pravni sistem. Šta znači norma „bez ispitivanja porijekla tog profita?, provjeravao je sebe Pisac zakona. To znači otvoren poziv svima koji su svoj profit stekli kriminalnim aktivnostima kakve su šverc, utaja poreza, pranje para, organizovani kriminal, terorizam i slično, da je pravnoj državi Crnoj Gori jedino važno da plate nešto poreza i da poslije toga slobodno mogu da uživaju u prljavim parama zarađenim od kriminala. A onda, u njegovoj svijesti iskra sumnje: šta da radimo sa Konvencijom Savjeta Evrope o zapljeni i konfiskaciji svih sredstava za koje se sumnja da su nastala iz nekog od oblika kriminalnih aktivnosti? Ništa, odahnuo je. Ako dođe stani-pani pitaćemo Solanu ili nekog funkcionera njegovog ranga. Oni će sigurno znati. Najzad, to im je posao. Za to dnevnicu uzimaju.

U sljedećem članu Zakona biće neophodno precizirati stvari, presuđuje Pisac dok ulazi u svoju kancelariju i odmah, s vrata, naređuje sekretarici da uzme list papira i počne da bilježi njegove iskričave misli. Član 2 definiše ko su obveznici poreza na ekstra-profit i šta će se sve oporezovati: stav 1 glasi da su to „pravna i fizička lica, koja su u periodu iz člana 1 ovog Zakona stekla imovinu čija je pojedinačna ili ukupna vrijednost veća od 35. 000 eura“. Stav 2, člana 2, biće još precizniji i on

treba da glasi: „imovinom u smislu stava 1 ovog člana, smatraju se: nekretnine u visini građevinske vrijednosti, dobit ostvarena uvozom i distribucijom akciznih proizvoda bez plaćanja carinskih i poreskih obaveza, dobit ostvarena korišćenjem primarne i sive emisije novca u finansijskim transakcijama, depoziti kod domaćih i inostranih banaka, plovni objekti i vazduhoplovi, akcije i udjeli u preduzećima, plemeniti metali i predmeti umjetničke vrijednosti“.

Pisac zakona zadovoljno trlja ruke: cio zakonski projekat ide mu mnogo bolje nego što se nadao. Svjesno pravi zamjenu između pojmova dobiti i imovine, namjerno zamagljuje stvari, jer The BGH je rekao da ne pretjera u pravednosti, da ostavi dovoljno prostora za kreativnost budućih tumača. Dobit je razlika između prihoda i rashoda, ona je element bilansa uspjeha, dok je imovina nešto sasvim drugo i element je sasvim drugog bilansa – bilansa stanja. Dakle, dobit nije imovina. Pisac zakona to dobro zna, ali ga jednostavno nije briga. Imovina su depoziti u gotovom novcu, nekretnine, akcije i udjeli, plemeniti metali. Svü dobit koja je stečena kriminalnim aktivnostima, ekstra-profiteri odavno su pretvorili u razne oblike imovine i tu kompletnu imovinu treba oporezovati i to ne jednokratno. On to dobro zna. Zbog toga je njegova podvala čisti dokaz Sokratove naivnosti kada je tvrdio da onaj ko zna razliku između dobra i zla neće činiti zlo. Međutim, hoće, još kako. Ali znalački!

Nekonzistentnost u definisanju predmeta oporezivanja doseže neslućene razmjere. Pisac zakona je u šamanskom transu, prosto ne vjeruje da je toliko sposoban. Ali njegovo nadahnuće zahtijeva publiku i on počinje da objašnjava svojoj sekretarici nijanse zakona: „navodimo nekretnine, ali ne i one u inostranstvu; obuhvatamo akcije i udjele u preduzećima, ali ne i hartije od vrijednosti; pominjemo depozite kod banaka, ali izbjegavamo mjenice i čekove; shvataate li kolegkinice u čemu je finta?“ Kolegkinica ćuti i redovito klima glavom, ali ne podiže pogled sa svojih bilješki, ne može sve da stigne. „To nije slučajno“,

nastavlja Pisac zakona. „Time omogućavamo diskreciono tumačenje normi po volji upravo onih koji bi trebalo da budu oporezovani. Shvatate?“ Pisac zakona napokon uviđa da njegova sekretarica ne shvata ništa od navedenog, rezignirano odmahuje rukom i nastavlja da joj diktira.

„Član 3 treba da u cijelu priču unese dodatnu zbuđenost, on neka glasi ovako: porez na ekstra-profit ne plaća se na imovinu iz člana 2 ovog Zakona ukoliko je ona stečena iz redovnih prihoda, putem poklona, nasljeđa ili ranije posjedovane imovine.“ Bože kako li mi je ovo samo palo na pamet, uzdiše Pisac zakona. Ovo je prosto genijalno: zakon predviđa mogućnost naknadne procjene da li je imovina koju posjeduju ekstra-profiteri stečena iz redovnih ili nekih drugih izvora te ako se utvrdi da je stečena iz redovnih onda posjednike treba osloboditi poreza.

„Član 4 određuje poresku stopu“, diktira dalje Pisac zakona. „Ona će biti ista za sve, bez razlike kolika je čija imovina. A iznos poreske stope... Hmm, ostavite prazno mjesto u tekstu zakona. Upisaćemo to kasnije. Poslije konsultacija sa zainteresovanim ljudima.“ Nekoliko trenutaka on duboko razmišlja, a onda mu licem zablista dijabolični osmijeh: „Član 5 obavezuje poreske obveznike da samoinicijativno podnesu poreske prijave za plaćanje poreza na ekstra-profit.“ Da, kliče Pisac zakona, to je to! Blistavi završetak Zakona. Šlag na torti! Implementacija zakona zavisiće isključivo od poštenja onih na koje se odnosi, a kako se odnosi na tipove koji su se bavili švercom roba, droge, oružja, ljudi, pranjem para, organizovanim kriminalom, šticovanjem, pljačkanjem društvenih i državnih preduzeća... Genijalno, prosto genijalno, laskao je sebi Pisac zakona. The Big Giant Head će biti zadovoljan, još samo nekoliko sitnica, par stilskih uglačavanja – i Zakon je gotov.

Pogledao je na sat: 11: 26. Eto, i vrijeme je na njegovoj strani. Sjeća se pjesmice iz mladosti i počinje da pjeva: Time is on my side. Yes, it is!

Nakaza, ali on o tome još uvijek ne razmišlja. A kada mu vlastiti ontološki status jednom postane predmet razmišljanja – biće suviše kasno.

Nažalost, ne samo za njega.

Manager u kulturi, ili ministar u potencijalitetu

Uvijek o sebi govori u množini, poput kakvoga cara ili kralja: Naše carsko i kraljevsko veličanstvo Franjo Josif ili Mi Nikola I, kralj Crne Gore. Kada su ljudi napokon shvatili da se njegova množina ne odnosi na tim stručnjaka kojim upravlja (i postiže dakako: „zavidne rezultate“) već jedino i isključivo na njega, nastala je sprdnja: Naše kulturnjačko dostojanstvo sviju umjetničkih aktivnosti u zajedničkoj nam domaji zvanoj Srbija i Crna Gora, Mi, taj i taj, u estetici vaspostavljeni XY. Od te sprdnje on nikakve koristi nije imao, od samog početka ona se zbivala iza njegovih leđa, jer ljudi su ispravno procijenili da on nikakvoga smisla za humor nema i da nije sposoban da nešto nauči iz šale na svoj račun. Takav je čovjek. Uz to je osvetoljubiv i pun sebe, kao svaki Crnogorac koji tri dana zaredom nije imao stolicu!

Napisao je nekoliko donekle uspelih knjiga, ranije je objavljivao književnu, pozorišnu i likovnu kritiku, svugdje ga je bilo i o svemu je znao da izrekne vlastiti sud. Iako se može bez ustručavanja reći da je za svoje stvaralaštvo doživio priznanje sredine u kojoj živi – to je daleko ispod njegovih očekivanja: on mašta da mu omoguće mjesto ministra kulture u Vladi RCG. Ubijeden je da bi sa tog položaja uspio da na pravi način predstavi vrijednosti crnogorske kulture Evropi, da pomogne uspostavljanju „novog crnogorskog kulturnog identiteta“ – premda ni sam često nije siguran što to uopšte znači!? Ali ko još vodi računa što riječi znače sve dok lijepo i zavodljivo zvuče – staro je pravilo manipulacije.

Iako žudi za položajem ministra, on će se poslije niza neuspješnih samokandidatura zadovoljiti i opipljivijim vrijednostima u životu. Zbog njegovih zasluga za narod darovali su mu jedan poslovni prostor u glavnoj ulici. Tamo je prvo otvorio knjižaru, a potom osnovao izdavačku kuću riješen da objavljuje samo „provjerene literarne vrijednosti, knjige koje će svojim

sadržajem značajno obogatiti posnu crnogorsku izdavačku ponudu“, kako je bilo napisano u katalogu kuće. Malobrojni ljubitelji knjige bili su oduševljeni neočekivanom pojavom novog izdavača i lakomisleni, kakvi već jesu, sa radošću su očekivali prve naslove. Međutim, ljudi koji ga malo bolje poznaju bili su sumnjičavi i oprezni u svojim prognozama: „može svega bit’, ali da On uradi nešto za opšte dobro, a da se prije toga papreno ne ugradi – e vala, u to je teško povjerovati; no ko zna, sve se mijenja, pa je možda i on promijenio ćud“, govorili su. Naravno, bili su u zabludi svi koji su očekivali da će se išta promijeniti, jer ništa se ne mijenja, čovjek još i najmanje, pogotovu čovjek njegovog karaktera.

Istini za volju, štampao je nekoliko naslova. Bile su to knjige iz istorije, jedan putopis iz prošlosti (francuskog autora koji je u XIX vijeku slučajno zalutao u Crnu Goru), nezaobilazni „Gorski vijenac“ u bezobrazno luksuznom izdanju, zatim par monografija uspješnih preduzeća (sa fotografijom novokomponovanog businessmana na omotu korica, dakako). Međutim, ono što mu je donijelo prestiž, slavu, ugled, novac, i pravo da nosi titulu „Izdavač milenijuma“ – bilo je štampanje knjige političkih govora, refleksija i maksima čiji je autor The Big Giant Head, a pod znakovitim naslovom *Politika, zauvijek*. To djelo je u rekordnom vremenu postalo crnogorski bestseller: činilo se da nema čovjeka koji tu knjigu ne posjeduje, da nema učesnika u javnom diskursu društva koji iz te knjige ne citira, održavale su se promocije širom domovine, pisali se prikazi i panegirici – „knjiga je ponovo u modi“, radovali su se ljubitelji lijepe književnosti.

Ali se najviše od svih ipak radovao izdavač, jer njemu je napokon sjekira upala u med. „Jedno kapitalno djelo političke misli, nezaobilazno štivo za sva buduća istraživanja političkog života u našoj domovini nalazi se pred čitaocima. I možemo bez oklijevanja reći da mu čitaoci oduševljeno hrle u susret“, govorio je nadahnuto, uz već poslovičnu množinu po kojoj

je bio poznat. A na pitanje novinara šta mu je predstavljalo najveći problem u borbi za dobijanje izdavačkog prava, on spremno odgovara: „Ljude poput našeg autora, ljude koji znalački promišljaju ono supstancijalno vremena u kojem žive, krase jedna, nažalost već zaboravljena vrлина, a ta je – skromnost. On je veoma samokritičan u pogledu vrijednosti vlastitog djela i najviše smo problema imali dok nijesmo uspjeli odagnati tu potpuno bezrazložnu zabrinutost autora. Ali, uspjeli smo! Strpljivim pregovorima i kontinuiranim naglašavanjem neophodnosti da Crna Gora napokon dobije knjigu kakvu zaslužuje – uspjeli smo! Knjiga je publikovana!“, slavadobitno kliče izdavač.

Kliče i smiče. Nezaobilazan je gost na svim tribinama, književnim večerima, gostovao je u svakoj TV emisiji koja se bavi kulturom, njegova izdavačka kuća postala je poznata, a on se nakrcao para kao niko njegov. Postoje ljudi koji tvrde – istina, nikada javno već uvijek u pola glasa i krijući – da je za naslov *Politika, zauvijek* uzeo ni manje ni više nego cijelih 350.000 eura. E sad, ko u to može vjerovati, a da u toj vjeri sačuva čistu svijest?! Naravno, knjiga je štampana u 70.000 primjeraka, naravno da je luksuzno opremljena (mnogo luksuznije nego već pomenuti „Gorski vijenac“, što je i prirodno), naravno da je na Vašaru knjiga u Beogradu osvojila nagradu za najbolju opremu, naravno da je planulo prvo izdanje za nepunih mjesec dana... Ali ipak, 350.000 eura je mnogo novca. „Mnogo je za budale i sirotinju“, govore oni koji se dobro razumiju u meandre novca po našoj zemlji, „ali za Njegovo književno gospodstvo – ne daj Bože da je išta mnogo. Svaku je knjigu troduplo naplatio i još dva puta prodao, i to prije nego što je iz štampe izašla. Sve poslije toga je čisti dobitak“.

Sinu i kćeri kupio je po dvosoban stančić u svom susjedstvu, da mu pod stare dane budu bliže. A ono ostatka uložio je u reprezentaciju novog businessa – postao je menadžer u kulturi. „Poslije izuzetnog uspjeha koji smo postigli izdavačkim poduhvatom milenijuma, osjetili smo potrebu da tu filozofiju

dobitnika primijenimo i na druge oblasti u kulturi. Mi jasno prepoznajemo kulturne potrebe građana, svjesni smo zahtjeva trenutka, ali ništa manje i tradicije kojom je taj trenutak bremenit... Zbog toga, smatramo da je napokon sazrela svijest da se u kulturi moraju mnogo dinamičnije mijenjati paradigme razvoja. Crna Gora to očekuje od nas“, brabonjao je menadžer blagoglagoljivo, on je bar počeo kao pisac, on dobro zna kojim se riječima može ugoditi svima. On dobro zna da je grandiozna najava danas mnogo isplativija od samog djela ukoliko je, naravno, čovjek sposoban da ga najavi na pravi način. Reklama je ono što odrađuje posao. U pravom trenutku! Kairos i reklama obavljaju rabotu, nikada rabota sama po sebi. Zapravo, djelo može samo da smeta grandioznoj zamisli jer on ne stvara djela već prodaje žuđenu imaginaciju potrošača. „Znate, dugo smo razmišljali šta je to u stvari što nedostaje savremenoj Crnoj Gori? I do kakvog smo odgovora na kraju došli? Nama je najpotrebnija slika o sebi! To mi ne posjedujemo, to nama nedostaje: Slika o sebi!“

Dobro je stara kučka nanjušila kod koga su pare i kojim načinom je moguće dio toga novca preliti u svoj džep. Savremenim bogatašima – i tu je potpuno pogodilo! – neophodna je Slika o sebi. To oni nemaju, to im fali. Taj nedostatak bolno osjećaju svakom ćelijom svoga mesa. Slika o sebi u kojoj neće biti ono što stvarno jesu: gomila patoloških tipova koji bi, u nekoj civilizovanoj zemlji, odavno bili smješteni po tamnicama ili bar u kakvoj ustanovi za liječenje duševnih bolesnika. Intuitivno je shvatio naš menadžer da društvo u tranziciji – iako je u suštini bez ikakve ideologije – ipak, neutježno vapi za nekakvom ideološkom konstrukcijom koja će, bar privremeno, sve društvene protivrječnosti opravdati, a sve pukotine i neravnine uglačati do visokog sjaja. A kada svi oslijepimo od nametnutog blještavila, više neće biti nikoga da upre prstom u neizmjerne dubine našega posrnuća i pada. Jer poznato je u psihologiji manipulacije, a tranzicioni totalitarizam je to doveo čini se do

savršenstva: frenetična aktivnost lažne promjene prvi je uslov da se nikada ništa ne promijeni. Nепrekidno mora nešto da se događa, simulakrumi moraju neizostavno da se smjenjuju jedan za drugim, svaki prazniji od prethodnog da bi bolje i duže zvečao... I što je najvažnije, niti jedna društvena protivrječnost ne smije biti razriješana već samo odložena u skladište vječno otvorenih problema, u skladište iz kojega po potrebi ponovo može biti uvedena u igru. Nema više ni pomena o pravednijem društvu i potrebi da se distribucija ekonomske i političke moći izmjesti iz jednog centra. To su odvratni koncepti morskog nam marksizma i socijalizma, reaguju priučeni filozofi po novinama na svaku kritiku divlje privatizacije. Međutim, i njihove su reakcije preoštre, jer ljudi slijepi od agresivnog blještavila nove elite, više ništa ne pominju, najmanje od svega pravednije društvo.

Upravo to blještavilo, koje čovjeka oslijepi i onijemi, riješio je da proizvodi naš menadžer u kulturi. Uz blagoslov The BGH organizovao je nekoliko donatorskih konferencija u hotelu „Crna Gora“, na kojima je novonastaloj eliti neumorno izlagao svoje zamisli ubjeđujući ih da će na kraju oni biti na dobitku, jer poslije učešća u planiranim akcijama neće više biti paraziti i lupeži već ozbiljni i odgovorni poslovni ljudi koji nesebično ulažu u kulturu svoje domovine. Da li je zaista bio toliko ubjedljiv ili je presudio befehl sa vrha, to niko sa sigurnošću ne može kazati. No, bilo kako bilo, Crnom Gorom su počele da niču manifestacije: bijenali, trijenali, memorijalne izložbe, izdavački konkursi, sajmovi knjiga, instalacije i performansi te svakovrsni projekti: „Pjesničke večeri bijeloga mrsa“ Pljevlja, književno-teorijska okupljanja na Marezi „Zlatna pastrmka“, okrugli sto posvećen političko-ekonomskim problemima sa kojima se suočavaju društva u tranziciji pod nazivom „Dani gambora“ Budva, simpozijum crnogorske muzikologije „Njeguška kobasica“ Cetinje... I tako dalje, i tome slično. Do u beskonačnost. Rđavu, razumije se. Jer mi

druge ionako nemamo.

Menadžer u kulturi je nakaza. To on dobro zna, toga su svjesni i ljudi oko njega, a što je najljepše to znaju i njegovi finansijeri. Međutim, to saznanje nikome ne smeta. Najzad, a zašto bi?!

Nihilista, pesimista

Utulili smo ga! U-tu-li-li! Nema tu sreće, družo moj. Nikada je nije bilo, vjeruj mi. Ovo je sebični svijet, bez imalo sluha i milosti za čovjeka, a mi koji njime hodimo tek smo obezljudene maske koje se još uvijek, lažno predstavljaju kao ljudi. Nijesi saglasan?! Ne prihvataš ovo što govorim, ne dopada ti se?! Dobro, i to je nekakav odgovor, nihilista odmahuje glavom kao da kaže „nijesam ni očekivao nešto bolje i drugačije od takvih osoba kao što si ti“.

Nekoliko trenutaka provode u ćutanju, nihilista prinosi čašu vinjaka ustima i otpija gutljaj, a njegov sagovornik koristi to vrijeme predaha da bi zapalio cigaretu i gladno udahnuo prvi dim. Rubinov vinjak je piće crnogorskih intelektualaca, kaže nihilista pošto je stresao svoju glavu od udara koji alkohol ostavlja za sobom. Nijesi o tome razmišljao, pita iako ne očekuje odgovor. Njemu odgovor i nije potreban, samo pitanja koja će ga postaći na monolog. Vinjak je u stvari konjak kome ne dozvoljavaju da se tako nazove. A poslije izvjesnog vremena i sam se navikava na novo ime. Upravo zbog te shizoidne dvojnosti vlastitog identiteta, vinjak je savršeno piće za crnogorskog intelektualca. Lozovača ili viski samo su prazne forme, bezuspješni pokušaji bjekstva od sudbine, zar nije tako? Nihilista se smije, ali ovlaš, krajem usana. Sit je već odavno i svojega smijeha. Njegov sagovornik ne potvrđuje niti opovrgava izrečeno, a kako mu ovo nije prvi put da razgovara sa nihilistom – zna da je najpametnije da čuti i prepusti njemu da govori, tačnije da sam sa sobom raspravlja svoje vječne teme.

Ništavilo simulakruma, prijatelju, to je ovaj svijet. A u našem, crnogorskom slučaju to ništavilo je autotelično, ono je samo sebi svrha. Zamisli zlo koje je podijeljeno na dvije po svemu ravnopravne i jednake polovine. Zamisli sada, da svaka od tih polovina čini sve što je u njenoj moći da optuži onu drugu da je izvor svih užasa koji postoje. Eto, to je naša

sudbina: neprekidno biramo između dva zla, iskreno ubijedeni da biramo dobro! Poslije se ne možemo načuditi odakle ovoliko izopačenosti u našem svijetu, pa mi smo pobogu izabrali manje zlo, ili drugim riječima najviše dobra što je bilo moguće izabrati u određenom povijesnom trenutku. Ali tu griješimo, da ni sami nijesmo svjesni koliko, jer manje zlo je demonska obmana. Ne zaboravi: polovine su po svemu jednake i ravnopravne!

U *Malim pjesmama u prozi*, Baudelaire je zapisao da je najljepše Đavolje lukavstvo u tome da nas uvjeri kako ne postoji, tada se Klevetnik vjerovatno najslade smije. A pošto nas ubijedi da ne postoji, može nam ponuditi sebe u najčistijem ontološkom obliku i mi ćemo ga prihvatiti uvjereni da prihvatamo ono najbolje od svega što jeste. Kakav li je tek onda njegov smijeh, prijatelju? Oslušni pažljivije, mogao bi čuti taj grohot iz pakla.

A sada zamisli političku zajednicu koja se iscrpljuje u bezuspješnim pokušajima da prevlada sobom stvoreni užas olikotvoren u neprekidnom preobražaju iz ništa u koješta, a sve to pod izgovorom da teži ka progresu, ka pravednijoj organizaciji vlastitog postojanja, ka poštovanju čovjekovih prava prije svih – prava na dostojanstven život ili, u krajnjem, na život uopšte, bez obzira koliko banalan i nedostojanstven bio... Zamisli političku zajednicu koja proždire samu sebe jer njena elita nema snage da prevaziđe vlastita ograničenja. Ovo bijesno šarenilo koje se u Crnoj Gori naziva političkim partijama u stvari su tek interesne zajednice ili sekte, trećega modela još ne vidjeh. I zar samo postojanje takve skupine nije dovoljan razlog za potpuno utruće posljednje iskrice u čovjeku i za tugu, toliko duboku i nepojamnu, da je skoro nemoguće predstaviti njen užas?

Na to pitanje sagovornik ne odgovara, umjesto njega to čini nihilista postavljanjem novog pitanja. Ko zna što su navijači očekivali da će dobiti na kraju? Posmatrači zločina i uživaoci iz druge ruke, oni me posebno zanimaju. Još uvijek im dajem

izvjesnu ontološku prednost u odnosu na koljače, inspiratore ili međunarodnu birokratiju. Koljači su očekivali titulu viteza i mjesto u crkvenom kalendaru, inspiratori popunjene bankovne račune i doživotni naziv „nezaobilaznog partnera u regionu“, svjetska birokratija ubjedljivo opravdanje vlastitog postojanja, neprekidni politički požar koji zahtijeva njihov mirotvorački angažman, ali šta su navijači, kojega Vraga, očekivali kao dobitak – to mi ni danas nije jasno. Bilo kako bilo, na kraju ih je dobitak sve neprijatno iznenadio – „nije to bilo ono“, vrištali su uvrijeđeno! Ali, „to“ što se na kraju dobije nikada i nije „ono“, dripci, uvijek je to nešto sasvim drugačije od pretpostavljenog. Epiko moja neopjevana, uzdahnuo je nihilista zamišljeno i začutao.

Nijesam oduvijek bio ovakav, rekao je poslije izvjesnog vremena. Sagovornik zamalo nije upitao „a kakav to?“. No, uspio je da odoli tom iskušenju. Vjerovao sam da ćemo se, poslije okončanja ratnih dejstava na prostoru ex-YU i potpunog poraza strane na kojoj smo učestvovali i mi Crnogorci, napokon otriježniti kao društvo, da ćemo u sebi pronaći dovoljno snage za povlačenje crte ispod koje se više ne smije ići... da ćemo oštro i bez milosti pogledati sebi u dušu, a svu prljavštinu koju budemo tamo pronašli da ćemo izbaciti napolje. Posrnuli smo kao civilizovani ljudi – i to je neosporna činjenica. Pojeli smo ono što nije za jelo, rekao bi jedan moj susjed. Ali, zbog toga ne možemo izvršiti kolektivno samoubistvo, mislio sam. Moramo pronaći način da se izvučemo iz blata u kojemu se nalazimo. To je osnovni zadatak političke, ekonomske i kulturne elite društva, jer oni su stvarni predstavnici narodnog subjektiviteta i taj posao niko sa strane neće obaviti umjesto njih. Najzad, niti smije da ga obavlja. To nije samo ispit zrelosti jedne političke zajednice već stvarno pitanje njenog opstanka.

Izgradnja demokratskih institucija sistema, razvoj tolerancije, poštovanje političkih razlika, najzad poštovanje zakona, jer zakonitosti, bar tako mi se činilo, bili smo željni više od hljeba...

O kako sam nedopustivo naivan bio! Umjesto demokratizacije društva dobili smo demokraciju tranzicionog totalitarizma, umjesto institucija samovolju i bahatost pojedinaca ogrezlih u korupciji i kriminalu, uz neprekidno donošenje novih i novih zakona koje niko nije poštovao, koji najzad i nijesu donošeni da bi se poštovali već da se pomoću njih stvara privid neka-kve političke aktivnosti... Shvatio sam da elita koja je stasala na posljedicama haosa i bezumlja jedne svinjarije od rata, u stvari nema nikakvog interesa da te posljedice liječi i zaustavlja njihovo razorno dejstvo, jer one predstavljaju neodvojiv uslov njenog postojanja kao elite. Žalosno, ali tako je.

Dakle, brzo me je prošla vjera u budućnost. Shvatio sam da budućnosti nema i da nam predstoji morbidno uživanje u različitim formama bez ikakvog supstancijaliteta koje smjenjuju jedna drugu, sve grđa od grđe. U sadašnjosti, dakako, onoj koja se nikada neće okončati. I to je moja *najteža misao*, moje *vječno vraćanje istog!*

Nihilista odmahuje rukom, ispija ostatak vinjaka iz čaše, zatim upitno posmatra svog sagovornika očekujući da ovaj naruči novu turu; na svoj račun dakako, jer ovo prethodno piće nihilista je platio. Sagovornik razumijeva svoju obavezu, poziva konobara i naručuje piće. Dupli vinjak, bez leda. Espresso i čašu mineralne, izgovara nihilista u dahu. Sagovornik naručuje kri-glu piva i traži račun. Konobar odmah donosi piće, a sagovornik iz džepa vadi nekoliko metalnih eura i plaća. Izvjesno vrijeme ćute, zamišljeni nad onim što je sve dotad izgovoreno za stolom, a onda se istovremeno hvataju za svoje piće i prinose ga usnama. Taj neočekivani sinhronicitet za trenutak izaziva osmijeh na njihovim licima, ali osmijeh ubrzo blijedi i njih dvojica se ponovo gube u depresivnom ćutanju.

Da li si nekad razmišljao u šta ćemo se na kraju pretvoriti, pita nihilista svog sagovornika. Nemoj mi samo reći da te nije zanimalo jer to je prosto neshvatljivo. Ne vjerujem da može postojati čovjek kojega ne zanima u šta ćemo se na kraju

pretvoriti. To je nemoguće! Hajde, odgovori mi, izaziva nihilista svog sagovornika. Ali on, umjesto odgovora krivi usne i sliježe ramenima, postalo mu je suviše mučno da upotrebljava riječi. Zadovoljava se grimasom koja u zavisnosti od potrebe može značiti bilo šta: prihvatanje, ravnodušnost, molbu, saglasnost, poziv na razgovor... Ili, sve to istovremeno. Kako nihilista ipak ne odustaje, sagovornik naposljetku progovara: Ne, nijesam razmišljao. Reci mi, u šta ćemo se to pretvoriti na kraju?

Međutim, nihilista je naglo izgubio volju da razgovara; jedna od njegovih promjena raspoloženja stupa na scenu i on postaje bijesan i gotov na svađu. Ali još uvijek kontroliše svoje uzbuđenje, tačnije, sabija gnjev natrag u sebe, ne dozvoljava mu da se ispolji pred sagovornikom.

Izvjesno vrijeme nešto nerazumljivo mrmlja i grgolji, odmahuje razočarano rukom i krivi usne kao da nekome prijeti. Potom zapada u stanje potpune utrnutosti čula, izgleda kao čovjek do kojega više ništa iz spoljašnjeg svijeta ne može doprijeti. I već kada je njegov sagovornik izgubio svaku nadu, nihilista napokon progovara: Postaćemo humanoidne forme organske materije, koje sebe – makar i uzalud, makar i naivno – nazivaju ljudskim bićima. Naša sposobnost prilagođavanja ubrzo će dosegnuti svoju tačku Omega – postaćemo predmet proučavanja studenata antropologije sa svjetskih univerzитета. Etno-park, prijatelju. Već čujem huk elisa helikoptera nad našim sojenicama, već vidim studente kako u pratnji svojih vodiča kroz rijetku makiju bojažljivo koračaju prema nama, a u rukama drže đinđuve, ogledalca i čokoladice za našu musavu i gologuzu djecu... To ćemo postati na kraju opere, prijatelju. Etno-park, perverzni amalgam kamenog i informatičkog doba, jer će naš poglavica uz sjekiru od kamena posjedovati i računar sa satelitskim priključkom na internet. Ha, ha, ha...

Dok sablasno odjekuje smijeh nihiliste po unutrašnjosti kafane, njegov sagovornik razmišlja o jednom upropaštenom

životu čiju baroknu raskoš upravo posmatra. I njemu polako dolazi da se nasmije grohotom, jer nad propašću ne treba plakati, ona suze nije vrijedna.

Nihilista je prizor, iako bi intimno volio biti nakaza. Ali ne, on se još uvijek sjeća svoje izgubljene duše. Iako od toga sjećanja nikakve koristi nema, samo štete. Samorazarajuće uživanje osjeća dok hoda gradom, dok razdraganu dječicu njihove zabrinute majke pokušavaju uplašiti njegovom pojavom: budi poslušan i dobar jer ako ne budeš, vidiš li ovoga čika – on će te odnijeti k vragu! Tada se pokušava nasmiješiti uplašenoj dječici, ali mu to ne uspijeva. Umjesto osmijeha na njegovom licu pojavljuje se sakata grimasa prezira i gnušanja. Jer taj razočarani ljubavnik svijeta, čovjek čija je ljubav prezrena i odbačena poput rublja koje više ne vrijedi prati – samo je prizor. Unatoč svemu!

Drogaš

Iako još uvijek nije napunio dvadeset godina, da sada krepa ne bi bilo čovjeka koji bi za njega rekao da je lijep leš. Zaludu mu je. Njegovi veseli roditelji dugo nijesu imali pojma što čini i u kakvom to društvu njihov sinčić provodi vrijeme, zbog čega ne dolazi doma na vrijeme već se neprekidno nekuda gubi. Iako, istini za volju, nijesu baš bili ni zainteresovani da saznaju jer su odveć bili zauzeti smicanjem novca i gradnjom političko-poslovne karijere. Najzad, „oni u njega imaju puno povjerenje!“, govorili su. A kada su napokon saznali da je njihovo čedo zavisnik o heroinu, i to onaj okoreli, bilo je odveć dockan da mu pomognu.

U početku su izigravali savremene roditelje čije dijete samo ima problema, po uzoru na one roditelje iz američkih tv-filmova, i vodili su ga na seanse kod poznatih psihijataru pa što košta da košta, njihovo je dijete u pitanju, a novca im ne faliva. No kada su napokon shvatili da mu nikakve pomoći nema, otac je prvi prelomio: „Sve ću vas prijaviti policiji, i tebe i tvoje drugove drogaše. Svi ćete vi u zatvor, ja vam garantujem. Đubradi jedna!“ Dok je majka bila nešto nježnija i tolerantnija prema svom sinu, puna razumijevanja za probleme koje dijete ima – sirotica se već poslije prvih posjeta psihijatru odala alkoholu i po cijele dane je provodila gledajući španske serije, uz bijelo vino, razumije se. A nekada je bila advokat, i to kažu veoma uspješan.

Avantura je počela još u osnovnoj školi, kraj osmog razreda bio je za maloga odlučujući za ulazak u svijet narkotika. Nekakvo blesavo društvanje gubitnika, u kojemu se osjećao prihvaćen i priznat, a da se za taj status ničim posebno nije morao boriti (bilo je dovoljno da je tu negdje i da se submisivno smije „provalama“ dežurnog lajavca). Njegova, izgledalo je urođena, malaksalost pred svijetom, potreba da bar za tren bude neko drugi, različit i misteriozan kao filmovani junak

iz stripa, njegova, dakle, za taj uzrast sasvim zdrava mašta, ali kako se docnije pokazalo slabašna i na pogrešnu stranu usmjerena (a svaka je mašta koja počiva na lijenosti usmjerena na pogrešnu stranu i pervertirana) – presudila je da na kraju mali postane narkoman. U početku trava ili tablete sa alkoholom, gutali bi po čitavu tablu bromazepam, bensedina, flormidala (najzad, gutali su sve ono što bi im došlo do ruku: anksiolitike, sedative, analgetike, hipnotike, „čika Parkinsona“ – nijesu pravili nikakvu razliku, nijesu bili izbirljivi). Progutano đubre bi zalivali votkom dok se potpuno ne obleje. Metadon je već bio slavska trpeza. Ali zanimljivo, ekserčići mu nijesu odgovarali, uzeo ih je nekoliko puta i uvijek je bio zbunjen mutnom bliskošću sa drugim ljudima koji su izazivale tablete, a osjećaj povišene mentalne i fizičke snage uopšte mu nije bio neophodan, jednostavno, uopšte nije znao kako da se ponaša pod dejstvom ekstazija.

Mali neprimjetno počinje da troši sve znatnije količine novca, dilere još uvijek ne poznaje izravno tako da mu posrednici uzimaju dio, ali njega to ne zabrinjava, on ima para. Veoma brzo upoznaje svoje nozdrve sa zadovoljstvom koje nudi heroin, lagani pokret slamkom po nacrtanim linijama *Unknown pleasures...* i udar koji mu iznenada otvara lobanju. Osjeća blaženstvo za koje nije ni slutio da postoji, ali, ono traje suviše kratko za njegov ukus. Kako dolazi svijesti, njegovu utrobu počinje da razara bol i on povraća, eruptivno bljuje iz sebe preostali talog duše, sve ono što ga još vezuje za pređašnji život.

Ušmrkava heroin ili ga puši u metalnoj foliji, a na signale svojih kompanjona da je nastupilo vrijeme za „iglu“, Mali odmahuje rukom. Zazire od „igle“, još uvijek nije u stanju da načini taj odlučujući korak u karijeri svakog narkomana, bar onog koji drži do sebe. Iako neprestano vježba, svakoga dana „nađe venu“ iglom, ubode se i izvuče malu količinu krvi, da bi je potom, zadovoljan postignutim, vratio nazad u venu.

Roditelji, naravno, ne sumnjaju ništa. Niko ne primjećuje preobražaj koji se zbiva u njegovoj svijesti, a on brižljivo čuva svoje prvo ljubavno iskustvo, tajnu koja ga odvaja od svih i napokon čini drugačijim. Neprekidno misli na onaj jedinstveni trenutak u vremenu kada ga je heroin prvi put udario i razbio mu svijest u parčice za koje je bio siguran da se nikada više neće sklopiti kao ranije. Osjeća strah, ali ga taj strah ne odbija već ga čeljustima privlači i izaziva. Nagovještaji budućih zadovoljstava miješaju se sa prizorima strave i neizdrživog bola u dnu utrobe... Strah je zavodljiv poput dugo očekivane ljubavnice i Mali mu prosto ne može odoljeti. Svaki sljedeći put, „brown sugar“ udara sve moćnije, (Maloga istina zabejavaju sinusi, ali mu pomažu adrianol kapi koje utrpava u neograničenim količinama) i on shvata da je karijera narkomana u stvari ono što je cijeloga života htio za sebe. Jedne večeri je u svojoj sobi drobio u prah svoju porciju droge da bi je docnije ušmrkao, kad odjednom: tata, majka, i ujak koji radi u muriji razvaljuju vrata i upadaju unutra, izvlače ga napolje, pretražuju mu sobu, iste noći ga vode u jednu privatnu ambulantu gdje mu uzimaju uzorke krvi i mokraće za analizu. Sjutra ga već odvođe psihijatra, specijalisti za liječenje narkomanije, jednom od mnogih koje će u svom kratkom i bijednom životu posjetiti.

Svaka tri dana roditelji ga vode na urino-test, a svakih sedam kod psihijatra. Pod neprekidnom je prismotrom, ne dozvoljavaju mu da bude ni trenutka prepušten sam sebi, on više nema slobodnog vremena: kuća, škola, ambulanta, termin kod „čistača mozga“... i poslije 21 dan izgleda kao da se „skinuo“, lijekove uzima redovno, malo se ugojio, sve ukazuje da je njegova avantura bila samo trenutno i beznačajno iskliznuće haosa, nipošto sudbina.

Mali je bio „čist“ sve dok u čekaonici ambulante nije sreo poznanika koji mu u prolazu, neprimjetno, stavlja u džep malo pakovanje i pisamce od njegovih prijatelja. Nestrpljiv je da

dođe kući, već zamišlja snagu kojom će ga udariti jer čuo je da poslije perioda „skidanja“ droga udara još jače. Sljedeći test pokazuje da je uzimao narkotike, a njegovi roditelji vrište i tonu u depresiju. I dalje ga vode u ambulantu i kod psihijatra, ali to sada čine bez vjere da će uspjeti. Mali drogaš pobjeđuje i ponosan je zbog toga. „Ako želiš da se ubiješ, uzmi moj revolver i učini to već jednom. Da više počinemo od tebe!“, govori mu otac bijesno. Na te njegove riječi Mali se smiješi, a umjesto ponuđenog revolvera iz kućnog sefa uzima 10.000 eura i bježi. Nekoliko dana poslije očeve prijave da je pokraden, policija pronalazi Maloga u iznajmljenoj sobi na moru. Bio je u društvu maloljetne ženske osobe, oboje skoro mrtvi od narkotika. Mali je tih par dana slobode kreativno iskoristio: prešao je na „iglu“. Policija ga dovlači doma, a njegovi roditelji uzalud pokušavaju da razgovaraju sa njim. Zapravo, to pokušava samo njegova majka; otac ga ne želi vidjeti, a još manje razgovarati sa njim. „Ne primjećuješ draga“, obraća se svojoj ženi cinično, „malo đubre od našeg sina je zadovoljno svojim životom. Zar nije očigledno sa koliko uživanja pristupa samouništenju? A kada već skot uživa u tome, ne vidim razloga zašto da ga sprečavamo?!“ No iako tako govori, njegov otac je veoma zainteresovan da se Mali odvikne od narkotika. Kao tipični predstavnik emancipovanih Crnogoraca smatra da tragedija nije u tome što mu se dijete drogira, koliko u činjenici da će on na kraju ostati bez nasljednika. On! Bez muškog nasljednika! Farsa koju je Mali odavno prozreo i naučio da koristi za postizanje svojih ciljeva.

Ponovo pristaje da ide kod psihijatra, smatra to nekom vrstom intelektualnog izazova. Poslije iskustva „igle“ osjeća neopisivu nadmoć u odnosu na sve ljude koji to iskustvo ne posjeduju. Smatra da ga niko ne može nadmudriti, da je pametniji od svih. Ne da bez „igle“ nijesi narkoman – bez igle nijesi čovjek, to zlatno pravilo drogaškog sistema vrijednosti Mali je potvrdio u svom životu, napokon je preskočio prepreku

koja odvaja folirante od pravih narkomana – i doživio je prosvjetljenje... Jednu vibraciju univerzuma, jezivi bljesak u svijesti koji mu omogućava da primi u sebe cjelovitost božije percepcije, sve što postoji sagledava istovremeno i dok to čini osjeća čisto mentalno ushićenje, zvuci se pretvaraju u boje, a osjećaj prostora pretvara se u ono što je oduvijek bio, u pustu iluziju dimenzije...

Mali je u potpunosti prihvatio drogašku mitologiju i njoj pripadajući sistem vrijednosti. Njegov pogled na svijet definitivno je određen žalosnom pseudofilozofijom glupaka koji se ubadaju i koji misle kako ih to čini izuzetnim primjercima ljudske vrste...

Nakaza. Umrijeće veoma brzo, mlad a već potrošen, no istovremeno čvrsto ubijeden da je iskusio sve od života.

Čitateljka

Ne može sa sigurnošću utvrditi kada je pročitala prvu knjigu niti se može sjetiti njenog naslova, ali ono neimenljivo uzbuđenje koje je osjetila pošto je pročitala posljednju stranicu – odredilo je njen život, čini se zauvijek. Iako sebe proklinje zbog ođanosti knjigama, ona jednostavno ne može drugačije, smatra da je odavno izgubila mogućnost da sa svijetom uspostavi kontakt koji neće biti isposredovan literaturom. Njen pogled je oštar i pronicljiv, ali je korak nesiguran; ona lebdi nad svijetom tek nekoliko centimetara udaljena od tla, no eteričnost njenog bića ne umanjuje strah koji neprekidno osjeća. Naprotiv, u trenucima koje posvećuje redovnom njegovanju sopstvene duše, ona shvata da nikada neće uspjeti da povрати davno izgubljenu čvrstinu u ophođenju sa svijetom i drugim ljudima. Zapravo, ona je svjesna da tu čvrstinu nikada stvarno nije posjedovala, da je to oduvijek bila samo zabluda, preciznije, samoobmana kojom se uzalud pokušavala utješiti pred saznanjem da je unaprijed izgubila. Izgubila nešto njoj nepoznato, ali ipak prisutno kao nedostatak i praznina.

Poslije završenih studija svjetske književnosti nekoliko je godina potrošila radeći u školi, ali je na vrijeme shvatila da je ljubav prema literaturi privilegija rijetkih, da to nije isključiva karakteristika njenog vremena već da je oduvijek bilo tako, i napustila je posao. Zahvaljujući svom znanju jezika (engleski, njemački i italijanski piše bez greške, iako sa tugom uočava da njeno govorno korišćenje tih jezika već dugo nije na nekadašnjem nivou) zaposlila se na mjestu inokorespondenta u jednoj trgovačkoj firmi koja se bavi uvozom prehrambenih proizvoda. Zadovoljna je svojom platom kao i odnosom pretpostavljenih i kolega prema njoj.

Ranije je prevodila prozu i eseje svojih omiljenih pisaca (sjeća se da je sa najviše zadovoljstva rješavala prevodilačke izazove Kafkinih priča), zatim je pokušavala da i sama nešto

napiše, međutim nije bila zadovoljna postignutim i odlučila je da preostalo vrijeme svog života posveti čitanju. Vodi urednu evidenciju o pročitanim knjigama, ali odolijeva iskušenju da nešto od toga objavi u štampi, u formi prikaza ili prijedloga za prevođenje. Smatra da od toga niko ne bi imao koristi i to je dovoljno da u korijenu uništi svaki pokušaj. Ona je čitateljka, posljednja od svoje vrste. I ne žali zbog toga. Vjeruje da je svaki dan bez nekoliko pročitanih stranica potpuno izgubljen zbog čega nastoji da takvih dana u njenom životu bude što manje, tačnije, da ih ne bude uopšte!

Svjesna je koliko takav stav može biti odbojan drugim ljudima, ali na to ne obraća pažnju jer davno je naučila da zdravorazumska većina koja tvori dominantno mišljenje jednog ljubitelja knjiga doživljava poput nastranog čovjeka čijoj bolesti nema lijeka, ali koja se ipak ne smatra dovoljnim razlogom za njegovo prinudno smještanje u duševnu bolnicu ili zatvor. Čitanje je, bar zasada, nekažnjiva djelatnost. Neka vrsta društveno tolerantne devijacije, kako kroza smijeh govori samoj sebi dok iz udobnosti fotelje – a preko ruba knjige koju drži u rukama – posmatra svijet u iščezavanju.

Predveče svakoga dana, osim nedjelje, ona odšeta do gradske biblioteke, prelista dnevne novine – jer, novine se čitaju uveče, kada je već sva šteta svijetu nanijeta, te više nema nikakve koristi od ljutnje na gadosti dana – razmijeni nekoliko ljubaznih riječi sa službenicom koja radi na izdavanju knjiga, ponekad izabere neki naslov za sebe, potpiše na odgovarajućem mjestu, i lagano napusti zgradu. Ponekad ne uzima knjigu, samo dođe da prelista novine. Ponekad ni to. Samo po navici došeta do biblioteke, uđe unutra, sjedne pored stola na kojemu se nalazi dnevna štampa, a na pitanje službenice da li joj nešto treba, ona umorno odmahuje rukom. Ništa joj nije potrebno. Samo da izvjesno vrijeme neometano posmatra usredsređena lica studenata koji u čitaonici pripremaju svoje seminarske radove, posmatra lica učenika koji

traže knjige za lektiru, penzionere koji neumorno iščitavaju memoare političara, uzbuđeno tragajući za odgovorom na pitanje gdje je to u njihovim životima sve pošlo naopako...

Posmatra lica posjetilaca, i pokušava odgonetnuti da li je na osnovu njihove fizionomije moguće unaprijed pretpostaviti bar vrstu literature koja ih zanima, ako već nije moguće precizno utvrditi naslov koji traže. Ali ta igra ne traje dugo, tek nekoliko promašaja poslije kojih izgubi volju da išta zaključuje na osnovu spoljašnjeg izgleda ljudi koji dolaze u biblioteku. Najzad, šta se uopšte može zaključiti o ljudima koji posjećuju biblioteke i tragaju za knjigom? Šta bi neki posmatrač sa strane, čeljade diskretno i pouzdano, mogao zaključiti na temelju njenog izgleda? Ništa! Prosto i jednostavno, ništa! Odavno je savladala vještinu prilagođavanja. Ona već dugo ničim ne privlači pažnju na sebe. Čovjek zaista mora dobro da se zagleda da bi je uopšte primijetio. A kada je napokon ugleda, tek onda mu je neophodna dodatna koncentracija da bi njen lik zadržao pred svojim očima. To se ne događa zbog neprijatnosti koju čovjek osjeća dok je posmatra – uostalom, nikakve tu neprijatnosti nema, ona je žena sasvim pristojnog izgleda – dodatna koncentracija je neophodna zbog toga što pred izazovom njene pojave oči posmatrača same bježe nekud u stranu. Ali kako i zbog čega se to zbiva – niko i ne pokušava da odgovori! Njoj je ionako svejedno, odavno se navikla na život sjene.

Prije nego što izabere knjigu koju će ponijeti doma, ona se zavuče između polica i prstima prelazi preko prašnjavih primjerala. Ako je neki naslov posebno zainteresuje, ona tu knjigu otvori, prelista, pročita rečenicu ovdje, redak tamo, provjeri da li su raniji čitatelji bilježili svoje opservacije po marginama, obrati pažnju da li je neko od njih nešto podvlačio i ako jeste šta. Izbor odgovarajuće knjige zahtijeva stanovite pripreme, rekla bi čak da zahtijeva neku vrstu mističnog nadahnuća koje u sebi nema ni trun ustreptalosti već se pokazuje u formi

spokoja. Ustreptalost nastupa docnije, smatra, pošto pročita knjigu. Ali zasada, ona je izgubljena među policama i dok prstima pažljivo osluškuje zavodljivi šapat požutjelih stranica, prepušta se rijetkim trenucima zadovoljstva. Da, potpuno je sigurna, vrijeme kolebanja je posebna dragocjenost: čini joj se da je svaka knjiga iz tog bezbrojnog mnoštva zaziva po imenu, a da je njoj prosto nemoguće da odluči koji će od tih poziva prihvatiti. Izvjesno vrijeme je pretvorena u kip od soli, njena ruka zastaje na pola pokreta, čini joj se da će tako zaleđena provesti svo preostalo vrijeme života, zauvijek izgubljena u sopstvenoj neodlučnosti... A onda, kada se već pomirila sa sudbinom, među mnoštvom njoj upućenih poziva prepoznaje onaj pravi i ruka sama dohvata knjigu. Skoro da i ne gleda šta je uzela, poslije toliko godina čitateljskog staža ima povjerenja u vlastitu sposobnost intuitivne procjene tako da je potpuno sigurna kako će u odabranoj knjizi otkriti neku dragocjenost za sebe. Ponekad izabere knjigu koju je davno čitala – njen izbljedjeli potpis na kartonu nepobitno svjedoči o tome! – ali, ona se zbog toga ne uzbuđuje, jer nije od onih čitalaca koji svoje interesovanje iscrpe u trenutku kada saznaju: „o čemu se u knjizi radi“, najzad nju je oduvijek više zanimalo: „kako se u knjizi radi“, a do tog saznanja nije moguće doći poslije jednog čitanja. Rijetko je izabrana knjiga naslov sa police koja je rezervisana za trenutno popularna djela, neki od nagrađenih romana: „hit godine“, ili kako se to već senzacionalistički naziva u štampi. Pročita ga, a zatim donese sud. Najčešće je to prezrivo odmahivanje rukom uz umoran osmijeh i primjedbu kako „pisci danas ništa ne čitaju, ali zbog toga ni jednog trenutka ne dovode u pitanje svoje očekivanje da njihovo sočinjenje bude pročitano“. Ponekad ni toliko. Iako izbjegava oštre riječi, pažljiviji posmatrač bi na njenim usnama mogao naslutiti tragove gađenja. „Književnost je moguće napraviti od bilo čega, pa i od smeća, ali samo pod uslovom da se tom smeću udahne novi život“, presuđuje bez kolebanja u glasu. „Najveći problem

savremenih pisaca jeste upravo njihova savremenost“, kaže zagonetno, a onda vidjevši zbunjenost i nerazumijevanje na licu sagovornika, ona pojašnjava: „Pisci su jezivi odraz svojega vremena: blijedi i banalno jednoznačni, no kako su bez hrabrosti da budu nesavremeni u Nietzscheovom razumijevanju toga pojma, ne preostaje im ništa drugo osim da samozadovoljni slave dubinu svojega pada. A dubine pada su neizmjerne.“ Zbog toga je ne iznenađuje kada kući donese neku od već provjerenih knjiga: *Hadrijanove memoare* ili *Anu Karenjinu*, *Kako upokojiti vampira*, *Orkanske visove* ili *Jedan dan u životu Ivana Denisoviča*...

No, što god da učini, ona biblioteku napušta zadovoljna; u torbi koju nosi o ramenu osjeća težinu upravo uzete knjige, a tih nekoliko grama viška čine da njena egzistencija bar za tren postane stvarnija i od boljeg materijala načinjena. Prizor. Ili se nekako još uvijek odupire tome, ko zna?!

Privatni detektiv

U posljednje vrijeme sve češće razmišlja o životu, o profesiji, o karijeri koju polako privodi kraju, o zasluženom uživanju u skromnom bogatstvu koje je zaradio pošteno, kako ne propušta priliku da naglasi... Već izvjesno vrijeme ne razmišlja o svojim kolegama koji nijesu robovali zahtjevima profesije već su pokazali mnogo više razumijevanja za diktat vremena u kojemu žive. I to je izbor, misli inspektor. I njegovo dosljedno izbjegavanje da kompromituje službu prihvatanjem ponude za brzu i laku zaradu takođe je bio izbor, tješi sebe u trenucima dok gadljivo prebira po sjećanju... Na početku je sve nekako drugačije i ljepše izgledalo nego što se na kraju ispostavilo da će biti: Fakultet bezbjednosti u Skoplju, potom nekoliko ključnih ispita na Pravnom fakultetu u Beogradu, specijalizacija u Londonu na poziv Interpola i... odmah posao.

Turistički uzlet Crne Gore početkom osamdesetih godina bio je pravi izazov: za obje strane zakona podjednako. Rješavanje jedne krađe na Svetom Stefanu u julu '84. bila je odlučujuća prekretnica njegove karijere: supruga glavnog direktora borda kompanije Sony za Evropu ostala je bez svog nakita, a on je za nepunih pet dana sa timom svojih saradnika uspio da uhvati lopova i vrati ukradene dragocjenosti. (Jedina uspomena koja ga neprekidno podsjeća na taj slučaj jeste nadimak koji još uvijek nosi: Stric. Iako ne zna čime ga je zaslužio, on se ne uzbuđuje oko toga – ionako su svi nadimci koje policajci nose upravo takvi – bez ikakve vidljive veze sa stvarnošću.)

Pohvaljen je od pretpostavljenih „zbog izuzetnog zalaganja i profesionalnog odnosa“, a njegov podvig bio je za glavešine dobar povod da istaknu vrijednosti „socijalističke kriminalistike“ pred detektivima osiguravajućeg društva iz inostranstva koji su odmah doputovali na Sveti Stefan. Docnije su zavidne kolege njegov uspjeh objašnjavale viškom sreće: „nikakve tu posebne vještine nije bilo, obična sreća, glupavi lupež je sam

uletio u zamku“, govorili su. Slušajući njihove priče inspektor se smiješio i slijegao ramenima, nije ih pitao da li znaju ko je osmislio zamku u koju se lopov uhvatio, nije pominjao neprekidni rad na terenu, intenzivno pročešljavanje svih sumnjivaca, nije pitao ništa od toga, odavno je naučio da ljudi jednostavno imaju potrebu da popljuju i ogade svaki uspjeh, a čovjeka koji nešto uradi kako valja odmah moraju svesti na jedinu mjeru koju zlobnici priznaju, dakle baciti ga u prašinu i zgaziti nogama. Takvi su ljudi, mislio je. I nema im popravke.

Kriza na Kosovu samo je pokazala svu nesposobnost jugoslovenske elite da problem riješe na politički zadovoljavajući način, a ko god je htio pažljivije da posmatra mogao je lako uočiti kako se narušava delikatna međurepublička ravnoteža na kojoj je počivala jugoslovenska zajednica. Stric je na Kosovu proveo dvije godine, bio je crnogorski predstavnik u specijalnim jedinicama saveznog SUP-a koje su bile upućene da pomognu SUP-u Srbije u borbi protiv “kontrarevolucije”, kako su ideološki mudraci – nesvjesni onoga što se na terenu zbiva – na konferencijama za štampu nazivali djela otvorenog terorizma. Odmah po dolasku odlučio je da nauči albanski jezik jer je svoj boravak smatrao prilikom koju mora iskoristiti da što temeljnije upozna kulturu jednog od naroda SFRJ. Govorio je engleski sasvim dobro, nešto malo italijanskog te je na osnovu vlastite sposobnosti za učenje bio ubijeden da će naučiti i albanski, bar koliko mu je potrebno za sporazumijevanje. Najzad, on nije došao na Kosovo da porobljava već da albanskim kolegama pomogne u borbi protiv neprijatelja zajedničke domovine; bar tako je mislio osamdesetih.

Tokom tih dvije godine učestvovao je u nekoliko dobro osmišljenih akcija presijecanja kanala kojima je teroristima dopremana pomoć iz inostranstva. Oružje, eksploziv, medicinski materijal, savremena sredstva za komunikaciju, sve ono što je neophodno za dugotrajno iscrpljivanje neprijatelja diverzantskim aktivnostima. No, sve je to bilo uzalud, inspektor je shvatio

da policijske akcije protiv terorista ne prati političko rješavanje problema već upravo suprotno: da onaj ko bi o tome morao voditi računa, ipak sve nade polaže u silu. Sa zebnjom je posmatrao kako kolege Albanci jedan za drugim napuštaju policijsku službu ili bivaju istjerani pod optužbom da podržavaju „ideje separatizma“. Sumnjičavo je vrtio glavom ali nije govorio ništa sve dok jedne večeri na primjedbu svoga saradnika „kako ih sve treba počistiti“, nije ledeno uzvratio: „Bez Albanaca u našim redovima – mi smo okupatorska policija. Uostalom, najbolja prevencija terorizma je u otklanjanju njegovih uzroka, a to je uvijek stvar politike, rad na duži rok, kompromisi i u krajnjem promjena generalnog stava prema problemu i njegovim zastupnicima. Ako je uopšte nekome stalo do rješavanja krize, jer ponekad imam osjećaj da je njeno radikalizovanje postalo mnogo poželjnija stvar.“

Iako je izgledalo da tih nekoliko rečenica niko nije čuo, one su ipak stigle tamo gdje treba, ubijeden je inspektor. Iako su bile sasvim u skladu sa zvaničnim stavom države, očigledno je da nekome ipak nijesu odgovarale. Dvadeset dana poslije, dok se umoran vraćao sa terena, službenom vozilu kojim je upravljao otkazale su kočnice. Srećom, kaže inspektor, nije bilo drugih kola na cesti, a on sam bio je dovoljno priseban da izabere pravo mjesto za iskakanje iz automobila. Sve je na kraju završeno sa nekoliko modrica i naprsim rebrima. S anđelima kako je moglo da bude, Stric je bio zadovoljan. Uviđaj nije doprinio rasvjetljavanju slučaja, ali njemu uviđaj nije ni bio potreban da bi shvatio o čemu se radi – bilo je to upozorenje, klasično upozorenje u režiji DB-a, ono koje dopušta meti da se izvuče ukoliko ima i trunku sreće, jer sljedeći pokušaj biće drugačije izveden: cisterna puna goriva koja na raskrsnici otkazuje poslušnost i u eksploziji pretvara u prah putničko vozilo koje se „slučajno“ našlo na drumu, zatim trovanje hranom, ili iznenadni srčani udar sa tragičnim posljedicama, ili nešto slično iz bogatog repertoara naručenih likvidacija...

Inspektor smatra da je preživio zahvaljujući sreći. Svaka dalja priča za njega je čista glupost ili kako se to ljepše kaže: neutemeljena spekulacija. Dobro je pazio da nikome ne pomene mogućnost atentata, a na pitanja svojih kolega o uzroku nezgode, on je slijegao ramenima i smiješio se krajem usana, odlučan da više ne sijeda sam u službeni automobil i da se što je moguće prije vrati natrag u Crnu Goru. Dosta je bilo, pomislio je, u svakom slučaju: od mene više nego što mogu pružiti. Kontaktirao je svoje pretpostavljene i zatražio da mu pronađu zamjenu – za dvije nedjelje bio je doma, vraćen na svoje staro radno mjesto, dakle bez unapređenja i pohvala, no zbog toga se inspektor nije uzrujavao, bio je zadovoljan.

Ali, kao mnogo puta u njegovom životu, zadovoljstvo je trajalo kratko: osjećao je da se nešto mučno događa u svijetu oko njega, ozbiljna politička lomljava krajem osamdesetih prijetila je pokazivanjem svoje njuške, a da on nije bio siguran kako će sve okončati i da li će u tom kotrljajućem zamešateljstvu uspjeti da sačuva samoga sebe. Bilo kako bilo, bar je naučio da ćuti. Zbog toga, moguće je, nije odmah dobio otkaz od novih vlasti, već su ga tiho uklonili nešto kasnije, na malo ljepši način, upućivanjem u penziju. Rješenje kojim ga obavještavaju da više nije aktivni pripadnik snaga bezbjednosti doživio je kao olakšanje. Iako je sve bilo zamišljeno da ga dodatno povrijedi: rješenje mu nijesu uručili njegovi pretpostavljeni već ga je podigao u kancelariji mrzovoljnog arhivara. Potpisao je svaki dokument koji mu je bio ponuđen da potpiše. Nije bilo nikakve zabave niti zakuske, a onih par kolega koje je slučajno sreo u hodniku, okretali su svoje glave pretvarajući se da ga nijesu prepoznali... Međutim, Stric je tada po prvi put za dugo vremena bio srećan. I zbog tog nedefinisanog osjećanja sreće, bilo mu je sasvim svejedno kako se drugi ljudi prema njemu odnose jer ničim ga više nijesu mogli povrijediti.

Polu godine nije radio ništa, uživao je u penzionerskim danima, čitao novine i igrao karte u lokalnom kafiću koji je držao

njegov drug iz djetinjstva. Činilo mu se da je vrijeme života zauvijek stalo, a da je i Bog pogledao na njega čim je učinio da više ne radi u policiji jer ono čime se njegove kolege sada bave može biti nazvano raznim imenima, ali policijskim zanatom – sigurno ne može!

Mnoštvo neriješenih slučajeva, mnoštvo ubistava, krađa i razbojništava svake vrste, na kraju se nekome moralo sručiti na pleća, a kako je policija bila zauzeta nadziranjem političkih protivnika režima, ispostavilo se da su ta pleća njegova! Sve je počelo slučajno, ako slučaj uopšte postoji, često se docnije pitao Stric nastojeći da razumije čudne sudbinske puteve svojega života. U predahu poslije nekoliko odigranih partija, prišao mu je gazda kafića i zamolio ga da odvoji par minuta i razgovora sa jednim čovjekom, poznaje ga lično rekao je gazda, dobar je čovjek a u velikim je problemima i niko mu ne može pomoći ukoliko to ne učini inspektor, za dobra stara vremena, zamolio ga je na kraju njegov drug iz djetinjstva. Stric je prihvatio da razgovara, a poslije razgovora prihvatio je da pomogne čovjeku: nakon dvije sedmice istrage pronašao je u Beogradu njegovu kćer jedinicu i vratio je porodici. Mala je očigledno bila narkoman, ali to nije bio inspektorov problem, njegovo je bilo samo da je pronađe i bezbjedno vrati roditeljima.

Vremenom se pročulo da postoji osoba, pouzdana i ćutljiva koja će za dobar honorar pomoći čovjeku u nevolji. A kako je nevoljnika bivalo sve više tako su poslovne ponude počele da stižu jedna drugu. U početku je pronalazio nestale ljude, vraćao ukradenu robu, ali kako su zahtjevi klijentele postajali sve složeniji bio je prinuđen da otvori agenciju za pružanje usluga iz oblasti bezbjednosti. Zaposlio je nekoliko stabilnih momaka iz lokalnog karate kluba, dodatno ih obučio onome što trebaju znati da bi valjano obavili postavljene zadatke. Međutim, njegov ubjedljivo najbolji poslovni potez bio je ulaganje u elektronsku opremu protiv prisluškivanja i jedan uvrnuti invalidni inženjer elektrotehnike kojemu je pružio uhljebljenje.

Obezbjeđivao je poslovne sastanke uglednih predstavnika nove business elite, a njihova paranoja da su predmet prisluškivanja bila je nepresušni rudnik zlata... Postao je prvi privatni detektiv u Crnoj Gori, ali mu ni na kraj pameti nije bilo da sebi dozvoli pojavljivanje u štampi ili na TV-u, prepuštao je medijsku slavu tipovima koji nemaju pojma o poslu kojim se bave jer on je znao da se privatnom istražitelju fotka smije pojaviti u javnosti tek poslije njegove smrti, a da je najbolja reklama ona koja se saopštava u pola glasa, između ljudi koji su već koristili njegove usluge i onih kojima takve usluge očajnički trebaju.

Trošio je on svoj život u beznačajnim zadovoljstvima naručenih zadataka, bez osvrtanja za sobom i bez suvišnog razmišljanja o budućnosti. Činio je to sve dok jednog dana nije unajmljen da riješi slučaj za koji se ispostavilo da ga niko nije mogao riješiti, slučaj čije će rješavanje Strica koštati niza besanih noći i puno tuge u dnu očiju – pojava serijskog ubice, prvog od svoje vrste u nesretnoj mu domovini bio je izazov kojemu Stric nije mogao odoljeti! No, o tome što će se događati docnije, u vremenu koje se lijeno otvara pred njim, inspektor srećom ništa ne sluti. I dobro je što je tako jer da je slutio što ga to očekuje u bliskoj budućnosti – odmah bi se pretvorio u nakazu. Ovako je ostao samo prizor. I srećan je zbog toga.

Kentaur

127, 128, 129, 130, 131... broji naglas dok podiže tegiće od pola kilograma. Čini to dva puta na dan sve dok ne stigne do broja 150, tek onda je zadovoljan: 75 puta lijevom, isto toliko desnom rukom. Onda prestaje, odlaže ustranu plastične tegiće napunjene pijeskom, uzima peškir i briše znoj sa lica.

Čovjek mora voditi računa o svojim mišićima, govori kao da ubjeđuje nepostojećeg slušaoca kako bi bilo dobro da i on sličnu vježbu usvoji kao vlastiti, svakodnevni ritual. Što me ne ubije, to me ojača! izgovara veselo znamenitu Nietzscheovu misao, rastežući ruke od sebe kao da želi zagrliti sobu i sve stvari koje postoje u njoj. Uvijek se poslije vježbanja osjeća dobro; dok slapovi energije natapaju njegovo umorno meso i oživljavaju ga iznova, izgleda mu kao da i on ustaje iz mrtvih. No, ta iluzija vaskrsenja traje kratko, tek jedan dragocjeni trenutak koji brzo nestaje, ali koji za sobom ostavlja trag obećanja sreće.

Ne, na takve stvari danas nećemo misliti, naređuje sebi glasom koji opominje i prijeti istovremeno. Ovaj dan je kao stvoren za još jednu pobjedu i osvojićemo je Kentaure, toliko dugujemo jedan drugome, zar ne? Na prste jedne ruke se mogu nabrojati ljudi koji su ga čuli kako razgovara sa sobom i kako sebe naziva Kentaurem. Vjerovatno su istog trenutka pomislili, ti ljudi koji su ga čuli, kako je potpuno odlijepio i postao neuračunljiv. Vjerovatno je bilo tako, ali njemu je odavno postalo svejedno što drugi ljudi misle jer u trenucima najdubljeg očaja otkrio je mogućnost spasa, svoje neranjivo drugo ja, ono koje može izdržati svekoliku bijedu položaja u kojemu se neprekidno nalazi i ostati nedodirnuto prljavštinom. To njegovo drugo ja (ili bi možda tačnije bilo reći, jedino koje ima, a da je upotrebljivo!?), sačinjeno je od snova ispunjenih tajnom i od čežnje koja je rođena u dubinama nijemog bola.

Nije uvijek bilo tako, čuje glas koji dopire iz jedne od

sjenovitim odaja svijesti. Naravno da nije, odgovara ljutito, jer ga ta podsjećanja vrijeđaju. Ali Kentaur je rekao da više nećemo misliti na prošlost i mi ne mislimo na tu prokletinju, ne mislimo nikada i ni po koju cijenu, ne mislimo, jednostavno tako kažemo sebi i ne mislimo, nikada, ne mislimo o tome uopšte...

Sjeća se da je još uvijek osjećao mučninu od anestezije kada se osvijestio poslije jedne od bezbroj operacija kojima je bio podvrgnut, sjeća se da mu je bilo nepodnošljivo da diše i drži oči otvorene, ali je ipak smogao snage da upita dežurnog ljekara za svoje roditelje. Još se nalaze na odjeljenju intenzivne njege, ne mogu vam ništa detaljnije reći, ali biće im bolje, odgovorio mu je ljekar. Iako je u njegovom glasu prepoznao laž, nije imao snage da mu to i kaže. Docnije će saznati da su njegovi roditelji poginuli na mjestu nesreće, a da je on ostao slomljene kičme, živ i zauvijek osuđen na invalidska kolica. Nije krivio Boga, niti Sudbinu, nije krivio vozača kamiona koji je zaspao i prešao na suprotnu traku, njihovu, i sažvakao automobil u kojemu su bili otac, majka do njega i on na zadnjem sjedištu, nije krivio ni sebe što je na slavi kod kumova popio par piva više te je otac morao uzeti volan u ruke, kao da bi mu ga otac prepustio i da nije popio tih par piva, ne bi otac sigurno, on nikada nije dopuštao drugome da vozi njegov auto, pogotovo ne sinu...

Nije krivio nikoga, ali je šest mjeseci poslije nesreće svakoga dana želio da se ubije. Smatrao je da nema više šta da očekuje od života i da je najbolje da sve prekrati i pošalje do đavola. Nije se ubio iz samo jednog razloga – bilo ga je strah. Shvatio je da se istovremeno plaši sopstvene smrti, a i života kojim je prinuđen da živi... Tada je upoznao Kentaura i postao on. Virtuelno biće sa četiri noge konja i grudima čovjeka.

Porodičnu kuću prilagodio je potrebama invalida: ugradio je lift, a nekoliko stepenika ispred ulaza je izravnao tako da može kolicima doći do vrata. U kupatilu je ugradio nekoliko olakšavajućih izmjena, a ni kuhinja nije ostala pošteđena

prepravki. Sve je učinio da ponovo živi kao čovjek ili bar najpribližnije čovjeku. Jednom nedjeljno dolazi mu žena koja detaljno sprema kuću, čisti i usisava, a svakih dva dana posjećuje ga fizioterapeut: njegove nepokretne noge zahtijevaju masažu jer je opasnost od mišićne atrofije sasvim realna u životu jednog invalida. I to su jedini ljudi kojima je bilo dozvoljeno da uđu u njegovu kuću. On sam nije izlazio napolje ili je to činio veoma rijetko, sva njegova potraživanja od spoljašnjeg svijeta završio bi advokat, ukoliko je bilo nešto službeno, a svakodnevne nabavke neophodne održavanju domaćinstva obavljao je momak iz komšiluka koji je u predsoblju uzimao novac, zatim odlagao korpu sa namirnicama i uz pristojnu nadoknadu odmah napuštao kuću.

Slobodno vrijeme posvetio je usavršavanju svog obrazovanja iz oblasti informatike: računari su bili i ostali njegova jedina prava ljubav, još od rane pubertetske mladosti. Potisnuo je svoje neizdržive opsesije, a uočljiv nedostatak sposobnosti za komunikaciju i druženje sa drugim ljudima odlučio je da drži pod kontrolom dok ne položi onih dva-tri ispita na ETF-u koji su mu bili preostali do diplome. Ne zbog toga što je u diplomu vjerovao ili što mu je bilo potrebno to parčence papira, jednostavno zbog toga što nije želio da za sobom ostavi nezavršen posao. Kad si već počeo studije, red je i da ih privedeš kraju, rekao je Kentaur jednog jutra. Ili je preciznije kazati: podsjetio ga je na činjenicu da ozbiljan čovjek završava preuzete obaveze, bez obzira na sve otežavajuće okolnosti.

Izvjeseo vrijeme je uživao u stečenoj slobodi građanina sa diplomom, ali je ubrzo osjetio kako mu postaje dosadno. Više ga nijesu mogli razonoditi ni budalasti kompjuterski programi koje je smišljao ni blesavo hrabri crackerski upadi u glavne računare vodećih evropskih kompanija koje se bave tehnologijom za odbranu od elektronskog desanta. Probijao se lako kroz bedeme od vatre koji su štitili najosjetljivije memorijske dijelove računara, vješto je zaobilazio klopke smišljene da upozore osoblje

obezbjeđenja na neovlašćen upad kao i logove koji bi ukazali na uljeza dok se nelegalno infiltrira i stvara kanale za prolaz... Međutim, vremenom je sve to postalo samo jednolična rutina bez ikakvog ushićenja u sebi. Zbog toga su njegovi zločini postali sve učestaliji, grublji i bezobrazniji: osvajao je glavne računare na aerodromima po svijetu i pravio kaos, ništa opasno, ali dovoljno da ih o jadu zabavi. Jednom je u Citibank ekspoziture New Yorka, onako od zajebancije, premještao velike svote novca sa računa na račun, bez ličnog interesa, naravno, a na berzi u Londonu proglasio je bankrot nekoliko značajnih firmi i izazvao paniku među brokerima, istina kratkotrajnu, ali sa posljedicama koje su bile više nego upozoravajuće...

Stručnjaci za bezbjednost napadnutih kompanija udarali su ga najjačim oružjem kojim u tom trenutku raspoložu, ali on je zasljepljućom brzinom razbijao njihove šifre, pogađao lozinke i napore svojih protivnika pretvarao u glupost... Činio je to iz samo jednog razloga: da u sukobu sa najboljima u poslu provjeri svoje modifikacije Black Office hidra-programa za preuzimanje kontrole nad napadnutim kompjuterom. Taj je program dobio na poklon kao znak punopravnog članstva u crackerskom kultu Mrtve Vrane (The Cult of the Dead Crow, skraćeno cDc). Pomoću njega je Kentaur mogao da upravlja napadnutim kompjuterom potpunije od osobe čiji je to kompjuter bio: mogao je bez ikakvog problema da unosi nove, dotad nepostojeće podatke u računar ili krade one koji se već nalaze u njemu, bez obzira na stepen zaštite, mogao je da pokupi istoriju internet pretraživanja žrtve koja sadrži njegovo online ponašanje u proteklih nekoliko godina, da identifikuje svaki link koji je ikada kliknut, svaku sliku koja je pogledana na osnovu čega docnije izgrađuje jasnu predstavu o žrtvi, što je neophodno ukoliko u budućnosti namjerava njen kompjuter da iskoristi za planirani crackerski proboj, jednostavno, za nepunih deset minuta Kentaur je bio u stanju da počisti sve sa žrtvinog hard diska: adresar, poslovna i finansijska dokumenta, ali i druge osjetljive i privatne

podatke: broj socijalnog osiguranja na primjer, ukoliko je žrtva bila dovoljno glupa da ga zabilježi negdje u kompjuteru. Program Black Office, sa izvjesnim modifikacijama, omogućava napadaču da za sobom ne ostavi niti jedan upotrebljivi trag koji bi docnije uputio na njega, on garantuje potpunu zaštitu identiteta. Svaki računar ostavlja za sobom online trag koji je moguće slijediti, međutim osnovna vrijednost Kentaurvog programa bila je u tome što sakuplja identitete nasumično odba-
ranih kompjutera koji se tog trenutka nalaze na netu, i lažno ih prikazuje kao glavne uzročnike problema. Mada je to nepošteno prema vlasnicima kompjutera, jer oni kasnije snose odgovornost za zločin koji nijesu skrivili – ali, kada već neko mora da najebe, a u ovom poslu neko uvijek mora – onda je bitno da to ne bude on! Uživao je da prati kako do bijesa i ludila dovodi svoje žrtve, da nadzire njihove pokušaje da otkriju ko stoji iza napada, motrio je kako slijede onih nekoliko lažnih tragova koje je namjerno ostavio za sobom dok na kraju ne okončaju u još većoj nevolji od one u kojoj su bili na početku, jer se na svakoj od otkrivenih adresa nalazi mala programska bomba koja razara i potjeru i domaćina. „Svi tragovi na kraju vode u jamu s vukovima“, govorio je Kentaur utješno.

Zbog suptilno prikrivenog izazova u nekoliko rečenica oglasa objavljenog u dnevnoj štampi, prijavio se da razgovara o mogućem poslu sa predstavnikom agencije za pružanje usluga iz domena bezbjednosti koja je tražila stručnjaka za kompjutere. Određenog dana odguraio se kolicima do adrese koja je bila navedena u oglasu, prijavio se djevojci koja je bila zadužena za prijem kandidata i sačekao da dođe na red za razgovor sa poslodavcem. Kada je djevojka pročitala njegovo ime, opre-
zno je ušao u prostoriju, zaustavio kolica dva metra od stola za kojim su sjedjeli neki ljudi i nešto nerazumljivo međusobno razgovarali. Poslije par minuta, jedan od njih mu je uputio ljubazno izvinjenje što je čekao da bi odmah, i ne sačekavši da im odgovori, počeli da mu postavljaju pitanja o svemu što ih je

zanimalo, aanimalo ih je sve u rasponu od struke do odgovora na pitanje o smislu života.

Nekoliko puta je uspio da ih zbuni svojim odgovorima, a nekoliko puta ih je nasmijao ciničnom opaskom na svoj račun: na pitanje kako je uspio da u roku diplomira ETF kada se zna da je prosječna dužina studija skoro deset godina odgovorio je samoironično kako se nije bavio trčanjem. Šta očekujete od ovog posla, upitao ga je sjedokosi čovjek koji je sve do tada pažljivo slušao razgovore o struci. Novac, uzvratio je Kentaur, po mogućstvu u ogromnim količinama. Svi su se slatko nasmijali, a najslade čovjek koji je postavio pitanje. Zadali su mu da riješi nekoliko računarskih problema i on je to završio kao od šale. Na koliko kompjuterskih jezika pišete, pitali su ga. Za trenutak je bio u iskušenju da odgovori: na koliko god vam treba, ali se ipak na vrijeme uzdržao. Da razmislim na tren, uzvratio je: Python, Java, C, C++, Perl, Lisp, Unix... To su omiljeni hackerski jezici, zar ne, upitao ga je kao naivno jedan od tipova za stolom. Kentaur je slegnuo ramenima, o tome ništa ne znam, rekao je, meni služe za pisanje programa. Potom su izvjesno vrijeme svi ćutali, kao da se plaše da izgovore misli koje su im navirale u svijest. Ostavite nam svoju adresu, presudio je sjedokosi na kraju, obavijestićemo vas o rezultatima konkursa.

Iako nije vjerovao da će ga obavijestiti, ipak su to uradili. Dva dana kasnije sjedokosi čovjek – za kojega se ispostavilo da je poslodavac – došao je kod njega doma. „Vodim malu, ali veoma uspješnu firmu“, rekao je da bi mu potom u razgovoru koji je trajao skoro tri sata detaljno objasnio kakva ga vrsta posla očekuje na budućem radnom mjestu: konstruisanje različitih kompjuterskih modela za isprobavanje uspješnosti određenog plana, analiza obavještajnih podataka, ometanje uređaja za prislušivanje kao i njihovo postavljanje i nadzor nad njima ukoliko se ukaže potreba... Dogovorili su visinu plate i Kentaur je počeo da radi u detektivskoj agenciji, tačnije, u „Informatičkom odjelu“ na mjestu „Direktora analitike i virtuelnih operacija“ kako se često

šalio na svoj račun, jer „Odjel“ je bila soba nekih dvadesetak kvadratnih metara, pretrpana mašinerijom i uređajima za koje niko osim njega nije znao čemu služe, a „Direktor“ je ujedno bio i jedini službenik.

Istina, bilo mu je neophodno izvjesno vrijeme da se uputi u nijanse posla koji radi, da upotpuni svoje znanje iz oblasti koje ga ranije nijesu toliko interesovale, a koje su sada postale nezaobilazni dio njegove svakodnevnice. Međutim, to je shvatio kao vrstu intelektualnog izazova i jednostavno učinio sve da mu odgovori na najbolji način. Gazda je bio zadovoljan, on sam takođe, a ni novac koji je dobijao mjesečno nije bio za potcjenjivanje. Njegov odnos sa gazdom bio je sasvim korektan, iako uvijek u poslovnim granicama. Te dvije macho-olupine prijatelji će postati docnije – kao što im i priliči, tokom zajedničkog lova na zvijer! Zar je moguće, postavljao je docnije Kentaur sebi pitanje, zar je moguće da takva zvijer među nama hoda i da niko, ali baš niko, nema želju da ga uhvati i strpa u kavez!? Međutim, u svijetu koji masovnim zločincima dopušta da oblikuju njegovu stvarnost, jedan serijski ubica je mogao sasvim neometano da postoji. I da radi, bez uznemiravanja!

Ono što od Kentaura egzistira u stvarnosti koju je moguće empirijski verifikovati – čisti je prizor! Ono što pak egzistira virtuelno, moguće je imenovati – nakaza! Ali, ko će načiniti valjanu razliku!? Taj neka se prvi baci kamenom!

Profiler

Poslije završenih studija psihologije u Beogradu, po povratku u domovinu izvjesno vrijeme je radila u socijalnoj službi, ali je veoma brzo promijenila posao: njene kvalifikacije, kao i odlično vladanje engleskim jezikom, omogućile su joj da pronađe mjesto u predstavništvu organizacije Save the Children. Najzad, neko je i tu morao nešto da radi, nijesu baš svi mogli biti zaduženi za smicanje novca od donatora iz inostranstva.

Da li zbog mladosti i neiskustva, ili zbog shvatanja da njen posao zaista ima nekoga smisla, tek ona je nesebično pružala pomoć djeci sa traumama od rata ili djeci žrtvama nasilja u porodici između kojih nikakve razlike nije bilo: jer nasilje u porodici nije nimalo blaže od onoga koje ljudima donosi rat. Uvjerila se već nebrojeno puta u istinitost te tvrdnje.

Izvjesno vrijeme bila je zatečena onim što vidi na svom radnom mjestu: zlostavljana djeca ugaslih pogleda, nevoljena, obezvrijeđena, djeca koja ćute i strahuju, ona koja su prinuđena da trpe teror, djeca sa tragovima dubokih ugriza na tijelu, opeklinama, djeca sa mjestima na glavi sa kojih je iz korijena iščupana kosa, sa prelomima, modricama neobjašnjivog porijekla, djeca koja misle da je mučenje koje svakodnevo doživljavaju najprirodnija stvar na svijetu, djeca koja opravdavaju postupke svojih mučitelja, a za sve što im se događa okrivljuju sebe i svoju neposlušnost, jer po njihovom mišljenju roditelji ih vole i brinu o njima... Tako ćerka koju je majka za svaku sitnicu kažnjavala polivanjem vreloom vodom po leđima još uvijek voli svoju majku, kao i sinčić od sedam godina čije je stopalo čekićem zdruzgao otac u trenutku ljutnje, da bi kasniji ljekarski pregled utvrdio kako je tih trenutaka ljutnje u njihovoj zajedničkoj prošlosti bilo neizdrživo mnogo...

Svašta je vidjela, ali se zbog toga nije navikla na patnju. Uvijek je iznova zaprepasti količina bola koji djeci nanose njihovi

najbliži, iznova je prenerazi maštovitost kojom roditelji muče svoje dijete zbog čega ponekad obeshrabreno pomisli kako je sve ono što čini da bi toj djeci pomogla u stvari blijedo i nedostatno naspram patnje koja im je već nanijeta. Ponekad, zbog svega čemu je prinuđena da svjedoči, osjeti neku mutnu i tešku malaksalost u mišićima, učini joj se tada kako ovaj svijet ne bi ni trebao da postoji i da bi najbolje za sve ljude bilo da nikada nije ni nastao. U tih nekoliko sati mučnog preispitivanja, ona nepovratno izgubi djelić svoje duše tačnije, zamijeni ga za mogućnost da nastavi dalje. Djelić po djelić, smije se sama sebi. Na kraju će ostati bez duše, a da neće ni znati što joj se dogodilo. Tako se inače to i zbiva, iznenada i bespovratno, kaže sebi kroz osmijeh upozorenja.

Čovjek se ne može naviknuti na patnju, smatra. Ukoliko je čovjek, naravno. Zapravo, tek činjenica da se ne može naviknuti na patnju i tvori ga čovjekom. Jer navika je najočitiji nedostatak saosjećanja, onaj trenutak potpune ravnodušnosti prema bolu koji osjeća drugo ljudsko biće, ono zadovoljstvo što se užas ne događa nama već strancu. Apsolutna sebičnost – u stvari je temeljna pretpostavka svakoga zla. Uslov njegovog postojanja. A zlo fascinira, iako u njemu nema nikakve veličine. U svojim maštarijama – kako je nazivala vlastita razmišljanja o dometima i prirodi zla – ona pokušava da odgonetne razloge koji jedno ljudsko biće nagone da povrjeđuje čovjeka do sebe, po jezivom pravilu čovjeka koji se ne može odbraniti, a sa kojim često dijeli i zajednički dom... Nasilje u porodici, nasilje emocionalno, seksualno, svakovrsno ponižavanje *ad infinitum* koje se u najboljem slučaju okončava bjekstvom žrtve ili smrću mučitelja... Ne, ona nema odgovora. Zadovoljenje patoloških želja je nedostatan odgovor, to je samo administrativna odrednica, obični sklop riječi koji se upisuje na potrebno mjesto u medicinskom kartonu ili u kakvoj analizi za potrebe seminara, ali ta odrednica ne zahvata suštinu već ostaje da lebdi na površini užasa.

Kada osjeti intelektualnu nemoć pred dubinom tame sa kojom se srijeće svakodnevno, kada se nedvosmisleno ubijedi da nikada, ali baš nikada neće biti u stanju da shvati ontološke dimenzije zla, tada pomisli kako joj nedostaje obrazovanja. Dječja psihologija koju je specijalizirala nije dovoljna, pomisli da bi možda filozofija ili teologija bile adekvatnije nauke za potrebe primijenjene demonologije. Izvjesno vrijeme je pokušavala da nadogradi svoje obrazovanje iz tih oblasti, ali poslije jednog razgovora sa prijateljem iz djetinjstva koji je diplomirao filozofiju, odustala je. „Plašim se da tu ne pomažu komplikovane teorije, nema tu mjesta mudrovanju“, presudio je oštro. „Čovjek je životinja i to je sve.“ Na njenu primjedbu kako ni životinje ne čine to što čovjek radi, prijatelj se oporo nasmiješio i dopunio svoju tvrdnju: „Izvinjavam se, čovjek je stvaralačka životinja. Jedini sisar koji pristupajući zlu ispoljava kreativnost neslućenih razmjera.“

Ispričala mu je priču o devetogodišnjoj djevojčici koju je seksualno zlostavljao otac. Misli da nikada neće zaboraviti kako je ta djevojčica izgledala kada je sa majkom ušla u njenu kancelariju, scena dostojna platna flamanskih majstora: mutna svjetlost koja se mučno probija kroz staklo prozora iznenada obasjava njeno lice i ruke kojima drži mače, izgrebano i prljavo...

Baba je prva uočila da se nešto čudno zbiva između njenog sina i unuke. U početku nije mogla da prihvati ono što je vidjela kada je tiho odškrinula vrata spavaće sobe: kako njen sin svlači svoje dijete, dodiruje po stidnim djelovima tijela i nagovara je umilnim glasom da i ona njega dodiruje prstićima. Poslije trenutka grozne zaleđenosti koji je trajao cijelu vječnost kako joj se poslije svega čini, baba je shvatila da se nalazi u položaju da bira: ili će se praviti da ništa nije vidjela i tako uništiti unuku ili će sve prijaviti snahi, pa neka njen bolesni sin ide do Đavola. Baba je bila dovoljno hrabra da izabere. Ispričala je sve što je vidjela i nastao je kaos po kući: otac je počeo da viče i razbija namještaj, majka je plakala, a djevojčica

je sklupčana na trosjedu grčevito privijala mače na grudi. Tako su je i doveli sutra, sa mačetom u naručju.

Gospode, koliko mi je napora bilo potrebno dok je nijesam ubijedila da mi preda to mače, koliko pažljivo odabranih riječi i suptilnog podešavanja glasa kojim ću te riječi izgovoriti, samo da bi mi predala to mače. Odmah sam pretpostavila o čemu je riječ, otac je vjerovatno ucjenjivao svoju kćer mačetom, znala sam još od ranije kako to ide: ovo je naša tajna, govorio je svom djetetu, ako je odaš majci ili babi – povrijediću ti mačence... Kada je stvar napokon otvorena, djevojčica je bila uplašena da će otac ostvariti svoju prijetnju zbog čega je svo vrijeme porodičnog bijesa čvrsto stiskala mače pri sebi. Dva dana sam je molila i ubjeđivala da mi preda to proketo mače i jedva sam na kraju u tome uspjela. Da bih na kraju shvatila kako je to moj vjerovatno najznačajniji uspjeh u ovom poslu.

„Nije mi jasno zbog čega si toliko insistirala da ti preda mače“, upitao je prijatelj zamišljeno. „U njega je investirala svu preostalu ljudskost, sve ono što je smatrala dovoljno vrijednim da bi je održalo u životu, onaj djelić duše koji joj omogućava da izdrži jad svog položaja. Jer djeca sve osjećaju, ako već ne razumiju ono što im se događa... Baš mi nije jasno zbog čega si to uradila“, rekao je prijatelj zburnjeno. Nije mu odmah odgovorila, posmatrala je izvjesno vrijeme kako se na njegovom licu smjenjuju grimase čuđenja i opreza, gađenja i bola. Djevojčica je u naručju držala uginulo mače, rekla je naposljetku. Onog trenutka kada je ušla u svoju kancelariju osjetila sam da s mačetom nešto nije u redu, da je izlomljenog tijela u potpuno neprirodnom položaju, a onda sam u trenu jezivog saznanja shvatila da je mrtvo. Djevojčica je pred strahom od očeve odmazde nenamjerno udavila svog ljubimca. Zbog ljubavi. I držala ga je mrtvog u naručju dva dana, takođe zbog ljubavi. I to je to, i to je jebeno to: kada god pomislim na užas koji me srijeće u životu, dozovem u sjećanje infernalnu sliku mrtvog, ukočenog mačeta, prljavog krzna i zgužvane

njuške, koje djevojčica čvrsto drži u naručju... I tog trenutka moj svijet prestaje da postoji. Urušava se u sebe i nestaje.

„Šta ti u stvari očekuješ od mene?“ , ljutito je upitao prijatelj. „Kakvu vrstu pomoći? Odgovor na koje pitanje? Rješenje kojeg problema? Šta, kojega vruga očekuješ!“ Da mi protumačiš neke podatke, odgovorila je tiho. U 90% slučajeva nasilje nad djecom nikada ne izađe na vidjelo, a u 40% slučajeva nasilje je toliko intenziteta da ostavlja neizbrisive posljedice, od toga je 27%...

„Prekini s tim glupostima“, naredio je grubo njen prijatelj. „Procenti nikada ne saopštavaju stvarnu sliku o razmjerama zla. Naprotiv, smatram da je svaka upotreba procenata samo budalasta racionalizacija tame. Sjećaš li se draga kako je počeo ovaj posljednji rat, ovaj za koji svi veselo tvrde da je uspješno završen? Prebrojavanjem zaklanih! Koliko je u Jase- novcu zvjerski umoreno ljudi: 700.000 ili 25.000, a od toga procentualno: koliko Srba, Jevreja, Roma i Hrvata... Kao da je to bitno, kao da jedan zaklani čovjek nije sasvim dovoljan za zločin? Tako će uskoro i Srebrenicu racionalizovati, Štrpce, Bljesak, Loru i Oluju... Shvataš li u čemu je podvala? U knji- govodstvu! Jer zlo se time ne bavi. Ono poštuje neponovlji- vost ljudske egzistencije jer u toj sferi realizuje svoje demo- nske nadležnosti. Zločinac možda ne poštuje žrtvu, ali zlo to svakako čini. Nije za utjehu, ali je tačno.“

Njen prijatelj je tada ućutao zabavljen o svojem jadu, protrljao je prstima sljepočnice i čelo, duboko je uzdahnuo jednom pa još jednom, da bi potom zapalio cigaretu gladno udahnuvši smrdljivi dim „Lovćena“. Poslije izvjesnog vre- mena, prijatelj je pogledao kao da se čudi njenom postojanju i rekao: „Ako misliš da sam promašio temu i da tvoja djevojčica sa mačetom nema nikakve veze sa onim o čemu sam upravo govorio, grdno se varaš.“

Iako se nikada više nije usudila da sa njim razgovara o zlu, ona smatra da je te večeri ipak razriješila niz sopstvenih

nedoumica. Ako ništa drugo, bar joj više ni na kraj pameti nije bilo da za uzrocima zla traga u tamnim oblastima demonologije. Jer zla tamo nema. U to je poslije svega, više nego sigurna.

Možda zbog toga, kada pomisli na jade svojega života više u sjećanje ne doziva sliku mrtvog mačeta u naručju već jedan melodramatski trenutak obasjanja nastao nešto docnije, kada prvi put poslije nekoliko mjeseci intenzivnih razgovora napušta kancelariju i izlazi u šetnju sa djevojčicom. Trenutak u kojemu djevojčica posmatra svijet i kao prvi put divi se bojama koje ranije prosto nije imala priliku da primijeti.

Profiler je prizor, ali unatoč tome što svakodnevno njena duša menstruira i nepovratno gubi po djelić sebe, ona nikada neće postati nakaza.

Pater familias

Već izvjesno vrijeme osjećam kako nam se životi pretvaraju u trivijalitet, kaže muž iznenada. Ne znam zbog čega je tako, ali kao da živimo petparačku priču u kojoj čak nijesmo ni glavni likovi... Ranije sam očekivao da ću imati više uticaja na sopstveni život, da mi neće ovako izmicati kroz prste... Ne znam...

Ali njegova žena zna odgovor, dobro poznaje simptome malodušnosti, kao i njihov uzrok: „Jesi li podigao platu?“, pita ga tiho. On potvrdno klima glavom. Jesam, kaže, cio iznos. I pokazuje na četiri poluzgužvane novčanice koje bez sjaja leže bačene na stolu. A ti, pita je muž, jesi li stigla do banke? Da, potvrđuje žena, koleginica me je prebacila kolima.

Smiju se jedno drugom. Žena uzima novac sa stola, zatim iz tašne vadi svoju platu i sve to zbira na jednu gomilu. Radosni su. Bar za jedan tren osjećaju se kao ljudi. Odvajaju koliko je potrebno da plate račune: struja, voda, telefon, dva vaučera za mobilne po 10 eura, djetetu za vrtić, cigarete mužu (4 šteke plavoga ronhilla), sati za internet, kablovska – to je prvo što im pada na pamet, jer pošto malo razmisle, kada oduševljenje iščili, shvatiće da im glavni troškovi tek predstoje: djetetu nešto robice za jesen, ženi nove farmerice i košulja, a mužu patike... Računaju dalje: kilogram mesa pretvaraju u četiri ručka, junetina, mljeveno, piletina, suva rebra i koljenice za pasulj, jednom nedjeljno spremaju ribu (sitne kokote od tri eura po kilogramu, ponekad nabave krapa pa skuvaju i čorbu), voće, povrće (ali, ne pretjeruju u tome), kolače ne prave, torte nipošto, piju sokove (tačnije, to čini samo njihovo dijete, oni se ne usuđuju), luk, krtola, ulje, kosti za supu, dvije-tri sardine u konzervi...

Ne znaju koliko troše mjesečno na hranu, ali imaju osjećaj da samo to kupuju. Već dugo ne izlaze nigdje, njihov društveni život je na nuli, ne posjećuju prijatelje, nijesu srećni ni kada

im neko dođe u kuću: rakija i kafa ili sok na razblaživanje, to je sve što imaju da ponude gostima, nešto preko toga – na žalost, rijetko! Ali nijesu tužni zbog toga. Navikli su.

„Dobro je da ne plaćamo za stan“, kaže muž. Žena klima glavom. Dobro je. Taj izdatak već ne bi izdržali. „Samo da ovog mjeseca ne crkne nešto od bijele tehnike“, zabrinuto muž vrti glavom. Prošlog mjeseca popravljali su mašinu za rublje, krpili su prokleti bubanj i majstor ih je odrao do krvi. Pozajmili su novac za opravku. „I automobil“, kaže muž. „Samo da izdrži!“, naglašava. „Samo zdravlja“, presuđuje žena i dodaje: „Biće svega.“ Sada je već na muža red da klimne glavom i da se saglasi. Samo zdravlja jer bolest je luksuz koji njihova porodica sebi ne može dopustiti. „Jebi ga“, psuje muž autoironično: „Sirotinja se ne smije ni razboljeti kad hoće već samo kad joj to finansijska situacija dopusti.“ Smiju se. Još nije vrijeme bolesti i umiranju, još uvijek su mladi. Bar oni tako misle da mladi niti umiru niti se razbolijevaju i zbog toga ne primjećuju koliko su od svoje mladosti već potrošili. Ali nijesu tužni, jednostavno ne misle o tome.

Te večeri izađu u poslastičarnicu: muž popije espresso bez cukra i mineralnu vodu, žena cappuccino, a dijete pojede dva parčenceta torte... Srećni su. Nasmijani. Liče na ljude. Bar za tren izgledaju upravo onako kao što su nekada zamišljali da će izgledati: zadovoljni sobom i bezbrižni. Izvjesno vrijeme oboje osjećaju isto: neko čudno i neuhvatljivo nadahnuće koje njihovim životima daruje smisao i opravdanje. Posmatraju svoje dijete koje im se smije umazano filom torte oko usana. Uzvraćaju mu osmijeh. „Bože“, uzdiše žena, „koliko je čovjeku malo potrebno da bi bio srećan.“ A i to malo mu je po pravilu nedostižno, htio je reći muž, no na vrijeme se uzdržao od komentara; nije htio kvariti trenutak ushićenja svojoj ženi. On je voli. A sačuvati drugome čovjeku iluziju sreće možda je najbolja definicija ljubavi ili bar jedna od mnoštva najboljih.

Ne želi o tome da razmišlja, bar ne sada.

Unutrašnjim objektivom zahvata cjelinu prizora ispred sebe i klikom zamišljene blende zauvijek zadržava tu sliku u sjećanju: njegova žena polusklopljenih kapaka, malo podignute brade i lica koje je obasjano mutnim zrakama neonske svjetlosti... zadovoljna, skoro usnula... njihovo dijete, širom otvorenih očiju posmatra svijet oko sebe dok prstićima hvata komadiće torte i halapljivo ih trpa u usta... vidi i sebe kako ustima prinosi šoljicu kafe... i za tren, taj najkraći od svih trenutaka koji postoje u njegovom životu, on udiše vazduh, duboko... i osjeća da je sve na svom mjestu, postavljeno baš kako treba da bude.

Prije nego što te večeri dođu doma, svratiće u prodavnicu na uglu i kupiti bocu piva, Q-pack od litru i po. Dijete će zaspati brzo, a njih dvoje će popiti po koju čašu. Poslije izvjesnog vremena, onako opijeni vodiće ljubav. Iako to vjerovatno neće biti najbolji seks njihovog života, oni ne obraćaju pažnju. Dan koji ostavljaju za sobom nije bio prazan, uspjeli su da ga otrgnu od ništavila, a to se, najzad, jedino i broji u ljudska dostignuća. Sve ostalo je prevara i laž.

Pater familias i njegova žena su prizori. Ničim se posebno ne izdvajaju od mnoštva sličnih pojava koje bauljaju tranzicionim Disneylandom. Oni se, istina, još uvijek sjećaju svoje izgubljene duše, ali kao svako sjećanje, i to njihovo se na kraju ispostavlja kao beskorisno, neupotrebljivo... U trenutku skoro mističnog nadahnuća, čini im se da iznad glave njihovog djeteta primjećuju svjetlucavi oreol načinjen od obećanja sreće. Mutnog obećanja sreće koje postoji na početku života svakog čovjeka, ali koje, na žalost, po pravilu ostaje neispunjeno.

Lupež, u depresiji

Doktore, vjerujte mi nema potrebe da me propitujete o djetinjstvu i količini roditeljske ljubavi. To je najljepše vrijeme mogega života, nepovratna idila u kojoj ne postoji ni trunka tame i najviše od svega volio bih da je to vrijeme moguće oživjeti. Te divne slike iz prošlosti, onu toplinu porodičnog sklada, davno izgubljenju... Ali na žalost, to je nemoguće vaskrsnuti, to je zauvijek ugašeno u nataloženom blatu prošlosti.

Ne, nijesam zbog toga tužan. Znam ja dobro da je vrijeme ljudskog života neponovljivo i da je znak bolesti svako nastojanje da se ono povрати u život. Nešto drugo me muči i proganja – jedno gnjecavo i masno osjećanje besmisla uzrok je moje nesаницe. O tome bih volio da razgovaram sa vama. Da, jasno mi je. Morate prethodno odbaciti sve uzroke na koje obično sumnjate. U redu je, potpuno vas razumijem. I pristajem na sve što od mene budete zahtijevali.

Dakle, o porodici. Šta vas najviše interesuje, od čega da počnem? Svejedno vam je?! Ha, onda je u redu, samo da razmislim malo što je to u momemu životu dovoljno vrijedno da ga nazovem početkom, jer od početka valja početi svaku priču, zar ne?

Molim? Početak je ono najupečatljivije čega se čovjek sjeća iz svoje prošlosti. Hmmm, da, možda ste u pravu, početak je ono što čovjek nikada neće zaboraviti. Ali u mom slučaju to nijesu događaji, samo slike, nepovezani djelići ispunjeni osjećanjima. Naravno, veoma prijatnim. Zvučite kao da sam vas iznenadio, ili razočarao? Nema potrebe da budete razočarani. Baš nikakve.

Sjećam se recimo, doručka. Zapravo, sjećam se samoga sebe za vrijeme doručka, pred očima mi je vlastiti lik dok sjedim za stolom sa sestrom, a ispred nas je na metalnom tanjiru nekoliko feta hljeba, tegla marmelade i po šolja čaja. Iako nas je majka umila na kamenici ispred kuće i obrazi nam bride

od hladne vode, sestra i ja smo još uvijek sanjivi, ali i srećni što je vrijeme spavanja okončano i što je pred nama cio dan za igru... Odnokud se u moje nozdrve uvlači pramen duvanskog dima i nagoni me da okrenem glavu prema ocu koji sjedi sa strane i puši škiju, gaseći svaki udisaj dima gutljajem kafe – to je bio njegov jedini doručak, ne sjećam se da sam ga ikada vidio da je ujutro stavio zalogaj u usta, samo ćikara kafe i duvan... Kada se naši pogledi ukrste, nasmiješi mi se i vrhom brade pokaže na hranu ispred mene, time mi daje znak da moram pojesti sve ukoliko ne želim da se majka naljuti. Taj nijemi dogovor je samo naša tajna, a bliskost koja u tom trenutku postoji između nas dvojice i danas mi izmamљуje osmijeh. Sjetan dakako, ali ipak osmijeh bremenit srećom.

Da, volio sam ga. I nju naravno, majka mi je. Doktore pobogu, otkud vam ta ideja: nijesam je volio manje od oca, samo drugačijom ljubavlju. U tome je razlika. Ne, nije mi problem da objasnim. Nema tu ništa komplikovano. Zašto bi bilo? Majka je ikona, a ona se poštuje i predmet je našega divljenja, sa ikonom se niko ne zajejava, zar ne? Otac nije bio takav, ništa crkveno i anđeoski čisto nije bilo u njemu, obični probisvijet koji je šeretski prihvatao svako moje protivljenje. Imao je smisla za humor, u prvom redu na svoj račun. A to je rijetka vrlina, zbog koje će, nadam se, i u paklu biti blagoslovljen.

Dakle, sažeto koliko je moguće: moja ljubav prema majci proizilazila je iz poštovanja, a poštovanje prema ocu iz ljubavi koju sam neprekidno osjećao prema njemu. U suštini ih nijesam razlikovao. Bio sam srećno dijete jer nijesam tražio nemoguće. Za razliku o svoje sestre koja u životu ničim nije bila zadovoljna potpuno. No, to je već priča koju ne namjeravam otvarati. Cijenu svojega izbora sama je platila. A to ću uvijek poštovati.

Moguće je da ste u pravu, doktore. Ne sporim. Najzad, od oca sam naučio osnove zanata: kako se krade, kada i od koga, na kom mjestu u kući ugledni Crnogorci najčešće čuvaju dragocjenosti: kakvi ljudi, kakvu vrstu blaga vole najviše od svega,

kako se valja raspitivati po selu ko je skoro zaimao kakvoga imetka, u čemu je razlika između povratnika iz Amerike koji kupuje livade uz porodično imanje i proširuje ga u odnosu na seoskog zelenaša koji nikada nije napustio rodno mjesto, čiji novčani uspjesi nijesu grandiozni, ali jesu ujednačeni, najzad kako valja procijeniti najbolji čas za krađu, kod kojega se bravara može napraviti najbolji kalauz, kako najuspješnije sakriti tragove, kako obezbijediti svjedoke od časti koji će svojom riječju potvrditi da je lupež u vremenu pljačke bio kod njih doma za trpezom... Nauka je to, moj doktore, skup saznanja koja se mukotrpno stiču kroz iskustvo, ne samo pojedinca već svih članova porodice i brižljivo se prenosi s koljena na koljeno.

Naravno da o tome govorim otvoreno i bez stida. A zašto bih se kojega vraga stidio? Doktore, doktore, samo jedan trenutak, molim vas, očigledno se nijesmo razumjeli. Moja porodica je tradicionalno lupeška. Bio je to moj otac, ded, prađed, a to sam i ja. Postoji anegdota o jednom mom pretku kojega je krajem XIX vijeka pomenuo knjaz Nikola. Ako je vjerovati porodičnom predanju, moj prađed je po nalogu crnogorskog Dvora ukrao izvjesna dokumenta jednom austrijskom špijunu. Obavljeno je to u Zadru, daleko od Crne Gore i bez ikakvih tragova, diskretno i majstorski. Iako sadržaj dokumenata nije poznat – najzad, moj prađed je bio lojalni podanik Knjaževine i profesionalac kojemu ni na kraj pameti nije bilo da zaviruje u njih! No, sudimo li na osnovu docnije Knjaževe zahvalnosti opravdano je pretpostaviti da je sadržaj tih dokumenata bio politički kompromitujući za Dvor. Među biranijem glavarima u Odžakliji crnogorski vladar je često poslije tog događaja sa sjetom ukazivao na rodoljublje i lupeške vrline mojega prađeda. Vrline kojima smo – to valjda ne moram posebno naglašavati – porodično ostali vjerni, bez obzira na smjene vlasti i društvenih uređenja. Noblesse oblige, doktore! Plemstvo obavezuje. Lako je današnjim lopovima, njih ništa ne obavezuje, najmanje od svega čast porodičnog imena i poštovanje majstorskog pisma.

E, tugo moja. Danas je svako lopov. Zbog toga smo ovdje gdje smo, ja vi jemac!

Ne razumijem, šta o čemu mislim? A to..., po noći kad ne mogu da zaspim. O čemu razmišljam? Ma svašta mi pada na pamet, nema tu reda. Najviše strepim za budućnost svoje djece... Jeste bogami, od toga me najviše strah. Ne valja za našu profesiju kad se ne zna ko krade, a ko čuva. To je istina koju zaludu pokušavam objasniti sinovima, ali ne vjeruju mi. Moje istine za njih već odavno nemaju nikakve vrijednosti izuzev dobrog povoda za sprdnju i smijeh. Ništa od onoga što im govorim ne žele da saslušaju do kraja. „Brže malo tata“, kažu mi zabrinutim tonom, a u stvari jedva prikrivaju ljutnju što im oduzimam dragocjeno vrijeme. „Usporen si mnogo, dok te saslušamo do kraja, prođe dan“, brecaju na mene. Nijesam ja usporen, no ste vi nestrpljivi, odgovaram prezrivo. A u pravu su, jer osjećam već izvjesno vrijeme kako ne upravljam svojim mislima sa nekadašnjom sigurnošću, ako malčice zanesem u rukavac priče, ako podlegnem izazovu nekog potpuno nebitnog detalja, odmah smetnem s uma ono glavno što sam namjeravao da kažem i ne mogu da se sjetim, pa iznenada začutim u pola rečenice, postidjen zbog vlastite nemoći. A taj prizor je mučan, u prvom redu za mene, zatim i za posmatrača, pogotovo za one koji me poznaju od ranije, iz vremena kada nijesam bio baš ovoliko jadan. Ako je to vrijeme veličine ikada postojalo, jer sada mi izgleda da sam oduvijek bio upravo ovakav... Tja, starost je prokleta na bezbroj načina i ne zna se koji je gori od kojega. Ali ja toj priči nijesam kapac, žao mi je.

Ma, svjestan sam ja toga doktore! Znam ja da svako vrijeme donosi vlastite vrijednosti i da se stvari mijenjaju, jasno mi je toliko, ako sam star nijesam glup. Nešto drugo ne mogu da razumijem: da li je opšta siromaština istovremeno i valjano opravdanje za sebičnost? Prozlio se narod, moj doktore, a ja nekako baš i nijesam ubijeden da je jedini uzrok tome nedostatak para. No, hajde sad, šta je tu je.

Moji sinovi?! Te dvije hulje! Djeca nijesu roditeljska utjeha, no najveće njihovo razočarenje, doktore. Vjerujte mi, znam o čemu govorim. Moji sinovi griješe, a da ni sami nijesu svjesni cijene koju će naposljetku biti prinuđeni da plate. Zapravo, ubijedeni su da im račun nikada neće biti ispostavljen. Idioti žele da postanu bogataši. Naravno da nema ništa loše u tome, to je sasvim prirodna želja. Ono što ne valja je sljedeće: dva lopova žele da se nakradu i obogate toliko da im više nikada ništa ne zatreba! Kako ćete to da izvedete, pitao sam ih. Nasmejali su mi se nemaš-ti-pojma osmijehom. Pokušao sam da im objasnim kako je to nemoguće, protivprirodno! Govorio sam da čovjeka novac ne oslobađa od rabote, naprotiv samo je usložnjava. Na njihov način razmišljaju samo lijenštine i gotovani, to je njihov posljednji izgovor, govorio sam. Što čovjek posjeduje više novca i njegova odgovornost postaje veća, a tu nema mjesta za nerad i plandovanje. Odmahivali su rukama na moje riječi kao da tjeraju od sebe dosadne muve, one zelene, govnuļje.

„Tata, postoji mogućnost da zaradimo veliki novac. Ali zaista veliki! Za veoma kratko vrijeme, tata. Takva se prilika nikome ne ukazuje dva puta u životu i bili bismo ljudi da je propustimo!“ Učinite to, rekao sam, propustite je. „Ako mi nećemo tata, iskoristiće je neko drugi“, vrisnuli su zaprepašćeno moji sinovi ugļas. Neka je slobodno iskoristi, tiho sam rekao, to nijesu poslovne prilike za lupeže, no za budale bez grama mozga. Sve to prepustite drugima, djeco, bez žaljenja. Nije to za našu porodicu. Niti je ikada bilo. „Ali tata mi smo lupeži, zašto da se ne obogatimo kad nam se otvara“, zavapili su poput dvije zgažene stjenice.

Posmatrao sam ih izvjesno vrijeme, mrštio se i grickao usne, pretresajući neizbježnu misao razočaranih roditelja: gdje sam kojega vraga pogriješio u vaspitanju svoje djece. Koliko god da ukradete momci, rekao sam tužno, nikada nećete postati bogataši. Žao mi je, ali to je ovdje nemoguće. Bogataš je

đeco, gospodin čovjek. Kako to ne shvatate, jadni ne bili?! On posjeduje puno, a onaj koji se nalazi ispod njega na društvenoj ljestvici posjeduje nešto manje, sljedeći na stepeniku malo manje, sljedeći opet malo manje... i tako dalje, do sirotinje koja, bez obzira koliko bila sirota, opet nešto posjeduje, bar trunju više od čapre. Razumijete li što vam pokušavam objasniti? Kao što čovjek ne može biti slobodan, ako su svi oko njega robovi, isto tako ne može biti ni bogataš, ako samo on ima, a svi ljudi oko njega su sirotinja bez gaća. Možete vi našklapati gomilu para, ali zbog toga nećete postati bogataši, upozorio sam ih. Ne činite to! Nije to sudbina kakvu bih vam poželio, đeco. Izgubićete se, rekoh im na kraju, ali me nijesu poslušali. I eto ih sad tamo gdje su htjeli da budu: sa nekoliko svojih kompanjona, odsječeni od svijeta, lažno se predstavljaju kao bogataši i glume elitu društva.

O tome vrtim po svu noć dragu. Dobro je samo što moja žena odmah zaspila pa me ne gleda kako lebdim po kući kao tenac. U neka zla doba, pred samu zoru, zaspim i ja, kada više ne mogu da izdržim, onako izmožden i kratkoga daha. Ali to doktore nije san već nekakvo varkanje koje ne traje dugo, sat-dva najviše. Kada se probudim, bolje bi mi bilo da nijesam ni spavao. Uh, nije to san, no mučenje. Kao i dan što se otvara preda mnom. Sve mi je mutno i otežalo, svaka me koščica boli, valjam se od fotelje do trosjeda, nenaspavan i naduvenoga lica. Ponadam se da će sljedeće noći biti bolje, da ću se naspavati kao čovjek, ali kada te večeri legnem, sve se ponavlja. Zbog toga sam došao kod vas, doktore. Dajte mi nešto za spavanje, samo neka bude jako, da me odmah obali i da me drži cijelu noć. Dan još i nekako mogu da podnesem, ali noći ne, omrzle su mi. Sve noći mojega života su mi omrzle.

Prizor.

Pisac umjetničke proze, književnik dakle

Nekada davno, na samom početku svoje spisateljske avanture, zavidio je piscima koji su ostavili za sobom potpuno zaokružen i grandiozan opus, onim malobrojnim sretnicima koji su unatoč jadima života uspjeli da ostvare svoje estetske zamisli bez ostatka. Zavidio im je na stvaralačkoj energiji, ali ništa manje i na riješenosti da bez kolebanja žrtvuju sve što je vrijedno žrtve postizanju zadatog cilja. Često je donije razmišljao o toj sebičnosti pisaca, o toj skoro ludačkoj usredsređenosti uobrazilje da se što uspjelije objektivira u stvarnosti umjetničkog djela. Pitao je samoga sebe – čitajući do izbezumljenja neku od knjiga starih majstora – u čemu je tajna? Ne njihovog uspjeha niti znamenitosti već pomoću koje se to alhemijske formule stvaraju upečatljive verbalne slike, kojim se to načinom tanane strukture iz mašte pretvaraju u književno djelo neodoljive snage?

Iščitavao je knjige omiljenih autora po nekoliko puta uzastopce i uvijek bi se pojavilo nešto novo: odgonetajuća misao pisca pomoću koje na drugačiji način razumijeva odnose među likovima ili tek njegova, čitaočeva kritička opservacija o tome gdje je velikan pogriješio. Čitajući je naučio da i velikani griješe, a to je možda najpametnije od svega što je čovjeku dato da nauči iz knjiga.

Sa izvjesnom melanholijom se poslije toliko godina prisjeća svoje mladosti, pojavljuje mu se osmijeh na uglu usana, ali taj osmijeh je odavno ugašen, poput utrnule žiške u pepelu. Ponekad uzme u ruke neku od svojih davno objavljenih knjiga, pročita po koju rečenicu, odabranu sasvim nasumično, bez posebnog očekivanja... I ako ima sreće istog trenutka u mašti oživi svoju prošlost ili preciznije: sebe u prošlosti kakav je bio dok je radio na tom rukopisu. Bjesomuk, izgovara u sebi tu riječ, ali tiho, jer i kada govori u sebi plaši se da bi ga neko mogao čuti. Bjesomuk, da upravo takav je bio. Razarajuća strast rada na tekstu

upravljala je njime mjesecima, godinama...

A u samom temelju te strasti nalazilo se jedno, drugim ljudima nezamislivo zadovoljstvo: likovi o kojima je pisao vremenom su u njegovoj mašti postajali stvarni, po pravilu stvarniji od bilo kojeg čovjeka koji živi ili je nekada živio. Bili su to njegovi najintimniji prijatelji, jedino je prema njima osjećao bliskost i bio slobodan da se povjeri. Njegova uobrazilja – *ta mračna, ali neophodna moć duše* – vremenom je postala dragocjeno utočište utvarama koje vape za uobličanjem i on im je to uobličanje darovao bez ustezanja. Da je skloniji mistifikacijama o književnosti – iako nije potpuno oslobođen tog iskušenja – rekao bi da njemu u stvari pripadaju krv i meso koje su omogućavale utvarama promjenu njihovog ontološkog statusa i transformaciju u književne likove, te da je zbog vampirske prirode toga odnosa empirijska stvarnost njegovog života postajala sve siromašnija dok se na kraju nije potpuno rastvorila u ništavilu. Ali on to ne govori. Već odavno je suviše umoran da bi razmišljao o stvaralačkom procesu, kaže riječkim radozalcima koji se odvažavaju da ga nešto upitaju o pisanju, ne obraća više pažnju na sadržaje sopstvene imaginacije, sve mu je to već postalo dosadno, kako razočaranim glasom objašnjava taj uvenuti čarobnjak samoobmane...

A zapravo, govori laži. U njegovoj imaginaciji više nikakvih sadržaja nema. Već dugo ne posjeduje nikakav unutrašnji život. On je neopozivo mrtav iznutra. Stvaralačka lešina koja godinama nije napisala niti jedan ozbiljan i za književnost vrijedan redak. Ali zbog toga nije prestao da piše. Naprotiv, književni historičari njegove domaje utvrđuju u svojim naučnim radovima da je najviše knjiga napisao upravo poslije datuma svoje kreativne smrti. Što je ironijski paradoks ili parapsihološki fenomen samo na prvi pogled, jer će potpuna istina o preobražajima njegovog stvaralaštva biti utvrđena tek pošto se otvore đavolji arhivi kupljenih rukopisa. Iako je poznato da kod gospodina Vraga pisci, intelektualci i novinari

u Crnoj Gori nijesu na posebnoj cijeni – jedino njih najzad i kupuje za sitne privilegije – ipak se zbog toga Vrag neće kompromitovati i dopustiti sebi luksuz odavanja tajni jer to u prvom redu nije dobro za njegov business. A ako je ista tačno o njemu, tačno je da on uvijek vodi računa o svom poslovnom ugledu.

Uspion i sunovrat pisca umjetničke proze, književnika dakle, počeo je istovremeno. I on jasno može uprijeti prstom na taj trenutak i reći: da, tada je sve počelo! Istina je da mnogi ljudi nijesu u stanju da precizno ukažu na prelomne trenutke svojega života, ali je takođe istina da to saznanje piscu i nije za neku utjehu.

Za bezobrazno male pare kupio je odličan automobil, od poznanika svojih poznanika, od kumovog brata prijatelja s posla... Nije obraćao pažnju na prodavca, bio je oduševljen aždajom tamnoplave boje: „vidi ga samo, molim te vidi ga, samo je prešao 100 000 tek razrađene mašine, a za tako smiješne pare sam ga uzeo...“ Ljudi koji se ponešto razumiju u trgovinu automobilima govorili su mu blagonaklono da je trebao prije davanja novca provjeriti što kupuje, ali on je na ta upozorenja odmahivao rukom, sve je to u redu. Jedan šaljivdžija mu je za stolom u kafani, ne mogavši valjda više da trpi njegovo hvalisanje, rekao: „Ajde jadan, đe si u Crnu Goru vidio da pisac vozi takva kola? Što nijesi izabrao nešto priličnije sebi: renolicu kakvu raspalu ili juga?“ A što je zavidljivče, brecnuo se pisac na njega, što hoćeš, kad može asistent na fakultetu od svoje bijedne platiće da vozi isto auto, mogu vala i ja, nijesam ništa grđi od njega. Poslije izazvane salve smijeha u restoranu pored redakcije, naručio je novu turu pića da proslavi uspješnu trgovinu. Taj asistent je istovremeno i visoki partijski funkcioner neko je dometnuo u pola glasa, no u opštoj graji koja je nastala ta je primjedba prošla nezapaženo.

Zadovoljstvo obavljenim poslom trajalo je svega četiri nepuna mjeseca, dok je vozio na tablice ranijeg vlasnika.

Međutim, kako je registracija isticala a pisac htio da auto prenese na sebe i registruje, na tehničkom pregledu se ispostavilo da su kola potpuno neregularna, skinuta sa osiguranja u Njemačkoj, a da je pređašnji vlasnik skoro nepostojeće lice kojemu se ne može ući u trag. Izio vuk magarca.

Ako je auto ukraden, borio se pisac za pravdu sa šalterskim službenicima koji rade na poslovima registracije, kako je onda prethodni vlasnik uredno dobio papire? Nemamo pojma, odgovarali su službenici i u čisto kafkijanskoj atmosferi crnogorske birokratije nezainteresovano slegali ramenima. I što ja sada da radim?, pitao je pisac uzbuđeno. Ništa, odgovarali su službenici, parkiraj auto ispred kuće i čekaj dok ne dođemo po njega, na našem parkingu ionako već odavno nema mjesta. Auf, uzdahnuo je pisac umjetničke proze, književnik dakle, a u bliskoj budućnosti i analitičar po zadatku, tumač političke zbilje i svekolike hiper-realnosti crnogorske.

A taman sam se bio navikao na limuzinu, tužno je zaključio dok je pokunjeno napuštao prostorije za izdavanje ličnih dokumenata, pasoša, saobraćajnih i vozačkih dozvola. E jebem li ti srećnika, opsovao je glasno samoga sebe i sudbinu, ali je ipak bio dovoljno svjestan da to učini na znatnoj udaljenosti od predstavnika državne administracije.

Nekoliko dana je pogledom umlaćenog šteneta posmatrao svoj parkirani automobil, potpuno samljeven kombinacijom bijesa i nemoći. Samljeven ne samo u građanskom već i u seksualnom pogledu, o čemu svjedoči izuzetno uspio esej koji je baš negdje u to doba objavio u novinama, a tema je bila: povezanost kvalitetnog automobila i seksualne moći kod Crnogoraca. „De ti je auto?“, pitale su ga kolege iz redakcije vidjevši ga kako dolazi pješke na rabotu. „Pokvario se nešto“, odgovarao je smušeno. Na takav odgovor kolege bi uzvraćale raznim komentarima od kojih su mnogi bili na samoj ivici pristojnosti, ali uvijek vjerni osnovnim premisama njegovog eseja.

Pomoć je došla iznenada i sa potpuno neočekivane strane,

ali onaj ko se davi nema vremena da razmišlja o namjeri spasitelja. Jedan od bezbroj advokata kojima je iznosio svoj problem, čovjek sumnjivog posla za koga niko ne bi mogao sa sigurnošću reći da li zastupa pravdu ili se bori protiv nje, dao mu je broj telefona osobe koja navodno može pomoći. „Slobodno se pozovite na mene“, rekao je advokat, „ko zna, možda na kraju nešto bude od toga“. Iako je pisac po prirodi zbunjen i neodlučan u komunikaciji sa nepoznatim ljudima, tokom telefonskog razgovora nije pokazao ni jednu od tih karakteristika: predstavio se, precizno objasnio u čemu je problem i uljudno zamolio za pomoć. „Da li je telefon sa kojega zovete vaš, gospodine?“, bilo je sve što ga je sagovornik pitao. „Odlično. Čujemo se onda za dan-dva, potrebno je prvo da ispitam o čemu se radi.“ Nije čekao dan-dva, već nakon par časova pozvao ga je tajanstveni sagovornik i rekao da nevolja sa njegovim automobilom nije nerješiva, da postoji nada u povoljan ishod jer sve se može prevazići samo ukoliko postoji dobra volja. Pisac je rekao da je njegova dobra volja nesumnjiva, a da je takođe spreman da plati svaku razumnu cijenu samo da napokon okonča bijedu u kojoj se nalazi... „Nema onda nikakvog problema, gospodine“, rekao je čovjek. „Najbolje je da se odmah koliko sutra sretnemo i dogovorimo o svemu“. Da najbolje je tako, saglasio se pisac, ne valja odugovlačiti. Kako ću vas prepoznati, pitao je svog sagovornika. „Ne brinite, prepoznaću ja vas“, odgovorio je čovjek zagonetno.

Desetak minuta prije dogovorenog vremena pisac je već bio gdje treba. Kafana „Kod dva kralja“ – jer Crnogorcima je jedan očigledno nedovoljan – diskretna rupa na periferiji grada bila je pravo mjesto za tajne sastanke i prljave poslove. Svakih nekoliko sekundi pisac je gledao u sat i čeznutljivo se osvrtao prema ulazu. Osjećao je kako mu srce ubrzano lupa, a u dnu stomaka grudva mučnine postaje svakim trenom veća. Ovako se nijesam osjećao još od vremena prvih ljubavnih sastanaka, sjeća se da je tada pomislio, ali ga ta misao uopšte nije utješila.

Čovjek je došao na vrijeme. Prišao je njegovom stolu, pružio ruku i predstavio se. „Nadam se da me nijeste dugo čekali“, rekao je umilnim glasom. Pisac je odmahnuo glavom, čekao bih vas do sutra, rekao je, samo da se maknem jada. Nasmijali su se obojica istovremeno. Čovjek je iz tašne izvadio nekoliko dokumenata i pružio ih piscu. „Sve je gotovo“, rekao je. „Nema više razloga za brigu. Odnosite ove papire na šalter i automobil će vam biti registrovan.“ Samo tako?, upitao je pisac zbnjeno. „Samo tako“, potvrdio je čovjek. Pisac nije mogao da vjeruje, a broj motora, a osiguranje... Čovjek je odmahnuo rukom, koga je briga o tome...

Poslije trenutka potpune sreće, pisac je iznenada osjetio zebnju oko srca: koliko sam vam dužan, gospodine? Ništa, odgovorio je čovjek. Drago mi je što sam vam pomogao. Pisac je bio zatečen: nemojte molim vas, postoje troškovi, zatim vaš trud, slobodno kažite iznos, tako je ipak najbolje... Čovjek nije htio ni da čuje: „To je najmanje što mogu da učinim za vas, gospodine. Meni je čast što sam vas upoznao. Vi ste jedan od naših najboljih književnika. Izuzetan intelektualac i nacionalni radnik. Moja je najveća nagrada što sjedim sa vama za istim stolom. I zamolio bih vas, ako vam nije opterećenje, da mi potpišete nekoliko vaših knjiga. Tu su mi, u torbi.“ Pisac je bio zatečen, sada mu tek ništa nije bilo jasno. Dok je potpisivao knjige, primijetio je da su pohabanih stranica, neko ih je baš pažljivo čitao, sjeća se da pomislio tada. Ovo su vaši primjerci, upitao je čovjeka oprezno. „Da“, potvrdio je ovaj. Volite književnost, nastavio je pisac. „Veoma“, odgovorio je čovjek.

Toga dana su zajedno proveli skoro četiri sata. Razgovarali su o literaturi i crnogorskoj književnoj sceni. Pisac je bio iznenađen koliko je čovjek upućen u stvari o kojima su raspravljali, izgledalo je da ne postoji književnik za kojega nije čuo ili roman koji nije pročitao. Razgovarali su o politici i odmah se saglasili o svemu, zatim o novinama u kojima je pisac radio, o članovima redakcije i spoljnim saradnicima. Činilo se da ne

postoji tema koju nijesu otvorili. Čovjek je postavljao prava pitanja i pažljivo slušao ono što mu pisac saopštava, a svoju radoznalost pravdao je željom da što više sazna o tom svijetu novinara i književnika, svijetu koji ga fascinira, ali koji ne poznaje iznutra. Rastali su se kao najbolji prijatelji uz čvrsto obećanje da će se ponovo sresti. Pisac je bio srećan, napokon je upoznao čovjeka koji cijeni njegovu književnost, a istovremeno je dovoljno uticajan u društvu i spreman da pomogne. Lijepo je biti zaštićen, zaključio je na kraju, jer ovo je ipak nesiguran svijet.

Vremenom njihov odnos poprima nešto formalniji karakter: pisac dobija status saradnika i šifrirano ime „Pčelica“, kao i obavezu da svoje izvještaje podnosi u pisanom obliku. Mentor pak obećava diskretnu, ali snažnu podršku službe kad god se za tim ukaže potreba: unapređenje na poslu, kredit pod izuzetno povoljnim uslovima namijenjen rješavanju stambenog pitanja, prisutnost u medijima, pokoja nagradica za književnost ili dozvola za nošenje oružja... Sve što pisca bude zanimalo. A ispostavilo se u budućnosti, koja se lijeno otvorila pred njima, da ga zanimaju mnoge stvari!

Jedino što je kvarilo idilu potpunog razumijevanja i saradnje jesu zahtijevani izvještaji u pisanoj formi: pisac jednostavno nije mogao a da ne estetizuje. Umjesto da hladno i u nekoliko preciznih rečenica, izdvaja ono najbitnije, pisac se upuštao u beskrajne psihološke karakterizacije ljudi koji su bili predmetom njegove dostavljачke aktivnosti. Izvještaji policiji tako su se počeli pretvarati u priče i novele, a da on jednostavno nije mogao ništa da učini protiv toga. Kad god je pisao, davao je najbolje od sebe. Uzalud mu je mentor skretao pažnju da za tim nema potrebe, da niko u službi ne obraća pažnju na literarnu vrijednost njegovih izvještaja, zapravo da taj cizelirani stil i nijansiranje može samo da šteti osnovnom cilju, koji je u prvom redu obavještajne prirode – pisac ipak nije mogao drugačije, bilo je to nešto jače od njega. Na razočarenje svog

mentora, opis redakcijskog sastanka na kome se odlučuje o glavnim temama sljedećeg broja pretvarao se u studiju karaktera, a bezbjednosno potpuno nebitni razgovor kojemu je prisustvovao u kafani preobražavao se u dramu apsurdna napisanu na dvadesetak stranica. I tako u nedogled.

Kako je vlastiti dar nemilosrdno traćio na pisanje izvještaja za policiju, nije mu baš ostajalo previše za literaturu: svaka sljedeća knjiga koju bi objavio bila je žalosnija od prethodne, međutim svaka je bila nagrađena, glamurozno promovisana i o svakoj je bilo napisano po najmanje desetak prikaza.

Uspjeh je uspjeh, ponavljao je u sebi zadovoljan. Ali ono malobrojnih poznavalaca književnosti ipak nije mogao prevariti, ljudi su uočili da se nešto čudno događa sa njegovim rukopisom, tačnije uočili su da se urušava u sebe i nestaje. Srećom, poznavaooci su neuticajni, tako da je on bez ikakvih smetnji nastavio da se lažno predstavlja kao pisac. Naravno, ukoliko u glavnu smetnju ne računamo žalosnu literaturu koju je potpisivao?

Ako se na početku književne avanture divio piscima koji su potpuno ostvarili svoje umjetničke potencijale, na njenom zalasku sve je češće sa zavišću posmatrao one autore koji su na vrhuncu karijere smogli snage da zauvijek odbace pero. Posljednje što je objavio jeste obiman esej pod nazivom *Majstori sretne ruke*, uzbudljiv i snažan tekst o proznim piscima i pjesnicima koji su se odrekli pisanja: Jerome David Salinger, Arthur Rimbaud i Dashiell Hammett. Posljednjem piscu, autoru *Malteškog sokola* i *Krvave žetve*, posvetio je najviše prostora u svom eseju, očigledno fasciniran njegovim držanjem pred McCarthyjevim Senatskim komitetom za ispitivanje antiameričke djelatnosti, zadivljen činjenicom da je Hammett, pored uništene karijere, najzad bio kažnjen robijom i konfiskacijom svih prihoda zbog toga što nije htio svjedočiti protiv svojih kolega komunista.

Ta nadahnuta meditacija na temu književnog ćutanja bila

je iznenađenje za sve ljude u Crnoj Gori koji se na bilo koji način zanimaju literaturom, prosto nijesu znali kako to da razumiju: kao veliki povratak ili definitivno zbogom! Njihovu dilemu je na kraju razriješio sam autor: prvi put u svom životu odbio je razgovor za TV, nije prihvatao ponude da mu ugledne institucije kulture organizuju predstavljanje knjige, a na molbe zainteresovanih čitalaca da im detaljnije objasni glavne premise eseja, umorno je odmahivao glavom. *Majstori srećne ruke* su njegov nadgrobni spomenik, bolno svjedočanstvo o piscu koji nije umio da kaže ne te je zbog toga izgubio svoj književni dar. Kao i svoju dušu, uostalom.

Nakaza.

Plaćeni ubica

Kada bi ga neko pitao zbog čega je najbolji u poslu, odgovorio bi da nije najbolji, jer u njegovom poslu najbolji postoje samo na filmu. Ali ono što ga čini donekle uspješnijim od drugih jesu strpljenje i samokontrola, odgovorio bi, ništa više. On je strpljiva grabljivica. Međutim, niko mu nikada neće postaviti takvo pitanje, u to je potpuno siguran. Naučio je da čuti, da o poslu kojim se bavi ne razgovara sa drugim ljudima bez obzira koliko mu bili bliski. Zapravo, naučio je da sa najbližima tek ne razgovara o poslu. Idealno stanje bilo bi da uopšte ne razgovara o zadacima koje mora da izvrši, ali to je nažalost nemoguće: posrednik između njega i osobe koja naručuje posao djelimično je upućen u stvar, a to je uvijek razlog za brigu, koliko god ona bila mala. No, to je tako, neka vrsta prihvatljivog rizika sa kojim mora da računa i protiv kojega ne može ništa. Jedino što mu donekle uliva sigurnost jeste činjenica da je posrednik čovjek koji ga do sada nije iznevjerio, jer je posredujući zaradio pristojnu gomilu novca te će zbog toga učiniti sve što je u njegovoj moći da tako ostane i dalje. Na ovom svijetu sve se kupuje: život, smrt, ljubav, zdravlje, povjerenje, prijateljstvo... I ništa ne traje vječno. Plaćeni ubica bar to zna bolje od svih.

Svakoga jutra ustane u 5 i 30h, obavi svoje fiziološke potrebe u toaletu, pretrči deset kilometara, donese novine, potom se okupa i doručkuje. Nikada ne mijenja navike, nije od onih ljudi iz svoje struke koji neprekidno nešto izvoljevaju i fantaziraju, jer dobro zna da ako neko jednom odluči da ga ubije onda ga mogu spasiti jedino sreća, hladna glava i sigurna ruka, nikakve promjene navika mu u tom slučaju neće biti od pomoći. Za doručak jede laganu hranu, najčešće zobene pahuljice s mlijekom. Vodi računa o svojoj ishrani, ne pije alkohol, ne puši, ne uzima nikakve psihoaktivne supstance, odavno je shvatio da to nije dobro za posao kojim se bavi, uništava koncentraciju i čovjeka na kraju pretvara u idiota. Jedino što sebi dozvoljava

jeste jutarnja šolja kafe s mlijekom koju pijucka dok čita novine. Samo jedna šolja jer kafa izravno utiče na njegov holesterol, u to je siguran. Veoma je ponosan na svoj način života: zdrav je i u odličnoj kondiciji, ubijeđen je da će živjeti sto godina; ukoliko to bude zavisilo od njega, podrazumijeva se.

Za sebe vjeruje da je najpažljiviji čitalac dnevne štampe koji postoji u Crnoj Gori, temeljno pročita svaki članak, posebno crnu hroniku i tekstove koji se bave unutrašnjom politikom i privredom. Smatra da čovjek od njegovog zanata mora biti dobro obaviješten, jer su njegovi nalogodavci, kao i žrtve uostalom, po pravilu iz svijeta politike, privrede i kriminala. Za njega je to sve jedan te isti svijet, samo malo drugačije raspoređen. Iako je već imao prilike da se nepobitno uvjeri u istinitost te tvrdnje, on se zbog toga ne uzbuđuje. A i zašto bi?! Na činjenici da u suštini između kriminala, businessa i politike nikakve razlike nema, on najzad krvavo i zarađuje svoju nasušnu koricu hljeba. O, dobro je što je tako jer da je drugačije on bi ostao bez posla ili bi morao da radi nešto drugo, a od same pomisli na svakodnevni, desetosatni posao u nekoj privatnoj firmi sa gazdom koji se iživljava nad radnicima, aoh... Od same pomisli na to ježi mu se koža na leđima. Bljak. Što naravno ne znači da je plaćenik neka bezvrijedna lijenština, naprotiv, veoma je radan i posvećen svom poslu. Najzad, da nije tako, ne bi ni igrao, a kamoli bio među najboljima u igri.

Njegova karijera zločinca počela je učešćem u znamenitom „ratu za mir“ 1991. godine. Zajedno sa drugarima iz kraja dobrovoljno se prijavio da pomogne „nenaoružanom i golorukom narodu“ u njegovoj pravednoj borbi da se Dubrovnik „oslobodi“ od ustaša i Kurda, riješeni da ne odustanu sve dok taj grad bar ne sagrađe iznova, sve dok ne postane „stariji i ljepši“ nego što je ikada bio. Poslije dva mjeseca ratovanja dobio je pravo na posjetu kući, ali je umjesto povratka doma odlučio da otputuje za Beograd i priključi jednoj od

paravojnih jedinica koje su se tada užurbano formirale. Potpisao je nekoliko dokumenata u štabu, obećali su mu priznanje ratnog staža iako njega za tu prednost u odnosu na civile nije bilo ni najmanje briga. Otpjevao je sa budućom braćom po oružju dvije-tri borbene pjesmice iz vremena Drugog svjetskog rata i odmah otišao na ratište u istočnu Slavoniju.

Iz nekih samo njemu znanih razloga veoma brzo napušta te bezveznjakoviće, vjerovatno zbog toga što se oni nijesu za njegov ukus dovoljno dobro snašli u blatu Panonije, i postaje oduševljeni član Srpske dobrovoljačke garde, jedan od „Tigrova“. Završava intenzivnu obuku u Erdutu, izvođenu pod nadzorom različitih stručnjaka za ubijanje iz Srbije i inostranstva i kao prava mašina za klanje učestvuje u operacijama etničkog čišćenja u Bjeljini i Zvorniku. Nekoliko puta se ističe junaštvom, biva primijećen od svojih nadređenih i sa nepunih 25 godina postaje kapetan. (Komandant, koji je umjesto imena nosio nadimak – uzet po jednom čarobnjaku iz omiljenog stripa koji čitao u djetinjstvu – vjerovao je u brza i blještava unapređenja svojih vojnika, smatrao je da ništa tako dobro kao čin ne podiže moral kod boraca.)

Kao elitni pripadnik „Tigrova“ borio se u Kninskoj Krajini zatim izvjesno vrijeme ponovo u Bosni. Rukovodi likvidacijama civila u Sanskom Mostu i poslije svega ne može da shvati kako su onih nekoliko nesretnika u Sasini, Šehovcima i Pobrježju uopšte preživjeli kada je on lično pištoljem „ovjeravao“ žrtve poslije egzekucije! Zbog toga mu se danas gade masovni zločini: suviše je prljavštine u njima, a rezultat nikada nije sasvim pouzdan! Uvijek neki idiot preživi da bi poslije lajao o tome što se dogodilo na stratištu. No, tada je bio mlad i zanesen, tek na početku karijere. Tada još nije znao ni djelić onoga što zna danas.

Uz dozvolu pretpostavljenih dakako, uskoro napušta „Tigrove“ i priključuje se Jedinici za specijalne namjene Vojske Republike Srpske u čijem sastavu provodi otprilike godinu

i po. Međutim, taj period njegovog života prekriva potpuna tama, niko pouzdano ne može reći gdje je bio i šta je radio, u kakvim je operacijama učestvovao jer su sva relevantna dokumenta o djelovanju Jedinica za specijalne namjene uništena poslije Dejtonskog sporazuma. U balkanskoj kasapnici bez prekida je proveo četiri godine. I što je najljepše, dopalo mu se: smatra to najispunjenijim periodom svog života!

Po okončanju ratova vratio se u Crnu Goru, ali je bio dovoljno pametan da ne privlači pažnju na sebe: izbjegavao je svakovrsni politički angažman, a *Sedmi bataljon*, kada su ga bivši kompanjoni pozvali da im se priključi, uopšte mu nije izgledao kao pametan izbor. Kao ni novi Kosovski boj, koji se u to vrijeme intenzivno vodio pod NATO bombama. Dugo nije znao šta da radi, ni od čega da živi, a onda je, u jednom trenutku lucidnosti, shvatio da ne može pobjeći od samoga sebe, da jednostavno mora sebe prihvatiti onakvim kakav jeste, ono najbolje mora iznijeti na površinu, i od toga zarađivati za život. (Među mnoštvom grabljivica, sebe doživljava poput bengalskog tigra koji je davno kušao ljudsko meso i više mu ni na kraj pameti nije da za preživljavanje lovi druge životinje! Ali kako da vlastiti talenat unovči, bilo je pravo, egzistencijalno pitanje.)

Po cio dan je besposlen visio u kladionici koju je držao njegov drugar iz djetinjstva, cijedio jedan espresso i mineralnu vodu po nekoliko sati, gledao utakmice, kladio se na sitno i strpljivo čekao svoj trenutak. Sasvim slučajno – ako slučaj uopšte postoji?! – čuo je razgovor dva tipa za susjednim stolom: „neće majmun da plati, rekao mi je da sada nema, da mu je žao, ali da nema“, misliš li da je to tačno, upitao je sagovornik svog drugara, „ma, laže đubre, sigurno ima, ali što bi vratio novac kada zna da mu ne mogu ništa“, šteta, rekao je sagovornik, a nije mala para u pitanju, „okle mala jadan ne bio, ni 5000 nije malo, a kamoli 15“, uzdahnuo je čovjek razočarano. U tom trenutku plaćenik je shvatio da nešto mora učiniti za sebe: „Izvinite

gospodo, čuo sam djelić vašeg razgovora“, obratio im se, „i mislim da mogu pomoći“. Kako to, upitao je čovjek sumnjičavo. „Recite mi ime vašeg dužnika i njegovu adresu ili mi ga pokažite. Donijeću vam novac koji vam duguje. Najkasnije za dan-dva. Moja cijena je 1000, ne unaprijed, već od novca koji naplatim od dužnika.“ Poslije nekoliko sekundi razmišljanja čovjek je odbio ponudu, ne želi to da radi rekao je, dužnik je u stvari njegov poslovni prijatelj i ne želi da ga izlaže neprijatnostima te vrste. Plaćenik je ravnodušno klimnuo glavom i nastavio da gleda utakmicu kao da se ništa značajno nije dogodilo. Njegovi susjedi su posjedeli još desetak minuta, platili račun i napustili kladionicu. Plaćenik ih nije udostojio ni pogleda. No poslije nepunih pola sata, čovjek koji je imao problema sa dužnikom ponovo je ušao u kladionicu, ali ovoga puta bez svog prijatelja. „Pristajem“, rekao je. „Idemo u grad da ti pokažem prasicu koja mi duguje pare.“ Plaćenik je klimnuo glavom.

Odradio je nekoliko utjerivačkih zadataka i ubrzo se proćuo po vještini ubjeđivanja dužnika da je u njihovom najboljem interesu da novac daju odmah: davio ih je lagano garotom, odsijecao im prste makazama za lim ili ih drobio čekićem, vadio kliještima zube, bez anestezije naravno, vezivao je žrtvu za bukvu u šumici izvan grada i puštao izgladnjene i pomamljene pse da kidišu na nju... Primoravao je djecu žrtava da posmatraju što im čini od roditelja koji svoje finansijske obaveze ne shvataju dovoljno ozbiljno, a to je – kako se pokazalo – najefektnije rješenje: ljudi koji su inače bili spremni da izdrže svakakvu torturu, lomili su se poput čačkalice pred očima svog djeteta... O da, plaćenik je imao dovoljno mašte za taj posao, a kako mu krv nikada nije predstavljala poseban problem, bilo je sasvim prirodno što je uspješan i dobro zarađuje.

Odlučujući preokret u karijeri nastupio je poslije izvjesnog vremena kada mu je jedan od značajnijih povjerilaca rekao: „Taj čovjek mi duguje 30 000, ako uspiješ da naplatiš čitav iznos ili bar jedan znatniji dio – zadrži ga, meni ćeš donijeti

samo njegovu glavu. Ako pristaješ, u redu. Ako ne, što se mene tiče, biće kao da nijesmo ni razgovarali.“ Plaćenik je pristao. Iako je tip bio u bjekstvu i krio se u Beogradu kod nekih prijatelja, plaćenik ga je pronašao za nepunih mjesec dana. Uspio je da od žrtve prvo uzme 19 000, a potom i njenu glavu, koju je u zobnici, kao dokaz obavljenog posla, predao svom poslodavcu.

Za večerom u diskretnom separeu elitnog restorana u Podgorici, dogovorili su se o produbljivanju saradnje: njegov upravo zadovoljeni poslodavac bio je voljan da na sebe preuzme odgovornu ulogu posrednika koji će za pristojnu proviziju da pronalazi poslove, prikuplja sve relevantne informacije i uzima novac od ljudi koji naručuju ubistvo, a od plaćenika se očekuje da radi svoj posao najbolje što umije i to je sve. Pred njima su sunčani dani uživanja u obostranoj koristi. Još nekoliko puta su razgovarali da bi utvrdili sigurne načine za kontakt i skrovića mjesta na kojima se mogu sresti da bi raspravljali o delikatnim detaljima koji nijesu za tuđe uši. Kada je sve napokon utvrđeno, pogotovu cjenovnik usluga: „od 7 do 77 hiljada, odgovorili ti“ upitao ga je posrednik kroza smijeh, a plaćenik mu je takođe kroza smijeh odgovorio da je saglasan, jer po njegovom mišljenju ne postoji glava u našoj domovini koja vrijedi više od toga, dok je ispod 7 hiljada besmisleno raditi ozbiljan posao, a smrt je ipak najozbiljniji od svih poslova koji postoje na zemlji – kada je dakle i najmanja sitnica definitivno ugovorena, show je mogao da počne.

Tokom posljednjih četiri godine plaćenik je realizovao 19 ugovora, a u prosjeku je naplaćivao tridesetak hiljada po ubistvu već u zavisnosti ko je bio meta, kakav je njegov društveni status, koliko je teško doprijeti do njega, da li je najzad: političar, kriminalac/policajac, pođekoji sumanutu novinar koji suviše ozbiljno shvata svoj posao ili tek businessman koji pokušava da zaboravi sopstvenu mračnu prošlost, na očiglednu žalost svojih kompanjona koji mu privilegiju zaborava ne žele dopustiti.

Plaćenik nije bio izbirljiv, bilo mu je sasvim svejedno koga ubija sve dok za to uzima pristojan novac. Njegove žrtve su u smrti ostvarile sve demokratske ideale razvijenog svijeta: ubijao ih je bez obzira na njihovu vjersku, nacionalnu, političku ili klasnu pripadnost, bez obzira na godine ili pol, jer je iskreno bio ubijeden da svaki čovjek u domovini ima neotuđivo pravo na nasilnu smrt. Iako je oposlio nekoliko manjih ubistava u Srbiji, Hrvatskoj i Republici Srpskoj, glavina njegovog društvenog angažmana ostvarivala se dakako u Crnoj Gori, u prvom redu zbog toga što je u nabrojanim zemljama konkurencija isuviše oštra i ne toleriše upade sa strane. A plaćeniku nije bilo ni na kraj pameti da Vraga čupa za rep. Da bi odradio jedan ugovor bilo mu je potrebno u prosjeku oko mjesec dana priprema i detaljnih istraživanja, a za svako ubistvo iznova je na crnom tržištu kupovao neophodno oružje – po čemu uopšte nije ličio na Crnogorca, jer za njega je oružje bilo samo alat kojega se poslije obavljenog posla mora što prije otarasiti, a ne komad gvožđurije kojoj će dopustiti da mu postane sastavni dio garderobe i potvrda nestabilnog identiteta. Alat je nabavljao u Albaniji, kod pouzdanih dobavljača u Skadru, koji se nijednom nijesu začudili njegovim narudžbenicama, sve dok je njihovu cijenu plaćao u gotovini i odmah. Nekoliko slučajeva završio je podmetanjem požara, nekoliko opet pomoću eksploziva koji bi postavio ispod žrtvinog automobila. Ali najviše je volio precizan hitac u glavu jer samo on garantuje da neće biti kolateralne štete. Najzad on ubija isključivo tipove za koje je plaćen, smrt običnog prolaznika je zaludno rasipanje ubičinog talenta, mislio je, bespotrebno opterećenje koje dodatno podiže buku u javnosti. A to izbjegava, kad god može.

Njegova su ubistva izvedena čisto, bez ikakvih tragova i sa određenom elegancijom majstorskog rukopisa koja bi pažljivijem posmatraču ukazala da je riječ o čovjeku koji ozbiljno razmišlja o svim aspektima posla kojim se bavi. Ne nosi kožne rukavice jer zna da i one ostavljaju trag pomoću kojega

počinilac može docnije biti identifikovan, samo ukoliko se pronađu prilikom pretresa njegove jazbine. Neuporedivo više cijeni one gumene, hirurške, ali uvijek na ruke stavlja dva para, samo jedan par nije nikakva sigurnost jer je u američkom časopisu za forenzička istraživanja – online izdanje na koje se davno pretplatio – pročitao da postoje slučajevi kada je zločinac, i pored jednog para rukavica na rukama, za sobom ostavio dovoljno jasne otiske prstiju. Na radnom mjestu, dok u zasjedi čeka žrtvu da se pojavi, ne pije sokove, niti jede sendviče, njegova je poslovna garderoba istog dana donijeta sa hemijskog čišćenja u najlonskom omotaču i odjenuta svega sat vremena prije nego što će ubistvo biti počinjeno, a kako je uvijek uredno podšišan i okupan, siguran je da za sobom ne ostavlja ni trunjicu materijala za DNK analize. Sve to plaćenik ne čini zbog straha ili iznenadnog uvažavanja stručnosti policije u domovini, naprotiv, neophodne mjere opreza preduzima iz samo jednog razloga – on iskreno poštuje majstorske standarde svojega zanata.

Tog jutra je poslije popijene kafice uključio računar da provjeri elektronsku poštu i bio prijatno iznenađen kada je pročitao pismo od svog posrednika, tačnije njegov zahtjev da se istog dana sretnu na ranije utvrđenom mjestu. Biće posla, unaprijed se obradovao plaćenik, jer već nekoliko užasno dugih mjeseci ništa se ne događa u njegovom životu, a nerad nagriza, čak i najstrpljivije predatore. Veselo je otrčao u spavaću sobu da iz ormara odabere garderobu za današnji sastanak: sportski sako, svijetlo-plavu košulju, pantalone, lagane mokasine u kojima se osjeća udobno, za trenutak je pomislio na kravatu, ali odbacio je tu misao, iako je u pitanju poslovni sastanak, kravata nije obavezna, nasmijao se. Od oružja ponijeće Glock 17 kalibra 9mm, sa dva dopunska šaržera po deset metaka i prigušivač, ponijeće još: nož Oyabun pljosnate drške, tanto oblika, sječiva dužine petnaest santimetara u futroli koju nosi privezanu na spoljašnjoj strani lijeve podlaktice jer mu uvijek

taj komad čelika može poslužiti kao dobar štiti od iznenadnog udara, nosi uz to i jednu ručnu granatu domaće proizvodnje u svojoj pederuši – bez tog kompleta nikada ne izlazi u grad. Naravno, ponijeće i ličnu kartu, dozvolu za nošenje oružja koju je uredno dobio od nadležnih službi kao i legitimaciju pripadnika unutrašnjih poslova sa fotografijom – sva njegova dokumenta su potpuno autentična, sa originalnim pečatom i potpisom ovlaštenih lica, lažno je samo ime čovjeka na kojega se odnose, taj čovjek nikada nije postojao.

Po navici, nekoliko sati prije vremena ugovorenog za sastanak on će pažljivo osmatrati mjesto susreta, pregledaće diskretno sporedne ulice i krovove okolnih zgrada, sva ona mjesta koja bi on odabrao da postavi zasjedu, jer i pored toga što ne sumnja u svog partnera, ozbiljan čovjek čini sve što je u njegovoj moći da ga ne bi iznenadili. Ako ga, međutim, neprijatni događaji ipak iznenade, plaćenik je odlučan da svoju čapru proda što je moguće skuplje.

Tačno u dogovoreno vrijeme plaćenik ulazi u butik kožne galanterije za gospodu – butik koji njegov partner inače koristi kao jedan od svojih lažnih izvora prihoda, kao odličan način za pranje novca – pretvara se da je zainteresovan nešto da kupi, a u stvari posmatra dva businessmana četvrtaste glave koji prevrću po rukama futrolu za mobilni telefon od krokodilske kože na kojoj je cirkonima intarziran horoskopski znak ovna. Snebivaju se malo zbog cijene (985 eura) i nešto došaptavaju međusobno, ali naposljetku jedan od njih se maša za novčanik i vadi dvije novčanice od 500, zadržite kusur, kaže ležerno prodavcu. (U tom trenutku plaćeniku se čini da drugi tip veoma usredsređeno bulji u njega, kao se trudi da mu zapamti lice. Ali to traje veoma kratko i plaćenik tome ne pridaje značaja. On jeste oprezan, ali ipak nije paranoik.)

Da vam upakujem, gospodine, pita prodavac predusretljivo. Businessman odmahuje rukom, nije to poklon, veli, to je za mene. Pošto je zadovoljni kupac ubacio svoj mobilni telefon u

futrolu, on i njegov prijatelj napuštaju butik. Prodavac ih prati do izlaza, ljubazno ih pozdravlja uz primjetan naklon, a kada ih je ispratio, zaključava vrata za njima i postavlja pločicu na kojoj piše: ZATVORENO.

„Vide li, molim te, ove dva brava“, pita plaćenika i prevrće očima. A evo videh na, odgovara plaćenik preko volje i prezrivo. „E, ovako ti je kod mene svaki dan, od kad se pročulo da sam najskuplji ne mogu nadostizat da zadovoljim potražnju ovih idiota koji smatraju da ne prodajem galanteriju već ugled. Blesavi svijet potpuno, nego hajdemo mi pozadi u office da razgovaramo o pravom novcu“, kaže lažni prodavac, a u stvari posrednik i saučesnički se smiješi. Plaćenik prihvata poziv, ali ne i osmijeh, ne uspijeva mu da se nasmije od srca, tek je ovlaš pokazao zube i ta nemogućnost osmijeha u trenutku ga zabrinjava. Dok za partnerom ulazi u njegov office nesvjesno dodiruje oružje i tek kada prstima upije hladnoću metalne drške od pištolja, ponovo osjeti sigurnost.

„Stvar je ozbiljna“, rekao mu je partner. „I golemi novac je u pitanju. Poslije ovoga posla možeš slobodno u penziju, a da ne zažališ vala ni za čim.“ Plaćenik je bio vidno zainteresovan. Obožavam golemi novac, rekao je. On mi jedino uljepšava život. Pretpostavljam da smo napokon stigli do 77 000. „Ne, srećo moja! Za ovaj ugovor ti je ponuđena stotka. Cijela i okrugla. 100 000! Pa se ti vidi, ako ti je do gledanja“, odgovorio je posrednik samozadovoljno i nastavio da brblja. Ali plaćenik ga više nije pažljivo slušao. Razmišljao je o količini novca koji mu je ponuđena, da je riječ o 77 odmah bi prihvatio, ali stotka je suviše okrugla i suviše odbojna za njegov ukus. To je cifra za kupovinu budale, pomislio je. To je cifra unaprijed smišljena da vlastitom primamljivošću u trenu izgori svaki oprez, svaki profesionalizam kod onoga kome je namijenjena... Nešto ovdje nije u redu, bio je više nego siguran.

Ko je sretni dobitnik, upitao je plaćenik kroza smijeh, a njegov partner mu je preko stola pružio fotografiju, bez riječi.

Kada je ugledao lice svoje potencijalne žrtve, plaćeni ubica nije ničim pokazao sopstveno iznenađenje. Duboko je udahnuo zrak nekoliko puta, dok je u njegovoj svijesti kao nikada ranije u životu zvonilo na uzbunu. Međutim, savršena usredsređenost njegovog uma nije dopustila zvonjavi da mu se pojavi na licu. Ali kako ne treba podcjenjivati nikoga, pogotovu ne osobe poput njegovog posrednika, plaćenik je odlučio da progovori odmah jer dalje ćutanje može biti pogrešno protumačeno, a to je posljednja stvar koja mu je sada potrebna: pogrešna tumačenja i nesporazumi. Ovo je istorija čovječe, ovo je prokleta istorija, izgovorio je plaćenik kao uzbuđeno, a u stvari je bio hladan i kupovao je vrijeme da smisli što će i kako će dalje. „I cifra je istorijska!“, uzvratio je posrednik. „Ako ćemo pravo, ni Lee Harvey Oswald u svoje pero, nije ovoliko dobio.“ Plaćeni ubica je klimnuo glavom i zamalo odgovorio da ne zna koliko je taj gospodin dobio novca, ali da pouzdano zna kako u njemu nije stigao da uživa. Umjesto toga upitao je svog partnera: a ko me unajmljuje?, „Neki tipovi iz Beograda“, odgovorio je ovaj. „Došli su juče, smjestili se u hotel i odmah dotrčali da te angažuju.“ Ali zašto baš mene, upitao je plaćenik zbunjeno. Toliko dobrih ljudi za ovaj posao ima u Beogradu. Sekira je na primjer čisti genije, Žika Bugarin takođe, a i Ludi Patak se u posljednje vrijeme opasno približava samom vrhu lige. Dakle, zašto su pored njih, baš mene odabrali? To si zaboravio da ih pitaš, prijatelju, rekao je plaćenik tonom čovjeka koji ozbiljno sumnja u sopstveni kvalitet. „Zato što si najbolji! Eto zašto!“, vrisnuo je posrednik razočaran malodušjem svog partnera. „A za ovaj posao im je takav i potreban. Najbolji! Ljudi su čuli za tebe, znaju da si majstor. Najbolji od svih. Razumiješ li ti mene: naj-bo-lji!“ Plaćenika je od ovih riječi istog trenutka zabolio stomak, htio je da kaže kako najbolji u ovom poslu postoje samo na filmu, ali to nije rekao. Plaćaju li unaprijed, upitao je tek reda radi, jer ako je u pravu, i ako je ovo namještaljka kao što sumnja da jeste, onda već zna odgovor koji će uslijediti, kao i pitanje koje

će postaviti nakon toga. „Ne naravno, veliki je novac u igri“, rekao je posrednik. „Pola – pola“, dovršio je. Plaćenik je saglasno klimnuo glavom, za sada je sve u redu i očekivano. Znači danas uzimam 50 000, a kada obavim posao još toliko, htio je plaćenik da bude siguran. „Nažalost, novac nije kod mene. Rekli su mi da im prvo javim telefonom tvoju odluku, da li prihvataš ili ne. Ukoliko prihvatiš, sutra ćeš dobiti novac i detaljna uputstva. Oni će pružiti svu neophodnu logističku podršku: obezbijediće ti oružje, informacije, siguran smještaj i kanale za bjekstvo poslije obavljenog posla. Oni znaju da ti radiš sam, ali ovo je suviše krupan zalogaj za jednoga čovjeka. Ubijedeni su da ćeš razumjeti i da ćeš im dopustiti da pripreme sve što treba. Ovaj ugovor im je veoma dragocjen, a kako je neophodno da bude realizovan tačno u određeno vrijeme, oni su odlučni da ti uvijek budu pri ruci.“

Hmmm, tako dakle, a kada sve bude gotovo, moji nalogodavci će takođe biti dovoljno odlučni da me isporuče snagama bezbjednosti, najvjerojatnije već mrtvoga, pomislio je plaćenik. A činjenica da ću ja biti odavno mrtav, nimalo neće zasmetati policiji da pohvali vlastitu profesionalnost i brzinu u rješavanju komplikovanih slučajeva. O da, dobro mi je poznata ta igra, pomislio je tužno plaćenik.

Sljedeće pitanje koje se logično nameće samo od sebe, jeste: a što će se dogoditi ukoliko odbijem njihovu ponudu? Ali plaćeni ubica to pitanje ne postavlja jer mu je odgovor poznat: njegov posrednik je obavezan da svojim nalogodavcima potvrdi pristanak istog trenutka kada plaćenik napusti ove prostore, ukoliko to ne učini, tim ubica već čeka na ulici svoju novu žrtvu. Jer, lice sa fotografije može biti pokazano samo čovjeku koji prihvati posao. Predsjednik vlade, zajebi čovječe. Nije to bilo ko. Gospode, gospode, iz ovoga zamešateljstva kako ću izvući glavu, uzdahnuo je plaćenik, prvi put u karijeri iskreno zabrinut za svoj život.

Pristajem, rekao je na kraju. Takva se ponuda ne odbija.

„Bravo legendo, takvoga te volim. Ti si carsko mudo!“, bio je oduševljen posrednik. „Ovo moramo proslaviti“, rekao je i nadio sebi čašu viskija. „Ti znam da ne piješ, ali ja bogami moram.“ Kresnuo je piće i odmah poput psa otresao sa sebe udar alkohola. „Sada ih zovem, ovoga trena, da im saopštim radosnu vijest. Veoma su nestrpljivi da čuju tvoj odgovor, znaš.“ Plaćenik je saosjećajno klimnuo glavom, samo ih ti nazovi idiote, jer da si za zericu pametniji ne bi to činio u mom prisustvu. Posrednik je utipkao nekoliko brojeva u svoj mobilni i kada je veza uspostavljena, kipteći od uzbuđenja izgovorio je tih nekoliko sudbinskih rečenica: „Sve je u redu gospodo. Da, da, tako je. Naš čovjek je prihvatio posao. Da, i uslove ugovora takođe. Sve je u redu. Prijatno. Razumije se, sutra po dogovoru. Nema nikakvog problema. Prijatno i vama. Zdravo bili!“

Istog trenutka kada je prekinuo vezu i presrećan odložio svoj mobilni telefon na sto, posrednik je pao pogođen metkom kalibra 9mm, a da ni sam nije shvatio što ga je snašlo. Dok je razgovarao sa nalogodavcima nije gledao u plaćenika, a on je to vrijeme njegove nepažnje iskoristio da na pištolj namontira prigušivač. Pošto je svoju žrtvu „ovjerio“ sa još dva hica u glavu, plaćenik je iz bara uzeo flašicu mineralne vode, otvorio je i otpio gutljaj. Sačekaće još dvadesetak minuta i tek onda će izaći van, u najboljoj nadi da nikoga neće biti napolju da mu prepriječi put. Jebi ga, ako bude imao sreće kupiće sebi bar jedan dan, a više od toga mu ionako nije potrebno. Za par sati biće u Skadru, a odatle će lako stići do Italije. Potom sa italijanskim pasošem do Ujedinjene banke Züricha, samo je pitanje voznog reda i ničega više. U toj banci posjeduje blizu 500.000 eura, a to je cifra koja će mu, uz pažljiva ulaganja, osigurati bezbrižne penzionerske dane. Zaslužio je toliko.

Nakaza.

Epilog

Nikada nijesam vjerovao piscima koji dodatno opterećuju sopstveni tekst različitim mistifikacijama, jer to uopšte ne doprinosi uvjerljivosti djela, smatrao sam. Tekst je sam po sebi tajna, zbog toga svaka mistifikacija mora biti pažljivo odmjerena i veoma oprezno utkana u tkivo proze, u protivnom stvari izmiču nadzoru te se ono što je trebalo da postane čudo odgo-netanja pretvara u stereotip. Od svih mistifikacija koje su u literaturi poznate, vjerovatno je najgluplja ona o „pronađenom rukopisu“ koji je piscu pao u krilo kao dar neba te koji ga je od autora pretvorio u nekakvog priređivača, da ne kažem štamparskog šegrta. (Najzad, od svih izgubljenih rukopisa, ipak je najbolji onaj „pronađen u Saragosi“!) Ma hajde, odmahivao sam rukom, ko to ovdje koga namjerava da obmane kada svi dobro znamo da ni Bog ni Đavo već odavno ne gube svoje rukopise, shodno čemu, dakle, ti rukopisi ne mogu biti ni pronađeni. Jednostavno, to nije moguće, rukopisi se ne pronalaze, oni se stvaraju. Bio sam siguran da ne postoji ni najmanja šansa da mi se takvo nešto dogodi, da me „pronađeni rukopis“ natjera da preuzmem ulogu priređivača, dok mi se upravo to jednog jutra nije dogodilo. Ne znam da li je jutro najbolje vrijeme za događanje čuda (ako najbolje vrijeme za događanje čuda uopšte postoji?), ali to decembarsko jutro u Budvi nikada neću zaboraviti.

Dok pišem ove redove povremeno zastajem da bih na monitoru svog računara pročitao ono što sam napisao i tužan konstatujem kako su moje riječi natopljene sumnjom i lišene nadahnuća. Skoro da fizički osjećam – poput ljepljive grudve bola u dnu utrobe – sve njihove nedostatke, a najviše onaj osnovni: suočen sa pričom koju moram ispričati shvatam da više ne vjerujem u vlastitu sposobnost literarnog uobličjenja, da sam bespovratno izgubio onu piscima neophodnu ubijedenost da su njihove laži dovoljno snažne da saopšte istinu. U prvom redu

zbog toga što sam svjestan da povijest o Nikoli R. mora počivati na pretpostavkama koje je moguće dokazati i činjenicama koje su podložne provjeri, da tu dakle nema mjesta domišljanju. Međutim, činjenice na kojima počiva ljudski život su žalosno banalne u svojoj neporecivosti, one su, bez domišljanja koje im udahnuje život, samo neupotrebljiva gomila kamenja od koje se ne može sagraditi ni mogila, a kamoli kakva građevina sa više raskoši u sebi.

Teško je i nezahvalno pisati o stvarnom čovjeku kojega ste poznavali jer na kraju, pišući o njemu, neminovno shvatite da ga uopšte nijeste poznavali, da vam je ono što sačinjava neponovljivost njegovog postojanja zauvijek izmaklo. Zbog toga pisci izmišljaju svoje likove, uobličavaju ih od parčića koji su pokupljeni sa raznih strana, a na osnovu saznanja da su ti parčići detaljno proučeni prije nego što im je data „milost uobličjenja“, pisci vjeruju u mogućnost zahvatanja istine o ljudskom životu. Ne znam koliko im je to vjerovanje pouzdano, kao što nijesam siguran ni u to koliko su na opisani način stečene istine uopšte upotrebljive, ali toj priči nije mjesto ovdje. Čovjek koji je stvarno postojao, iz više razloga je nezahvalan materijal za literarnu obradu: njegovo je postojanje nemoguće bez ostatka razložiti na sastavne činioce, a onih nekoliko činilaca do kojih je uopšte moguće doći, na žalost, ne mogu biti podvrgnuti detaljnoj analizi, dok homunkulus koji se dobije poslije uobličjenja pokazuje jasne znake demencije... Ne, taj posao je unaprijed osuđen na propast. Živimo pored drugih ljudi ili sa njima, volimo ih ili mrzimo, pokušavamo ih razumjeti ili ne ulažemo ni trunku napora da bismo ih razumjeli, ali na kraju shvatimo da ih ne poznajemo. Najzad, ni sami sebe ne poznajemo, a kako drugoga čovjeka razumijevamo isključivo na osnovu onoga što znamo o sebi, onda je prirodno što nam te usamljene zvijezde zauvijek ostaju nedostupne.

Ne mogu reći da je Nikola R. bio moj prijatelj, ali takođe ne mogu poreći da smo naposljetku prijatelji postali. Nažalost, tek

poslije njegove smrti. Što je na određeni način tužno, tim prije jer smo bili dalji rođaci, o čemu nepobitno svjedoči zajedničko prezime koje nosimo. Svaka porodica ima svoju crnu ovcu, čovjeka čije se ime za slavskom trpezom ili uopšte ne pominje ili se pominje u pola glasa, s podsmijehom i krijući. Crna ovca naše porodice bio je Nikola. Tu titulu nije zaslužio ničim posebno, dakle nije bio razbojnik ni štetočina – jednostavno: izbjegavao je da prisustvuje porodičnim okupljanjima, a kada bi kojim slučajem bio prisutan, niko ga nije mogao čuti ni riječ da izgovori, zbog čega je podjednako bilo neprijatno i njemu i drugima tako da je na kraju prestao da dolazi na svadbe, slave, sahrane i rođendane. Svako je to razumijevao na svoj način, ali tumačenje koje je prevladavalo među starijim članovima porodičnog vijeća bilo je da takvim ponašanjem Nikola u stvari iskazuje prezir prema rođacima koji nijesu dovoljno pametni da bi ih udostojio svojih riječi i prisustva. Ne znam, ranije sam i ja možda dijelio dominantno mišljenje porodičnih poglavica, ali sada već, poslije svega što se dogodilo i što sam o njemu naknadno saznao, mislim drugačije: postoje čutljivi ljudi, tvrdi na riječi i osmijehu, ljudi zaokupljeni sopstvenim mislima, oni koji znaju da svoje najteže misli ne mogu bez velike muke dijeliti sa drugima, pa zbog poslovične lijenosti uma drugih ljudi čute i najljepše im je u vlastitom društvu. „Pušti budalu tamo“, odgovorio mi je otac kada sam ga jednom upitao o Nikoli. „Zaludu mu škola i pamet, kad je takav.“ A kakav je to, upitao sam ga? „Eto, nikakav“, presudio je otac oštro i okončao razgovor.

Diplomirao je na PMF-u, odsjek teorijske matematike, ali, izuzmemo li nekoliko privatnih časova koje je besplatno držao djeci iz komšiluka, od njegovog znanja društvo stvarne koristi nije imalo. Kao, vjerovatno, ni on sam.

No, pored svega, na ovom mjestu osjećam potrebu da pomenem korist koju sam ja imao od njegovog znanja. Pošto sam upisao studije filozofije, shvatio sam poput mnogih kolega da

od matematike, koliko god bježao, ipak nijesam uspio dovoljno daleko pobjeći: na prvoj godini, kao predmet koji se studira tri semestra, sve nas je dočekala matematička logika, u obliku čistog užasa čije smo razmjere bili nesposobni da spoznamo. Uzalud je profesor Aleksandar Kron držao nadahnuta predavanja pokušavajući da nas uvede u to carstvo čiste misli. Njegovi su studenti, uključujući dakako i mene, bili hermetički zatvorenih umova, ljudi koji su matematiku prestali da uče još u petom razredu osnovne škole, zbog čega su na samu pomisao da će morati da rade nekakve zadatke uzvraćali alergijskom reakcijom. Katastrofa, mislio sam, potpuno ubijeden da nikada neću završiti fakultet. U trenucima najdublje depresije i razočaranja koje je dosegalo epske razmjere, a poslije kolokvijuma iz logike koji nikako nijesam uspijevaio položiti, napisao sam Nikoli pismo i zamolio ga da mi pomogne. Na kraju pisma naveo sam svoju adresu i uzbuđen do izbezumljenja čekao njegov odgovor. Prolazilo je vrijeme, nedjelja, dvije, tri... nikakav odgovor nije stizao. To je to, pomislio sam, nikome više nije stalo, svi su me otpisali.

Upravo kada sam već počeo da sladostrasno uživam u sopstvenoj nesreći i da se bez ostatka davim u njoj, stigao je već odavno prežaljeni odgovor: „Danas me je nazvao Nikola“, rekla je moja majka, „pominje neko pismo i kaže da zaboraviš na sve što si dosad naučio iz logike, da počneš pripremati neki drugi ispit, a kada dođeš na raspust ponesi knjige, zajedno ćete raditi; rekao je još da ne brineš jer od svekolikog znanja koje ti je potrebno kao priprema za matematičku logiku, dovoljna je samo sposobnost govora, a toliko valjda već posjeduješ“. Bila je to ona neophodna slamka spasa, čačkalica koja se u određenom trenutku pretvara u splav dimenzija preookeanskog broda. Zbunjivala me je samo pomenuta „sposobnost govora“, nejasno mi je bilo kakve ona ima veze sa cijelom pričom, ali to mi je docnije objasnio Nikola, rekavši: „Dugo su matematičari i filozofi vodili spor oko toga šta je izvor: da

li je logika proizašla iz matematike ili obrnuto, matematika iz logike, dok nijesu napokon shvatili da su i logika i matematika proizašle iz čovjekove sposobnosti govora jer to je apstrakcija najvišeg reda. Prema tome: ko umije da govori već posjeduje sve neophodne genetske pretpostavke za ovaj posao, ostalo je samo stvar vježbe, i ljubavi!“

Drugog dana pošto sam došao na raspust, javio sam se Nikoli i odmah smo počeli da radimo: u potkrovlju njegove kuće, od osam ujutro do ispred podneva. U početku mi je objašnjavao čemu uopšte služi matematička logika, koje su njene prednosti u odnosu na formalnu, a koji su pak njeni osnovni nedostaci... Iznosio je bizarne detalje iz života značajnih matematičara i filozofa koji su cijeli svoj život posvetili odgonetanju logičkih paradoksa i tajni, jednostavno je nastojao, kako je docnije govorio, da me ubijedi kako ja to u stvari volim samo te ljubavi još uvijek nijesam bio svjestan. Zajedno smo radili zadatke iz predikatskog računa, prolazili kroz neistražena polja modalne logike, ali još uvijek pamtim sjaj u njegovim očima dok bi iznosio razloge zbog kojih se *reductio ad absurdum* smatra najjačim argumentom matematike.

Za tih dvadeset dana učenja, Nikola me je osposobio da mogu samostalno pratiti predavanja iz logike, ali van svake sumnje njegovo najvažnije postignuće jeste što mi je pomogao da u sebi otkrijem ljubav prema toj zadivljujućoj oblasti ljudskog znanja. Kada sam, na kraju našeg druženja, pokušao da izgovorim nekoliko riječi zahvalnosti, samo je odmahnuo rukom. „Bilo mi je zadovoljstvo“, rekao je. „I nastavi da vježbaš“.

Moj povratak na studije bio je ravan vaskrsnuću, ne samo da sam mogao da pratim predavanja, već sam i postavljao pitanja o izlaganom problemu koja su bila sasvim na mjestu. Napokon sam počeo da razumijem o čemu se radi i da uživam u tome. Kolokvijumi više nijesu predstavljali nikakvu prepreku, a nije to bio ni ispit na kraju.

Sada, poslije svega što se dogodilo, razmišljam o tome da

li sam ja krivac što se naše druženje nije nastavilo. Što nje- smo bolje upoznali jedan drugog, možda postali prijatelji? Ne znam. Ponekad pomislim da nam prosto nije bilo suđeno, da su naše planete za trenutak okrnule jedna drugu i potom se odmah udaljile, a da je taj trenutak okrnuća najviše što je bilo moguće jer ni on niti ja nijesmo po prirodi baš druželjubivi ljudi. U svakom slučaju, šteta. Jer saznaću docnije koliko je u stvari Nikola bio zanimljiv čovjek i koliko sam čudnovatih stvari mogao još naučiti od njega, ukoliko je vlastite misli o čudnovatim stvarima uopšte namjeravao dijeliti s nekim?!

Jedino po čemu je Nikola bio poznat u Budvi jeste šah. No- sio je zvanje majstorskog kandidata koje je stekao još kao stu- dent, a ljudi koji se u to razumiju bolje, tvrde da je uz neznatni napor mogao steći i mnogo više. Međutim, njemu očito nije bilo stalo do toga: zadovoljavao se da za 10 eura po partiji izvodi svoje petominutne majstorije. Nikada nije igrao više od pet partija dnevno, u prosjeku bi dobio tri, a izgubio dvije, i kako je sam govorio: na kraju bi zaradio dnevnicu nadničara. Postoje tvrdnje da je izvjesno vrijeme svojega života potrošio smišljajući nova šahovska pravila pomoću kojih bi tu igru učinio još složenijom jer, navodno, po njegovom mišljenju ubrzani razvoj informatike ozbiljno ugrožava budućnost šaha. O tome se ništa pouzdano ne može reći jer ljudi koji takve priče pričaju nijesu svjedoci na koje se čovjek može osloniti već gubitnici koji svoje nesuvisle ideje odveć lako pripisuju mrtvom čovjeku. U tim pričama pominju se dvostruke table koje bi stajale jedna iznad druge, a na kojima bi se istovreme- no igrale nekolike partije zavisno od nastale pozicije na onoj osnovnoj, pominju se još pojedine figure koje bi poslije ostva- renog uspjeha mogle na sebe preuzimati promjenu pravila kre- tanja i prelaska na sljedeći nivo... Svašta se pominje, ali ja u to ne vjerujem, jer nijedna od tih priča koje se čuju ne posjeduje u sebi koherenciju i misaonu oštrinu tako karakterističnu za čovjeka kojemu se pripisuju. Nikola je možda bio čudak, ali

sasvim sigurno nije bio idiot. Najzad, sve i da je to uistinu plod njegovih metarefleksija, moje poznavanje matematike i šaha je ništavno da bih sebi dopustio slobodu procjene. Žao mi je.

Nijesam igrač, ali zanimalo me je zbog čega neprekidno postoji lista prijavljenih ljudi koji čekaju da bi sa Nikolom odigrali partiju i jednom prilikom sam odlučio da probam. Umlatio me je očas posla, više se i ne sjećam u koliko poteza. „Da mi odgovoriš na jedno pitanje, rođače, hoćeš li?“ upitao me je dok smo igrali. „Od čega je načinjen čovjek?“ Vjerujem da ga nijesam ni pogledao. Zabavljen o svojemu jadu na tabli nije mi bilo ni na kraj pameti da mudrujem o prirodi čovjeka. Od krvi i mesa, ada od čega je drugo, sjećam se da sam naposljetku odgovorio, možda i ljutito. „Griješiš rođače, griješiš. Čovjek je načinjen od čuda. Mat.“ Odigrao sam kasnije još dvije-tri partije protiv njega i svaku sam naravno izgubio; da budem iskren, igrajući nijesam uspijevao ni da ga ozbiljnije zamislim, a kamoli nešto više od toga. Kada smo igrali posljednji put, upitao me je: „Rođače, smijem li posuditi od tebe sintagmu *tranzicioni Disneyland*, potrebna mi je za neke moje poslove?“ Odgovorio sam potvrdno, zadovoljan što je bar prelistao knjigu koju sam mu poklonio prije nekoliko mjeseci. „Hvala“, uzvratio je. Poslije nekoliko poteza dobio sam mat, a Nikola je moje ćutanje i nevjericu (jer sam bio ubijeden u genijalnu poziciju sopstvenih figura) iskoristio da mi udijeli koristan savjet: „Rođače“, obratio mi se. „Nemoj više da igraš ovu igru sa mnom. Tvoj način igranja je uvreda za čovjekovu sposobnost apstraktnog mišljenja.“ Poslušao sam ga.

Povremeno bih ga vidao u najpoznatijoj underground konobi Budve „Kod tužnog Tulipana“. Mahnuli bismo rukom u znak pozdrava i to bi bilo sve. On je igrao svoje petominutne partije, a ja bih sjedio sa društvom i uz vino igrao karte. Zemaljski dani teku čak i u Budvi koja ponekad izgleda kao grad izvan vremena... I ko zna koliko bi još dugo to vrijeme naših života prolazilo u presipanju iz ništa u koješta, da

jednoga dana nijesam saznao da se Nikola nalazi u bolnici. „Ozbiljno je bolestan“, rekla je majka. A zna li se što mu je, upitao sam. Majka je slegnula ramenima. Sjutra smo ga posjetili, porodično i organizovano, ali prizor koji smo ugledali ni izdaleka nije podsjećao na Nikolu. „Bolest treba ukinuti“, obratio mi se kada sam pristupio da ga pozdravim. „Ne zbog toga što se od nje umire, jer smrt je olakšanje, koliko zbog poniženja koje nemoć zbog bolesti donosi čovjeku.“ Pokušao je da se nasmiješi, ali je taj osmijeh bio tek nedovršena grimasa gađenja nad bijednim položajem u kojemu se nalazi i sa tugom ga se danas prisjećam. Nijesam više odlazio da ga posjetim, jednostavno nijesam mogao. Uskoro sam čuo da je izgubio svijest i donekle mi je laknulo – pronašao sam dovoljno dobar razlog da opravdam sebe: zašto da idem, mislio sam, ionako me ne bi prepoznao.

Ne sjećam se da sam na vijest o njegovoj smrti prolio suzu, koliko god ona bila mala i beznačajna. Još manje sam to činio na njegovoj sahrani: jedan tmurni novembarski dan, porodično groblje u selu iznad Budve, rodbina i nekoliko rijetkih prijatelja, njegov otac koji drhtavim glasom zahvaljuje prisutnima, majka i sestra, jedna pored druge, zagrljene, kao dva stuba od soli... Kada je umro imao je trideset devet godina, a svi smo, izuzev njegovih roditelja i sestre, bili ubijedeni da nikada nije ni živio među nama.

Mjesec dana poslije Nikoline sahrane, posjetila me je njegova sestra i odmah s vrata, kao da se zbog nečega izvinjava, navela da postoji ozbiljan razlog za tu posjetu, inače me ne bi uznemiravala. U rukama je nosila kartonsku kutiju oblijepljenu selotejpom, na kojoj se nalazio komad bijelog papira sa mojim imenom na njemu. Šta je to, upitao sam je. „Zaostavština“, odgovorila je tiho. „Ovo smo pronašli među Nikolininim stvarima, namijenjeno je tebi.“ Mogu samo zamisliti kakav mi je bio izraz lica čim je ona požurila da objasni: „Otvorila sam paket, u njemu su neke knjige i pismo za tebe. Vjerovatno

si mu ih nekada ranije pozajmio pa ih je prije odlaska u bolnicu upakovao i zadužio nas da ti ih vratimo?“ Ne sjećam se, odgovorio sam. Nikada mi nijesmo razmjenjivali knjige. Sjedi Marta, rekao sam joj. Mogu li te nečim ponuditi da popiješ: kafa, sok... „Nemam vremena“, odgovorila je. „Žurim do biblioteke, znaš da je ostale svoje knjige odlučio da pokloni biblioteci Budve.“ Nijesam to znao, uzvratilo sam i dalje zbunjen. „Jeste, jeste. Zbog toga žurim jer sve to moramo urediti kako treba.“ Klimnuo sam glavom u znak razumijevanja, a Marta je napustila moj stan zadovoljna što je uspješno ispunila bar jednu od namjeravanih obaveza. Izvjesno vrijeme poslije njenog odlaska, posmatrao sam paket u hodniku bez i najmanje predstave šta da radim. Zapalio sam cigaretu, ali nemir koji sam tada počeo da osjećam ništa nije moglo umanjiti. Naslućivao sam svakom ćelijom svog mesa da se ovo neće okončati bez čuda, ali kakva će to čuda na kraju biti, nijesam mogao ni da zamislim.

Najzad sam uzeo tapetarski skalpel sa radnog stola i pažljivo otvorio kutiju. Prvo što sam ugledao bilo je pismo namijenjeno meni: velika žuta koverta ispod koje sam nazirao nekoliko knjiga i fasciklu sa papirima. Docnije, kada sve budem detaljnije pregledao, utvrdiću nepobitno da knjiga ima sedam, a fascikle da su dvije na broju. No, tada sam odlučio da prvo otvorim pismo i pročitam ga, što sam i uradio sa zebnjom u srcu i grižom savjesti istovremeno, jer mi uopšte nije bilo prijatno da slušam riječi mrtvog čovjeka, pogotovo ne onoga kojemu nešto dugujem. Sadržaj tog pisma navodim u cjelini:

Dragi rođače,

Vjerujem da će te ovo pismo iznenaditi jer ako ga čitaš to znači da njegov autor više nije među živima. Pišem ga tek dan pred odlazak u bolnicu, moje misli su opterećene vremenom koje mi još preostaje od života, a ono je veoma,

veoma oskudno... Nemoj mi zamjeriti na izvyesnoj zbrci koju ćeš nesumnjivo pronaći među rečenicama koje ti upućujem, jednostavno nemam vremena da dotjerujem svoj rukopis, jer vrijeme kojim raspolažem odavno već ne pripada meni. Volio bih da nije tako, ali na žalost – tako je.

Dok sam u svojoj glavi smišljao ovih nekoliko riječi, sve je tada izgledalo neuporedivo lakše, smatrao sam da će biti dovoljno da sjednem i napišem što namjeravam, međutim uopšte nije tako: sada sve istine mogega života pokušavaju odjednom da izađu na vidjelo, a kako je to nemoguće, one se pretvaraju u bolni haos. Najbolje rješenje je da odbacim ono suvišno, ali kako procijeniti šta od svega zaslužuje da zauvijek ostane u tami neizrečenog? Najzad, kako početi? Da li je poslije svega uopšte moguće odrediti početak? Da li je početak čas rođenja? Ne vjerujem da jeste! Pravi početak života je onaj blještavi trenutak spoznaje u kojemu shvatamo da nijesmo sami i koji potom zauvijek usmjeri naš život u određenom pravcu. O tome valja govoriti.

Početak mogega stvarnog života je trenutak spoznaje Njegovog prisustva. Neću opisivati okolnosti koje su tome prethodile, još manje detalje našeg razgovora – iz prostog razloga što ne želim da sve to shvatiš kao bulažnjenje bolesnog čovjeka. Nijesam prihvatio Njegovu ponudu i to je možda najbolje što sam u životu uradio. (A možeš samo zamisliti koliko je veličanstvena ona bila!?) Odbacio sam Njegovu ponudu zbog oholosti, jer sam bio čvrsto ubijeden da mi pomoć sa strane nije potrebna: upravo sam bio diplomirao i pripremao se za poziv naučnika. Nepregledna prostranstva tog mora bez obala otvarala su se preda mnom, a ja sam bio više nego siguran u vlastitu sposobnost jedrenja. Smatrao sam da mi nije potrebna pomoć, pogotovo ne od tako patetične figure kakav je On, tačnije: kakvim sam ga tada razumijevao. Docnije ću, rođače, shvatiti da uopšte nije bitno kako ćeš postupiti u trenu kada ti uputi ponudu, prihvatio ili ne, u oba slučaja plaćaš

cijenu jer ponuda je upućena, a to se kod Njega jedino broji. Kako god da učiniš, On je gospodar zemaljskog vremena. Ukoliko potpišeš ugovor, darovaće ti najispunjenije od svih vremena, ukoliko pak odbiješ – oduzeće svaki sadržaj vremenu tvojega života. Ništa ti neće polaziti od ruke, svaki tvoj podvig biće unaprijed osuđen na propast, biće ti zauvijek uskraćena mogućnost komunikacije sa drugim ljudima. To je Njegova konačna osveta: možeš misliti najblistavije misli, uzalud, one su osuđene da zauvijek ostanu samo tvoje vlasništvo, proklet si da nikada ne saznaš odgovor drugog čovjeka, da nikada sa onim što ti je najsvetije ne dopreš do njega.

Kada sam napokon shvatio šta mi se u životu događa i ko je uzročnik mojih nevolja, odlučio sam da saznam što je više moguće o Njemu i poslovima kojima upravlja. Počeo sam intenzivno da proučavam knjige iz oblasti demonologije, nadajući se da ću uz njihovu pomoć uspjeti da se oduprem Klevetniku. Mislio sam da ću produbljenim saznanjem pakla i Njegove svite nekako raskinuti lance prokletstva. Dvanaest najboljih godina svog života utrošio sam radeći na knjizi pod naslovom „Demonologija“ čiji ti rukopis, rođače, dostavljam i prepuštam na brigu. To je moje životno djelo, egzaktna analiza radikalnog zla, detaljan opis svih bića koja se jedino raduju čovjekovom posrnuću i padu, uključujući dakako Njega na prvom mjestu. Struktura knjige odgovara strukturi Njegovog dvora, sačinjena je od devet ključnih stavova koji se zatim raslojavaju na podstavove, a svi zajedno tvore koherentnu cjelinu znanja o smislu i posljednjim konsekvencama zla. (Primijetićeš, kada budeš otvorio knjigu, da je mnogo toga u njoj organizovano po ugledu na znameniti „Tractatus Logico-Philosophicus“ Ludwiga Wittgensteina, jer prosto nijesam odolio iskušenju da za uobličenje svog rada ne preuzmem formu od tog Bečlijce čije sam djelo u mladosti proučavao sa puno intelektualnog žara, a sada bih rekao i demonskog nadahnuća.)

„Demonologija“ je moj poklon tebi, rođaće, možeš uraditi s tom knjigom šta god želiš: uništiti je ili koristiti za potrebe vlastite literature, nije me briga, samo jedno ne smiješ nikada – objaviti je! Postoje razlozi zbog kojih ti ovo naglašavam. A pošto pročitaš knjigu, saznaćeš i koji su.

No, za razliku od „Demonologije“, koja je potpuno dovršena, rukopis pod naslovom „Đavo u tranzicionom Disneylandu“ je na žalost daleko od toga. O čemu je riječ: posljednju godinu dana bavio sam se primijenjenom demonologijom, dakle sve ono što sam saznao o Njegovom uticaju na čovjekov život prepoznavao sam u svijetu oko sebe i pažljivo bilježio. Iznenadićeš se koliko toga materijala ima. Zaključio sam na poslijetku, slijedeći tragove koje On ostavlja za sobom, da je uistinu nastupilo Njegovo vrijeme jer nam na svakom koraku nedvosmisleno obznanjuje sopstveno prisustvo. Apsolutna sebičnost, razaranja i atomizacija društva, nepostojanje javnih vrijednosti, gubljenje mogućnosti stvarne komunikacije među ljudima, neprekidni demonski preobražaji čovjeka, najzad – utapanje ovoga svijeta u perverznoj raznolikosti simulakruma koji nijesu ništa drugo do najpogodnije forme konačnog uništenja svakog značenja... Zar to nijesu pouzdani znaci da je On među nama i da nad nama vlada? Plašim se da jesu!

Kada sam počeo da bilježim svoje čitanje Njegovih stopa u pepelu našega svijeta? Pitanje je retoričko i zbog toga sam odmah dužan da odgovorim: počeo sam da bilježim onoga trena kada sam shvatio da bespovratno gubimo dušu trjuću se hljebom koji nam On daruje! Jer podsjetiću te na osnovnu zamjerku koju Veliki Inkvizitor upućuje Hristu – došao si među ljude praznih ruku, zahtijevaš vjeru a ne nudiš za uzvrat koru hljeba. Zbog toga svi Veliki – koji su inače uvijek na Njegovoj strani – u jednoj ruci drže hljeb, a u drugoj barjak na kojemu piše: „Slijedite me i bićete nahranjeni!“. Tužan je svijet u kojemu niko više nije spreman da gladuje zarad ljudske vrijednosti! Svijet u kojemu su ljudi izgubili spremnost

na žrtvu, izgubljen je unaprijed i nema više prava da postoji! Drugim riječima, takav svijet je odavno Njegov plijen. Ili preciznije, Njegovo lovište! Jer, ne zaboravi rođače: Veliki meštar inverzije čini ono što Hrist nije htio – On kamenje pretvara u hljeb!

„Đavo u tranzicionom Disneylandu“ je moj pokušaj da dijagnosticiram pogubnu otežalost naših tjelesa koja je nastala ždranjem Njegovog hljeba. Nedovršen pokušaj, rekao bih, i zbog toga mi je potrebna tvoja pomoć. A nadam se da mi je nećeš uskratiti. Iako – a zašto i to ne reći? – ne zamjeram ti ništa ukoliko mi uskratiš pomoć jer ovo uistinu nije tekst kojim se dobija. Naprotiv, izgubićeš dragi moj, poput Chestertonovog ludaka, sve izuzev moći zdravog rasuđivanja. No, ako već nijesi, onda je sada vrijeme da počneš jer kako svemu ima vrijeme... (sjećaš li se one biblijske fraze iz Knjige propovjednikove?), tako postoji vrijeme i za gubljenje... Svega, osim zdravog razuma!

Kakvu vrstu pomoći očekujem od tebe? U rukopisu koji ti dostavljam pronaći ćeš plan za uobličenje dvadeset i jednog lika koji gmiže tranzicionim Disneylandom, a čiji je život zauvijek odredio Njegov uticaj. Plan je detaljan, ali nije Sveto pismo, dakle tvoje intervencije ne samo da su moguće već su i poželjne. Ja sam od svega namjeravanog uspio da napišem tek uvod i pet-šest likova, a tvoj zadatak je da napišeš ostalo. Naravno, ako procijeniš da je cijela zamisao vrijedna tvog truda. Na pojedinim mjestima u rukopisu pronaći ćeš decimalne brojeve, na primjer: 5.167, što znači da se u „Demonologiji“ pod tim brojem nalazi skup stavova koji bi ti mogao biti od pomoći za uobličenje određenog lika. Pročitaj stavove na koje te upućujem, razmisli o njima i iskoristi ih u tekstu na najbolji mogući način, ali ih ni u kom slučaju ne smiješ citirati u originalu. Prepričaj ih i razblaži, ali ne ostavljaj tragove u knjizi na osnovu kojih bi Klevetnik mogao zaključiti da o Njegovim poslovima znaš više nego što je smrtniku dopušteno.

Bilo kako bilo, ne plaši se. Dok slijediš moja uputstva siguran si koliko je uopšte čovjeku dato da bude. Ako možeš – ne pomini moj udio u cijeloj stvari. No, ako me pomeneš, ništa strašno, ionako ti niko neće povjerovati da me nijesi izmislio. Blago tebi rođače, izabrao si društveno najprihvatljiviji model za ispoljavanje vlastite gluposti: što god da napišeš, ljudi će odmahnuti rukom i kazati: „pusti budalu, on je pisac“, a kada bih to isto napisao ja ili neko sličan meni rekli bi: „poludio je, definitivno“. Ali, nije bitno, što je tu je, ni tebi ni meni izmaka više nema. Svako pod ruku sa svojom sudbinom.

Nemam više ništa da ti saopštim, mislim da sam već sve rekao, a ono što sam zaboravio moraćeš otkriti samostalno. Bez pozdrava,

Nikola

Moj rođak je bio dovoljno pristojan da me ničim ne podsjeti na pomoć koju mi je pružio, ali je takođe bio dovoljno priseban da mi među papirima ostavi pismo koje sam mu nekada davno uputio sa studija. Naravno, razumio sam poruku i odlučio da učinim upravo ono što je zahtijevao od mene. Rad na njegovom tekstu bio je mučan, a često i neizvjestan, jer sam mnoge od ideja koje su bile navedene u Nikolinom planu morao iz temelja promijeniti i prilagoditi novim ciljevima. Teško sam dešifrovao njegov tekst jer mnoge od matematičkih oznaka pomoću kojih je namjeravao da me uputi u pravom smjeru, u stvari su me zbunjivale i dovodile do ludila. No, ubjedljivo najviše nevolja imao sam prilikom usklađivanja Nikoline demonološke esejistike – nazovimo je tako! – i vlastite potrebe da tim likovima udahnem malo papirnate duše. Da li sam i koliko, uspio u tome, ne znam. Ali srećom, nije moje ni da odgovaram na to pitanje.

Šta kazati na kraju, jer do kraja se neminovno stiže, osim

jedno: neka se Gospod smiluje tvojoj duši, rođače, ali neka dio svoje milosti podari i nama, jer bez obzira koliko veličanstvene bile dubine našega pada, Bog ipak voli čovjeka „ludom ljubavlju“ – i to je jedino zbog čega sam siguran da nam neće uskratiti milost svoju.

Bilješka o piscu

Dragan Radulović je rođen 1969. godine u Cetinju, inače je Budvanin. Osnovnu školu je pohađao u Budvi, a gimnaziju u Beogradu, gdje je i diplomirao filozofiju na Filozofskom fakultetu. Devedesetih godina kao student saradivao je u nezavisnom nedjeljniku „Monitor“, i bio član redakcije. Pošto je diplomirao vratio se u Budvu, gdje je kratko vrijeme radio u gradskom listu „Primorske novine“. Posljednjih dvanaest godina predaje filozofiju u Srednjoj školi „Danilo Kiš“ u Budvi.

U crnogorskim novinama i književnim časopisima objavljuje povremeno priče, po koji esej, ili prikaz kakve dobre knjige: umjetnička proza, ponekad filozofija, a izuzetno rijetko, i to samo kada procijeni da zaista vrijedi – poezija. Na sreću dijagonalnih čitatelja, za dnevne novine piše rijetko... A i kada piše, onda sâm bira o čemu će. Sve u svemu, ne prestaje da čita. Jer vjeruje da je pisac slučajno, a čitalac je po vlastitoj odluci, namjerno! Iako se još uvijek sjeća užasnog trenutka u kojem je shvatio da neće pročitati sve knjige koje su ikada napisane, razočaranje zbog toga, ipak, trajalo je kratko – uskoro je sam počeo da piše. Počeo je da umnožava bastardne nesporazume sa sobom i drugima, kazali bi oni koji se u taj posao neuporedivo bolje razumiju od njega. I počeo je da uživa u tome posrnuću u porok literature – sladostrasno.

Objavio je zbirku priča „Petrifikacija“ (Knjižara Logos, 2001. Budva), roman „Auschwitz Café“ (Drakar, 2003. Budva), katalog groteski „Vitezovi ništavila ili Đavo u tranzicionom Disneylandu“ (Drakar, 2005. Budva) i zbirku pripovijesti „Splav Meduze“ (Antibarbarus, Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske i Plima iz Ulcinja, 2007. Zagreb). Roman „Auschwitz Café“ je 2006. objavljen u Hrvatskoj (Antibarbarus i NZCH, Zagreb).

Član je nekoliko udruženja. Od javnih navodi: crnogorski PEN i Maticu, a od tajnih: budvanski *Consilium*. Proza mu je prevedena na engleski, slovenski, švedski i mađarski jezik.

U sretnoj porodici novije crnogorske književnosti slovi za zlog ujaka iz provincije. I ta mu pozicija savršeno odgovara.

Sadržaj

Uvodne napomene	5
Novinar	9
Novinar, početnik	14
Prosvjetni radnik	16
Businessman, sitni	20
Intelektualac, državni	24
Intelektualac u usponu, analitičar	29
Političar, veteran	34
Businessman, krupni	39
Goldengirl, vještica crne ekonomije	44
Pisac zakona	49
Manager u kulturi, ili ministar u potencijalitetu	55
Nihilista, pesimista	61
Drogaš	67
Čitateljka	72
Privatni detektiv	77
Kentaur	83
Profiler	90
Pater familias	96
Lupež, u depresiji	99
Pisac umjetničke proze, književnik dakle	105
Plaćeni ubica	114
Epilog	127

Izdavač
Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske-Zagreb

Za izdavača
Dr. sc. Radomir Pavićević

Urednik
Dragutin Lalović

Slika na naslovnoj strani
plakat "Faust" za HNK
autor
Dimitrije Popović

Grafički urednici
Ivan Savićević
Dragi Savićević

Tisak
Skaner studio - Zagreb
Stubička 49

Tiraža - 700

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem **702574**

Knjigu sufinancira Savjet za nacionalne manjine

Zagreb, 2009.